

Επιστημονικόν Βήμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 18α — ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 36-547

ΕΤΟΣ Ε' — ΤΕΥΧΟΣ 9^{ον} — 10^{ον}
ΜΑΪΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1958

Τιμή τεύχους Δρχ. 5
Συνδρομή διὰ μὴ μέλη 50

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Πρὸ ἐνὸς ἀκριβῶς ἔτους, ἐπὶ Κυβερνήσεως τῆς ὁποίας προήδρευε ὁ σημερινὸς πρωθυπουργός, συνεστήθη ἡ Ἐπιτροπὴ Παιδείας διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προβλήματος τῆς χώρας μας.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκείνη ἐπεράτωσε τὸ ἔργον της καὶ τὰ πορίσματά της ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἀρκετὰ ὀγκώδεις τεύχος.

Μὲ τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς Παιδείας δὲν ἡττολήθη μόνον ἡ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴ. Τὸ θέμα τοῦτο ἀπασχόλησε καὶ τὰς Πανεπιστημιακὰς Σχολὰς, τὰς Ὁργανώσεις τῶν Ἐκπαιδευτικῶν, Πολιτικῶν καὶ ἄλλων Ἐπιστήμονας, οἱ ὅποιοι μελετήσαντες τὸ πρόβλημα, διετύπωσαν τὰς γνώμας τῶν διὰ τὴν ὀρθοτέραν λύσιν του, σύμφωνα μὲ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς δυνατότητας τοῦ τόπου μας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ καιροῦ μας.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ἐξενεχθείσας ὑπὸ τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸ πρόβλημα τῆς Παιδείας εἰς τὴν χώραν μας γνώμας διὰ νὰ εὕρωμεν ποίαι ἐκ τούτων εἶναι αἱ καλύτεραι, ποίαι ἐκ τούτων μεταβαλλόμεναι εἰς πράξιν θὰ δώσουν εἰς τὸν τόπον ἐκείνην τὴν Ἐκπαίδευσιν, ἡ ὁποία θὰ ὑπηρετήσῃ καλύτερον τοὺς σκοποὺς τῆς Ἀγωγῆς καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας.

Ἀλλ' ὥστε ἐκάστη τῶν διατυπωθεῖσων ἀποφάσεων ἔχει τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ ἐναντίον αὐτῆς, ἡ τελικὴ δὲ ἀπόφασις διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τούτων ἢ ἐκείνων ἐκ τῶν ὑποδεικνυμένων μέτρων ἐναπόκειται εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι εἶναι ἐπιφορτισμένοι καὶ ὑπεύθυνοι διὰ τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας.

Ἡ εὐρύτης ὅμως τὴν ὁποίαν προσέλαβον αἱ σχετικαὶ συζητήσεις, αἱ ἀπόψεις αἱ ὁποῖαι διατυπώθησαν, ἡ κατάστασις τῆς Παιδείας, ὅπου αὕτη ἐμφανίζεται καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ πραγματικότητα ὅπως τὴν ζοῦν καὶ τὴν ἀντιλαμβάνονται καθημερινῶς οἱ ἐργάται αὐτῆς,

εἴτε εἰς τὴν πρωτεύουσάν προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας τῶν εἴτε εἰς τὸν πλέον ἀπόμερον συνοικισμόν τῆς Ἑλλάδος ἀγωνίζονται νὰ μεταδώσουν τὸ φῶς τῆς μορφώσεως εἰς τὰ Ἑλληνόπουλα, ἓνα πρᾶγμα ἀποδεικνύουσι. Ὅτι τὸ Ἐκπαιδευτικὸν Πρόβλημα τῆς χώρας μας, ὑφιστάμενον ἀπὸ μικοῦ, ἐφθίσειν ἤδη εἰς ὀξύτατον σημεῖον καὶ ἀπαιτεῖ πλέον μίαν λύσιν.

Πᾶσα ἀναβολή, πᾶσα ἀγνόησις τῆς πραγματικότητος θὰ ἀποτελέσῃ σφάλμα βαρύντα τον, τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι δὲν θὰ βραδύνουν νὰ ἐκδηλωθοῦν μὲ ὅλα τὰ δυσάρεστα ἐπαικόλουθά των.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ θαρραλέα ἀναγνώρισις τῆς ἤδη θλιβερᾶς καταστάσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων καὶ ἡ ἐπιταχυνθεμένη προχώρησις εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐπιβιλλομένων λύσεων. Βεβαίως τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπλοῦν. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα εἶναι συνθεσις πολλῶν μερικωτέρων καὶ ἐκ τῆς ὀρθῆς λύσεως τούτων θὰ ἐξαρτηθῇ καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἀντιμτώπισις ἐκείνου.

Ἡ δὲ ὁ λαὸς ἀνέδειξεν ἐκ τῶν τελευταίων ἐκλογῶν τὴν Κυβέρνησιν του. Ἐκ τῶν πρώτων καθηκόντων της πρέπει νὰ εἶναι ἡ κατὰ στρωσις ἐνὸς προγράμματος ρεαλιστικοῦ, συγχρονισμένου, διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν πραγματικὴν ἀναμόρφωσιν αὐτῆς.

Ὁ νέος Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὴ ἡ δρασίς καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς τῆς δημοσίας ζωῆς διὰ τῶν πρώτων δηλώσεων καὶ ἐνεργειῶν του ἀπέδειξεν ὅτι καὶ τὴν θέλησιν ἔχει νὰ ἐργασθῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα κατεχεται.

Ἀς χωρήσῃ λοιπὸν μὲ θάρρος καὶ ἀς καταστρώσῃ τὸ πρόγραμμα τῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας προβλήματος, τὸ ὁ-

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ

Δ/ντοῦ Διδασκαλείου Μ. Ἑκπαιδευσεως

(Διάλεξις γενομένη εἰς τὸ Λαϊκὸν Πανεπιστήμιον τῆς Ἑταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ)

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους)

Εὐθύς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν νέων χρόνων μαζί με τὴν ἀναγέννησιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἣτις ἐπραγματοποιήθη μετὰ τὴν στροφὴν τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς τὴν Ἑλληνορωμαϊκὴν ἀρχαιότητα ἐσημειώθη ἐκ παραλλήλου καὶ ἀναγέννησις τῆς Παιδείας καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ αἰῶνας κατίσχυσις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτειακοῦ ιδεώδους ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ διαδοθῇ ἡ παιδεία εἰς εὐρύτατα λαϊκὰ στρώματα καὶ νὰ ληφθῇ ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης μέριμνα, διὰ νὰ στηριχθῇ ἡ παιδαγωγικὴ πρᾶξις ἐπὶ μιᾷ δικαιολογούσῃ τὴν παιδευτικὴν διαδικασίαν θεωρίᾳ. Σήμερον εὐρισκόμεθα πρὸ τοῦ αἵματος τῆς καθολικεύσεως τῆς παροχῆς τῆς παιδείας εἰς πάντας τοὺς πολίτας τῶν ἐλευθέρων κρατῶν. Κατὰ τὸν προηγούμενον 19ον αἰῶνα εἶχε προβληθῇ τὸ αἷτημα τῆς καθολικεύσεως τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Σήμερον προβάλλεται τὸ αἷτημα τῆς καθολικῆς παροχῆς τῆς Μέσης Παιδείας εἰς ὅλους τοὺς νέους καὶ τῆς συμπληρώσεως καὶ τῆς Παιδείας τῶν ἐνηλίκων. Εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου καταβάλλεται προσπάθεια διὰ νὰ ἀπλωθῇ ὁ φωτισμὸς τῆς παιδείας εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρην ἑκτασιν. Μόνον εἰς τὴν χώραν μας οἱ ὑπὸ τὸν μανδύαν τῆς προοδευτικότητος καλυπτόμενοι δοκησίσκοφοι ἀπὸ ἐτῶν κινουῦν πᾶσαν μηχανήν, διὰ νὰ καταβρίσουν τὴν μορφωτικὴν στάθμην τοῦ Λαοῦ καὶ διὰ νὰ ἀποκόψουν τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν ἀπὸ τὴν αἰωνόβιον πνευματικὴν καὶ παιδευτικὴν μας παράδοσιν διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῆς γλωσσικῆς μορφώσεως εἰς τὰ σχολεῖα τῆς α' βυθμίδος καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μεταφράσεων εἰς τὴν Μέσῃ Ἑκπαίδευσιν.

Ὅπως δὲ εἰς τὸν σύγχρονόν μας κόσμον παρατηρεῖται μία διαρκῶς ἐπιταχυνόμενη δραστηριότης τῶν παιδευτικῶν λειτουργιῶν. Πρέπει λοιπὸν νὰ καθορίσωμεν γενικῶς τὴν φυσιογνωμίαν αὐτῆς τῆς συνεχῶς ἐπεκτεινομένης παιδευτικῆς δραστηριότητος

ποῖον κατ' ἀνάγκην θὰ εἶναι πρόγραμμα μακρᾶς πνοῆς καὶ ὅς ἐντάξῃ εἰς αὐτὸ καθ' ἑρμηνείαν σπουδαιότητος καὶ ἐπείγοντος τὰ ἐπὶ μέρους πρὸς λύσιν προβαλλόμενα προβλήματα. Θὰ εὖρη προθύμους βοηθοὺς εἰς τὴν προσπάθειάν του αὐτὴν, πρῶτους καὶ καλυτέρους, ὅπως πάντοτε, τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς, καὶ μετὰ τούτους τὸ Ἕθνος ὁλόκληρον. Καὶ ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς πρέπει νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ. Τὸ ἐλπίζομεν ἢ μᾶλλον τὸ πιστεύομεν καὶ τοῦτό ἐυχόμεθα ὁλοψύχως.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

τος. Ὁ καθορισμὸς αὐτὸς θὰ καταστῇ δυνατός, ἂν θεωροῦντες ὅλως ἀντικειμενικῶς ἐν τῇ συνόλῳ τῶν παιδευτικῶν λειτουργιῶν ζητήσωμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τοὺς σκοποὺς τοὺς ὁποίους αὐταὶ τάσσονται πρὸς πραγματοποιήσιν. Θέτομεν λοιπὸν τὸ ἐρώτημα ποῖοι εἶναι οἱ γενικοὶ σκοποὶ τοὺς ὁποίους προτίθενται ἀπὸ κοινοῦ ὅλαι ἀνεξαρτέτως αἱ παιδευτικαὶ λειτουργίαι νὰ πραγματοποιήσουν. Ἀπαντῶντες εἰς τὸ τεθὲν ἐρώτημα λέγομεν ὅτι τίθεται πρὸς πραγματοποιήσιν οἱ ἀκόλουθοι ἑξ σκοποί:

Ἡ ἐκπαίδευσις γενικῶς εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας θέτουσα πρὸς πραγματοποιήσιν τοὺς ἀκολούθους σκοποὺς, ἐπιζητεῖ:

1) Νὰ παρίσχη εἰς τοὺς ἐκπαιδευομένους τὴν τεχνολογικὴν μόρφωσιν, ἣτις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ νὰ κατακτήσουν καὶ ἀσφαλίσουν τὴν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐνταξίαν των καὶ διὰ νὰ ἀποκοτῶν διαρκῶς νέας γνώσεις, δεξιότητος καὶ συνηθείας. Οἷτω ἡ ὑπὸ τῶν σχολείων παρεχομένη τεχνολογικὴ μόρφωσις πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ κατανόησιν γραπτῶν κειμένων πρὸς κατανόησιν τῆς χρήσεως τῶν ἀριθμῶν εἶναι μόρφωσις ὑπηρετοῦσα τὸν σκοπὸν τῆς ἀποκτήσεως νέων γνώσεων καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως ὑπὸ τοῦ ἀτόμου μιᾶς θέσεως εἰς τὴν κοινωνίαν.

2) Νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νέου ὡς ψυχοφυσικοῦ ὁργανισμοῦ.

3) Νὰ δώσῃ τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα αἵτινα θὰ κατιστήσουν τὸ ἐκπαιδευόμενον ἄτομον ἱκανὸν νὰ ἀσκήσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν μίαν ἐπαγγελματικὴν ἐνασχόλησιν ἀπαραίτητον διὰ τὴν ὑλικὴν των συντήρησιν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διεμορφώθη ἡ ζωὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν μας δὲν δύνανται νὰ νοηθῇ ἄνθρωπος ἀνεπάγγελτος. Καὶ ὅχι μόνον οἱ ἐκπαιδευόμενοι εἰς πρακτικὰ σχολεῖα ἀλλὰ καὶ οἱ λομβάνοντες θεωρητικὴν μόρφωσιν προορίζονται διὰ νὰ καταστούν ἱκανοὶ νὰ ἀσκήσουν μίαν ἐπαγγελματικὴν φύσεως εἴτε πρακτικὴν εἴτε θεωρητικὴν ἐνασχόλησιν. Ἡ θεωρητικὴ μόρφωσις εἶναι σήμερον ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τὴν πρακτικὴν. Τὸ γνώρισμα τῆς συγχρόνου παιδαγωγῆς εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ μηδενίσῃ τὴν μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως ἀπόστασιν. Ἡ ὑπέρθεσις π.χ. αὐτοματικῶν μηχανημάτων ἀπαιτεῖ κατοχὴν τῶν θεωρητικῶν γνώσεων, ὡς προϋποθέτει τὸ ἀπολυτήριον Μέσης ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ἐνασχόλησις μετὰ τὴν πυρηνικὴν φυσικὴν ἀπαιτεῖ θεωρητικὰς γνώσεις ἀνωτέρας ἀναλύσεως. Εἶναι οὕτω ἡ προσπάθεια νὰ μυήσωμεν τὴν νεότητα εἰς τὴν ἀτομικὴν ἐνέργειαν, χωρὶς προηγουμένως νὰ ὑψώσωμεν τὴν σταθμὴν τῆς μορφώσεώς της. Δυστυχῶς εἰς τὴν χώραν μας ἐπικρατεῖ ἡ παιδαριώδης ἀντίληψις ὅτι χωρὶς παράλληλον γενικὴν μόρφωσιν δύνανται τὰ παιδιὰ νὰ μάθουν πυρηνικὴν φυσικὴν.

4) Νὰ διεγείρῃ εἰς τὴν ψυχὴν διαφέρον διὰ τὴν

ἀπόκτησιν νέων γνώσεων και δεξιότητων. Αί επιτελούμεναι υπό της επιστημονικής φρενής ανακαλύψεις είναι διαρκείς. Έτομένους πρέπει να είναι δημιουργημένη εις τās ψυχάς των ἀποφοιτών των σχολείων τὸ διαφέρον και ἡ δίψα διὰ τὴν διαρκή και εις τὸν μετασχολικὸν βίον παρακολουθήσιν της ἐπιτελουμένης ἀναμρφώσεως της ἐμπειρίας διὰ νέων γνώσεων.

5) Νὰ διεγείρῃ και νὰ ἀναπτύσῃ τὸ κριτικὸν πνεῦμα τοῦ ἐκπαιδευομένου. Ὁ ἐκπαιδευόμενος εις τὰ σχολεία και της στοιχειώδους βαθμίδος πρέπει νὰ κατιστῇ ἱκανὸς νὰ παρακολουθῇ ἐνσυνειδήτως τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα τοῦ παρουσιάζει ἡ ζωὴ και νὰ λαμβάνῃ θέσιν ἐναντι αὐτῶν κατόπιν κριτικῆς ἐξετάσεως. Ἐὰν ἀναπτυχθῇ εις τὴν ψυχὴν του τὸ κριτικὸν πνεῦμα, δὲν θὰ καθίσταται ἐρμαιὸν της δημαγωγίας ἥτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπέφερε τόσα δεινὰ εις τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ παρέχῃ εις τὸν τρόφιμον τὰ μορφωτικά ἐκεῖνα στοιχεία, αἵτινα θὰ τὸν καταστήσουν ἱκανὸν νὰ παρακολουθῇ μετὰ πλήρη κατανόησιν τὴν πολιτιστικὴν και πολιτικὴν ζωὴν και κίνησιν της χώρας του. Τονίζω τὸ σημεῖον τοῦτο, διότι ἡ ἐξ ἐιδικῶν ἐπὶ της Παιδείας ἐπιτροπῇ προτείνει μέτρα τὰ ὁποῖα ἂν ἐφαρμοσθούν θὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐπαφὴν τῶν ἀπὸ τὰ στοιχειώδη σχολεία ἀποφοιτώντων νέων πρὸς τὴν πολιτικὴν, τὴν πολιτιστικὴν και θρησκευτικὴν ζωὴν και κατ' ἀκολουθίαν θὰ μεταβάλουν αὐτοὺς εις ἄβουλον ὄχλον και ὑποχείριον εις πᾶσαν δημαγωγίαν, διὰ νὰ ὀδηγηθούν εις κακοὺς δρόμους.

6) Ἐκτός και σπουδαιότατος σκοπὸς της παιδείας εἶναι νὰ θέσῃ τοὺς ἐκπαιδευομένους εις ἐπαφὴν μετὰ τὰ πολιτιστικά, ἠθικά και θρησκευτικά ἰδεώδη της κοινότητος ἐντὸς της ὁποίας ζοῦν. Ὑποχρέωσις της παιδείας εἶναι νὰ καλλιεργῇ τὴν ἀξιολογικὴν εὐαισθησίαν τῶν τροφίμων της εις τρόπον ὥστε οὗτοι νὰ κατανοοῦν τὰς ἰδεώδεις ἀξίας τοῦ ἀληθοῦς τοῦ ὠραίου και τοῦ ἀγαθοῦ και νὰ συμμορφώνουν τὴν πρακτικὴν συμπεριφορὰν των πρὸς αὐτάς. Προκειμένου περὶ της χώρας μας τὰ ἰδεώδη αὐτὰ τὰ ὁποῖα καθορίζουν τὸν σκοπὸν της ἀγωγῆς, εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὑπαγορεύει ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμός.

Οἱ διασφαφηνισθέντες ἐξ σκοποὶ ἀποτελοῦν τὰ πρακτικὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα τίθενται πρὸ τῶν παιδαγωγῶν. Ἡ ἐπίλυσις τῶν προβλημάτων αὐτῶν ἐπιχειρεῖται κατ' ἀρχὰς ἐμπειρικῶς. Συναρτίζεται κατ' ἀρχὰς ἐν σύνολον ἐμπειρικῶν κανόνων εις τοὺς ὁποίους συνοψίζεται ἡ ἀποκτωμένη ἐκ μέρους τῶν παιδαγωγῶν ἐμπειρία. Ἐπάνω εις τὸ ἐμπειρικὸν αὐτὸ σύστημα τῶν κανόνων και ὀδηγιῶν ἔρχεται νὰ ἐπιτελέσῃ μίαν συστηματοποίησιν μία παιδαγωγικὴ τεχνολογία. Συγκροτεῖται ἐν συστηματικὸν σύνολον τεχνικῶν κανόνων, καθοδηγητικῶν διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν της ἀγωγῆς. Ἡ παιδαγωγικὴ τεχνολογία δὲν εἶναι εις θέσιν νὰ δικαιολογήσῃ θεωρητικῶς τοὺς τεχνολογικοὺς κανόνας εις τοὺς ὁποίους συνοψίζει τὰ πορίσματα της ἐμπειρίας της. Δὲν εἶναι προσέτι ἱκανὴ νὰ δικαιολογήτῃ θεωρητικῶς τὴν ὀρθότητα τῶν τιθεμένων πρὸς πραγματοποίησιν σκοπῶν της ἀγωγῆς. Τὴν θεωρητικὴν δικαιολόγησιν τῶν ἐκ της ἐμπειρίας συναγομένων κανόνων ἔρχεται

νὰ ἐπιτελέσῃ ἡ ἐπιστημονικῶς θεμελιωμένη παιδαγωγικὴ θεωρία, ἡ κοινῶς λεγόμενη ἐπιστήμη της ἀγωγῆς ἢ παιδαγωγική.

Συμφώνως πρὸς τὰ λεγθέντα ἀπὸ τὴν πρακτικῶς ἐκτελουμένην παιδευτικὴν ἐνασχόλησιν προχωροῦμεν διανοητικῶς διὰ μέσον τριῶν στάσεων. Κατ' ἀρχὰς φθίνομεν εις ἓνα ἄνευ συστηματοποίησης ἐκπαιδευτικὸν ἐμπειρισμόν. Τὸ δευτέρον στάδιον εἶναι ἡ ἐναρμόνισις τῶν ἐμπειρικῶς συναχθέντων πορισμάτων εις μίαν συστηματικὴν τεχνολογίαν, ἥτις ὅμως δὲν εἶναι εις θέσιν νὰ δικαιολογήσῃ οὔτε τοὺς σκοποὺς της ἀγωγῆς τοὺς ὁποίους εὐρίσκει τιθεμένων ὑπὸ τὴν παιδευτικὴν πραγματικότητα οὔτε τοὺς ὑπ' αὐτῆς εις σύνολον συστηματοποιουμένους κανόνας. Τὸ τρίτον στάδιον εἶναι ἡ θεωρητικὴ ἐπιστήμη της Παιδείας ἢ ὅπως λέγομεν συνήθως της ἀγωγῆς. Αὕτη συμπεριλαμβάνει εις ἐν συστηματικὸν σύνολον τοὺς τεχνολογικοὺς παιδευτικοὺς κανόνας και δικαιολογεῖ τὴν χρῆσιν αὐτῶν καθὼς και τῶν σκοπῶν της ἀγωγῆς.

Κατὰ τὴν σύγχρονόν μας ἐποχὴν και ἡ ἐπιστήμη της Παιδαγωγικῆς τείνει νὰ ἐξελιχθῇ εις αὐτοτελῆ ἐπιστήμην. Πολλοὶ ἐκ τῶν συγχρόνων παιδαγωγῶν ὀνομάζουν αὐτὴν καθαρὰν θεωρίαν της ἀγωγῆς. Ὅπως και αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι, ἔχει και αὕτη ὡς θέμα της ἐξετάσεώς της ἐν τμήμα της πραγματικότητος, τὴν παιδευτικὴν πραγματικότητα. Αὕτη περιλαμβάνει ὅλα τὰ θετικὰ δεδομένα τὰ σχετιζόμενα μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς πνευματικῆς ὄντοτητος. Γενικῶς ἔχει γίνῃ σήμερον παραδεκτὸν ὅτι διὰ νὰ εἶναι τελείως ἀπληροσφαιρόμενον ἐν ἐπιστημονικὸν παιδαγωγικὸν σύστημα πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τρεῖς ἀπαιτήσεις.

1) Πρέπει νὰ μᾶς παρέχῃ ἐνημέρωσιν ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν διὰ της ὁποίας θὰ δυνηθῇ ὁ τρόφιμος νὰ ἀποκτήσῃ γνώσεις και δεξιότητας συνηθείας και ἰδεώδη και νὰ ἀναπτύξῃ τὰς προσωπικὰς του προδιαθέσεις.

2) Νὰ παρέχῃ τὸ θεωρητικὸν σύστημα μίαν ἐπαρκῆ θεωρητικὴν δικαιολόγησιν της ὑπ' αὐτοῦ συνιστωμένης τεχνικῆς.

3) Νὰ δικαιολογῇ νομικῶς και ἠθικῶς τοὺς σκοποὺς της ἀγωγῆς, οἵτινες θὰ ἐξυπηρετηθούν διὰ της παιδείας τοῦ ἀτόμου.

Ἀφοῦ ἤδη καθορίσωμεν τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην εις τὴν οὐσίαν της, ἐρχόμεθα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σχέσιν της πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, της ὁποίας ἐπίσης ἔχομεν προηγουμένως καθορίσει τὴν οὐσίαν. Εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ φανερόν ὅτι μετὰ τῶν δύο τούτων μαθήσεων ὑπάρχει σχέσις και ἐξάρτησις. Ἐκθέτοντες τὰ κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν της φιλοσοφίας και τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν, εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι και ἡ ἐπιστήμη της παιδαγωγικῆς ἔλαβεν ὑπόστασιν ἐντὸς τῶν κόλπων της Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ὁ μέγας θεμελιωτὴς της εἶναι ὁ Πλάτων. Σήμερον ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἀναγνωρίζει ἰδίως κατόπιν τῶν ἐρευνῶν τοῦ γερμανοῦ φιλόλογου W. Saeger ὅτι ἡ μεγαλυτέρα εὐεργεσία, ἥτις παρεσχέθη ποτὲ εις τὴν ἀνθρωπότητα εἶναι ἡ συνειδητοποίησις καὶ διαμύρφωσις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἰδεώδους της Παιδείας.

Ἐκτὸς ὅμως της ἐκ της ἐτάσεως της καταγωγῆς ἐξαρτήσεως της Παιδείας και της Παιδαγωγικῆς ἐπι-

στήμης, πρέπει να σημειωθῇ ὅτι τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον προτίθεται νὰ φέρῃ εἰς ἐμπραγμάτων ἢ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συντελεσθῇ χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς φιλοσοφίας. Ἐσημειώσαμεν προηγουμένως ὅτι τρία εἶναι τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τὰ συναππορτίζοντα τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀγωγῆς ὡς σύνολον, ἥτοι ἡ ἐνημέρωσις μετὰ τὴν παιδαγωγικὴν τεχνολογίαν, ἥτοι μετὰ τὰ μέσα ἅτινα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν νέων, ἡ θεωρητικὴ αἰτιολογία τῆς τεχνολογίας καὶ ὁ καθορισμὸς καὶ διακαίολόγησις τῶν ἰδεωδῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς. Ἐξετάζοντες τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν δύναται ἴσως νὰ ἀπαρτισθῇ κατὰ τρόπον ἐμπειρικὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρατηρήσεως. Δυνάμεθα χρησιμοποιῶντες διάφορα παιδαγωγικὰ μέσα, νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ἀποδοσὶν τῶν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς νὰ καταρτίσωμεν μίαν τεχνολογίαν, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὰς ἐφηρμοσμένας ἐπιστήμας. Ὡστε κατὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ πρῶτου τῆς σταδίου φαίνεται διαμφισβητοῦσα ἡ ἀγωγή ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Τὸ αὐτὸ ὅμως δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ἀποστολήν. Ἡ θεωρητικὴ θεμελίωσις τῆς παιδαγωγικῆς τεχνολογίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτελεσθῇ ὑπὸ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοτελῶς καὶ ἀνευ βοήθειας ἐκ μέρους τῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἀρμοδιότης διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς τελειότητος ἐνὸς θεωρητικοῦ συστήματος ἐναπόκειται μόνον εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν. Ἡ ἀξία μιᾶς θεωρητικῆς ἐρμηνείας ἥτις ἐρχεται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὁρθότητα μιᾶς τεχνολογίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διαπιστώσεως τῆς καταλληλότητος, ἣν ἔχει ἡ χρησιμοποιουμένη ἐξηγητικὴ μέθοδος ἐν σχέσει πρὸς τὰ δεδομένα, ἅτινα θέλει νὰ δικαιολογήσῃ. Τὴν σύμμετρον ὅμως ἀνταπόκρισιν τῶν θεωρητικῶν μεθόδων πρὸς τὸ ὕλικόν τῶν δεδομένων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφαρμόζονται δὲν δύναται νὰ κρίνουν αἱ ἐπὶ μέρους ἐπιστήμαι. Εἶναι ἔργον τῆς φιλοσοφίας ὡς γενικωτέρας μαθήσεως. Καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας τῆς φύσεως ἡ φιλοσοφία μᾶς διαφωτίζει ὡς πρὸς τὴν καταλληλότητα καὶ τὴν ἐπάρκειαν τῶν μεθόδων καὶ τῶν μεγάλων θεωριῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐπιχειροῦμεν νὰ μελετήσωμεν τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Αὕτη θὰ μᾶς εἴπῃ π. χ. ὅτι διὰ τὴν μελέτην τῶν φαινομένων τῆς μικροφυσικῆς δὲν εἶναι κατάλληλη ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος ἀλλ' ἡ στατιστικὴ.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιστήμας. Ὁ μελετητὴς οἰασθῇποτε ἐπιστήμης προσέρχεται πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀπ' αὐτὴν λαμβάνει ἐνημέρωσιν ὡς πρὸς τὴν καταλληλότητα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν θὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ γενικώτερον ὡς πρὸς τὴν οἰκοδόμησιν τῆς θεωρητικῆς τοῦ κατασκευῆς. Ἡ φιλοσοφία διαφωτίζει τοὺς ἐπιστήμονας ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι παιδαγωγικὴ, ἐπαιγ. μέθοδος, συγκριτικὴ κλπ. Ἐπομένως ὡς πρὸς τὴν δευτέραν τῆς ἀποστολῆς, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν συγκρότησιν ὁλοκληρωμένου θεωρητικοῦ συστήματος, καὶ ἡ παιδαγωγικὴ λαμβάνει ἐπικουρίαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐπάνω εἰς τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας οἰκοδομεῖ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ μετὰ τὴν καθοδήγησιν τῆς φιλοσοφίας, τὸ θεωρητικὸν τῆς οὐσίας. Ἐὰν παραβιάσωμεν τὴν σύγχρονον κατὰστασιν τῆς ἐκπαιδεύσεως πρὸς τὴν πρό διακοσίαν

ἐτῶν κατὰστασιν τῆς, θὰ εὗρωμεν ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ. Ἐὰν ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Παιδαγωγικῆς κατὰ τὰ διακόσια αὐτὰ ἔτη, θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι κατ' αὐτὰ ἐνεφανίσθησαν διάφοροι παιδαγωγικαὶ θεωρίαι, αἵτινες προήγαγον εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα τὴν κατὰστασιν τῆς παιδείας. Ἐνεφανίσθη π. χ. ἡ περὶ ἐκτελείας θεωρία τοῦ Πεσταλότσι, ἡ θεωρία περὶ ἀφομοιώσεως τῶν παραστάσεων τοῦ Ἐρβάρτου καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν μᾶς ἡ θεωρία περὶ ἀσκήσεως καὶ ἀνυψώσεως τῆς ἀποδοτικότητος τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ παιγνιδίου, ἡ διαιτυπωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἰταλίδος Μοντεσσόρι: Εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ θεωρίαι αὗται δὲν ἦσαν κατὰ πάντα ὁρθαί. Διετέλουν εἰς τινὰ σημεῖα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν προκαταλήψεων. Πάντως ὅμως ὑπῆρξαν θετικοὶ παράγοντες διὰ τὴν καλύτερευσιν τῆς Παιδείας. Ὅλοι δὲ αὗτοι οἱ θεωρητικοὶ νεωτερισμοὶ εἶχον οἰκοδομηθῇ μετὰ τὴν βοήθειαν ἀντιστοίχων φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Τὰ δεδομένα αὐτὰ μᾶς βεβαιώνουν ὅτι ἡ φιλοσοφία παρέχει βοήθειαν εἰς τὴν παιδαγωγικὴν, διὰ νὰ συγκροτήσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παιδαγωγικῆς ἐμπειρίας ἐν ἀπρητισμένον θεωρητικὸν σύστημα.

Περὶσσότερον φανερὰ εἶναι ἡ ἐξάρτησις τῆς παιδαγωγικῆς ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ὡς πρὸς τὴν τρίτην τῆς ἀποστολῆς. Εἴπομεν προηγουμένως ὅτι ἡ τρίτη ἀποστολὴ τῆς παιδαγωγικῆς εἶναι νὰ καθορίσῃ νομικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς σκοπούς, τοὺς ὁποίους προτίθεται νὰ πραγματοποιήσῃ ἡ ἀγωγή. Ἡ παιδαγωγικὴ πρέπει νὰ μᾶς εἴπῃ ποιοὶ εἶναι οἱ ὑψίστοι σκοποί, οἵτινες αποτελοῦν τὸ τέλεσμα τῶν ἐπιδιώξεων τῆς παιδευτικῆς δραστηριότητος. Θὰ θέσωμεν ὡς σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς τὴν τελείωσιν τοῦ αὐτοτελῶς ὑφισταμένου ἀτόμου ἢ θὰ εἴπωμεν ὅτι σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ ἐξήψωσις τῆς κοινωνίας; Θὰ θελήσωμεν νὰ συμβιβάσωμεν τὴν ἰτομοκρατικὴν ἀντίληψιν πρὸς τὴν κοινωνικοκρατικὴν ἢ θὰ ἀποβλέψωμεν νὰ ὑψώσωμεν τὴν ἀτομικότητα εἰς προσωπικότητα, δυνάμεν νὰ θέσῃ καὶ ἀπέναντι τῆς κοινωνίας πρὸς πραγματοποίησιν νέα ἰδεώδη; Θὰ θέσωμεν ὡς σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς τὸ ἐπιστημονικόν, ἢ τὸ καλλιτεχνικόν ἢ τὸ ἠθικόν ἰδεώδες; Παρόμοιαι ὑπάρχουν πολλαὶ καὶ θὰ ἀπαιτεῖτο νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν διάθεσιν μᾶς πολὺν χρόνον διὰ νὰ τὰς ἀπαριθμήσωμεν. Ἐρωτῶμεν τώρα ποῖος εἶναι ἀρμόδιος νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτά; Προσφεύγοντες εἰς τὴν ἐμπειρίαν οὐδεμίαν ἀπ' αὐτὴν δύναμεθα νὰ λάβωμεν ἀπάντησιν. Τὰ ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα θέτομεν εἶναι ἰδεώδεις σκοποί, οἵτινες ἴστανται ὑπὲρ ἀνὸς τῆς ἐμπειρίας. Ἐπομένως μόνον ἡ φιλοσοφία ὡς ἀναφερομένη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἰδεωδῶν σκοπῶν τῆς ὑπάρξεως, ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἐξετάσῃ τὰ θέματα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τοὺς ὑψίστους σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς. Αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι καὶ ἐπομένως καὶ ἡ παιδαγωγικὴ, ἐπειδὴ κινουμένη ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐνὸς τμήματος τῆς θετικῆς δεδομένης πραγματικότητος, δὲν ἔχουν τὴν ἐπάρκειαν καὶ τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἐξετάσουν τὰ ἀναφερόμενα θέματα. Ἡ φιλοσοφία ὡς ἔρευνα περὶ τῶν ἐσχάτων σκοπῶν τῆς ὑπάρξεως καὶ ὡς μίθησις ἐξετάζουσα τὰς ἰδεωδῶς ὑφισταμένας ἀξίας, ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα νὰ μελετήσῃ καὶ τὸ πρόβλημα τῶν ἐσχάτων σκο-

πών της εκπαιδεύσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν τιθεμένων πρὸς πραγμάτων ὑπὸ τῆς εκπαιδεύσεως σκοπῶν ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν μέσων, ἅτινα θὰ χρησιμοποιηθοῦν, ἡ φιλοσοφικὴ διερεύνησις τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς ἐπηρεάζει καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν μέσων πρὸς πραγμάτων τῆς.

Ἡ γενομένη συγκριτικὴ ἀντιβουλὴ μετὰ παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας μᾶς ἐδειξεν ὅτι ὑφίσταται ἐξάρτησις τῆς παιδαγωγικῆς ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ὡς πρὸς δύο σημεία. 1ον. Ἡ φιλοσοφία παρέχει τὰ μέσα εἰς τὴν παιδαγωγικὴν διὰ τὰ ὑψωθῆναι ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐμπειρικῆς τεχνολογίας εἰς τὸ ἄξιωμα ὁλοκληρωμένης συστηματικῆς θεωρίας. 2ον. Ἡ φιλοσοφία παρέχει εἰς τὴν παιδαγωγικὴν τὰ μέσα διὰ τὰ μελετήσῃ τὸ πρόβλημα τῶν ἐσχάτων σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς. Ἡ διαπιστωθεῖσα ἐξάρτησις ἐγένετο ἀφορμὴ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαι τοῦ αἰῶνος μᾶς νὰ συγκροτηθῇ παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀγωγῆς μία ἰδιαιτέρα μάθησις, ἥτις ὀνομάζεται φιλοσοφία τῆς παιδείας ἢ τῆς ἀγωγῆς. Ἡ νέα αὕτη μάθησις καλλιεργεῖται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν φιλοσόφων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παιδαγωγῶν οἵτινες ἔχουν μύησιν εἰς τὰ φιλοσοφικά προβλήματα. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς εἶναι εἰς κλάδος παράλληλος πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως, τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσοφικῶν κλάδων τῶν ἀντιστοιχῶν πρὸς τὰς διαφόρους ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας. Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς εἶναι μάθησις εὐρισκομένη σήμερον ἐν ἀναπτύξει. Τὸ κυριώτερά της θέματα εἶναι ἡ ἐξέτασις τῆς δυνατότητος καὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀγωγῆς, ἡ ἐξέτασις τῶν βάσεων αὐτῆς καὶ τῶν σκοπῶν τῆς. Εἰς τὴν νεαρὰν αὐτὴν μάθησιν ἐναπόκειται καὶ ἡ θεωρησις τοῦ προβλήματος τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως δικαιολόγησιν τῆς ἀγωγῆς. Ὑφίσταται καὶ συζητεῖται ἐν θέμα καθαρώς νομικῆς φύσεως ἐκφραζόμενον μὲ τὸ ἀκόλουθον ἐρώτημα. Μὲ ποῖον δικαίωμα ὁ ἐνήλικος ἔρχεται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν ἀνήλικον ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξίν του. Μὲ ποῖον νομικὸν ἐπιχείρημα νομιμοποιεῖται ἡ ἐπέμβασις αὐτοῦ; Ἀφίνοντες τὰ ἐπὶ μέρους ταῦτα θέματα καὶ ἐξετάζοντες γενικῶς τὰ πράγματα, λέγομεν ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς εἶναι μάθησις, ἥτις θέλει μᾶς δώσῃ μίαν συνολικὴν θεώρησιν ἀλλὰ καὶ σταθερὰν θεμελίωσιν τοῦ παιδευτικοῦ φαινομένου.

Εἶναι καιρὸς ἤδη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἐρωτήματα, ἅτινα ἐθέσαμεν ἐν ἀρχῇ τῆς διαλέξεώς μας. Ἐρωτήσαμεν ἂν ὑπάρχῃ ἐξάρτησις τῆς παιδαγωγικῆς ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Αἱ ἀπόψεις τὰς ὁποίας ἐκθέσαμεν μᾶς ὡδήγησαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπάρχει τοιαύτη ἐξάρτησις. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῆς εἶναι τὸ ὅτι συνεκροτήθῃ σήμερον μία νέα μάθησις ἡ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς. Ἡ βεβαίωσις τῆς ἐξαρτήσεως μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐπηρεάζει τὴν παιδαγωγικὴν ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῶν σκοπῶν ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τῶν μέσων. Κατὰ τρόπον ἄμεσον ἐπηρεάζει ἡ φιλοσοφία τὸ παιδαγωγικὸν ἥθος. Ὑπὸ

τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰδεοκρατικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος δημιουργεῖται ἥθος ἰδεοκρατικόν, ἀπὸ τὴν ἀπαιτιόδοξον φιλοσοφίαν τοῦ Σοπενχάουερ ἀπορρέει ἐπηρεασμὸς ὅστις ἄγει εἰς τὴν ἐμφάνισιν ἀπαισιοδόξου μηδενιστικοῦ ἥθους καὶ οὕτω καθεξῆς.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς διαλέξεώς μας εἶχομεν θέσει τὸ ἐρώτημα ἂν ὑφίσταται καὶ ἀνύδρομος ἐπίδρασις ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴν ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας. Μία τοιαύτη ἐπίδρασις ὑφίσταται. Ἡ παιδαγωγικὴ ὡς τέκνον τῆς φιλοσοφίας φιλοτιμεῖται τὰ ἀποδώσῃ τὰ τροφεῖα. Εἰσάγει εἰς τὰ σχολεῖα τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γυμνάσια ἀνέκαθεν διδάσκονται δύο φιλοσοφικοὶ κλάδοι ἡ ψυχολογία καὶ ἡ λογική. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ κλάδοι εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἰδίως ἡ Λογικὴ εἶναι ἐπιστήμη ἥτις διατηρεῖ τὸ κύρος της καὶ τὴν μορφὴν της ἀπ' ἧς ἐθεμελιώθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι σήμερον ἀναλλοίωτον. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν, ἔνθα ἐπὶ τινὰ καιρὸν εἶχεν ἀνασταλῆ ἡ διδασκαλία της, διεκήρυξε ὁ Στάλιν εἰς τὰς γλωσσολογικὰς του ἐπιστολάς τὰς δημοσιευθεῖσας κατὰ τὸ 1950 εἰς τὴν «Πράβδαν» τὴν ἀναγκαιότητα τῆς διδασκαλίας της. Ἀυστυχῶς εἰς τὸν τόπον μᾶς οἱ ἐλαυνόμενοι ἀπὸ τὴν δοκησιοφίαν τῆς προόδου θεωροῦν τὴν διδασκαλίαν της περιττὴν καὶ προτείνουν νὰ ἐλαττωθῇ εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Τὸ ἐξεταθὲν ζήτημα τῆς σχέσεως μετὰ παιδαγωγικῆς καὶ φιλοσοφίας προσλαμβάνει ἐν λίαν ἐπικαιρὸν διαφέρον κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς, καθ' ὅς δυστυχῶς τὰ εκπαιδευτικὰ προβλήματα ἐξετάζονται ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐμπειρικῆς προχειρότητος. Μᾶς καθοδηγεῖ ἡ διαπιστωθεῖσα σχέσις νὰ διακηρύξωμεν ὅτι ὀρθὴ λύσις τῶν εκπαιδευτικῶν προβλημάτων θὰ ἐπιτευχθῇ μόνον ἂν θελήσωμεν νὰ φωτισθῶμεν ἀπὸ τὸ ἀληθινὸν φῶς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς φιλοσοφίας.

— Ἡ ἀξία τῶν ἀτόμων καθορίζει τὴν ἀξία τῆς κοινωνίας καὶ αὐτὰ συνθέτουν.

ROBERS DOTTRENS

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ ἀρθρῳ 6 § 1
τοῦ Α. Ν. 1092/1938

Ἐκδότης: Διδ. Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος
Προεδρος: ΗΛ. ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Κατοικία: Τιμοξένους 10 — Ἀθήναι

Ὑπεύθυνος: Τυπογραφεῖον
Ἐκδοτικοῦ Οἴκου ΙΩΑΝ. ΚΑΜΠΑΝΑ
Ν. Σακετιέδης Μτιομπίλη 10 Ἀθήναι

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Δημίλου Γορτυνίας - Μετεκ/μένου ἐν τῷ Παν/μῳ

«Γενοῦ οἷός ἐσσι»

Πίνδαρος

Ἐν ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ ἰδιαίτερος τυραννοῦν τὴν ἐποχὴν μας, ἀποτελεῖ ἕως μόνιμον ἐπικαιρότητα πάσης ἐποχῆς, εἶναι τὸ μέγα πρόβλημα τῆς νεότητος καὶ τῆς προπαρασκευῆς καὶ ἀξιοποιήσεως τῆς διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Ἐντεῦθεν καὶ αἱ μεγάλοι ἀντιστοιχίαι τῶν ἀρμοδίων καὶ ἡ κατάρτισις ἐπιτροπῶν, πρὸς μελέτην τοῦ ὅλου θέματος τῆς παιδείας. Χιλιάδες νέων πολιτοκοῦν σήμερον, καθὼς γνωρίζομεν, τὰς εἰσόδους τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων, καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν μοχθεῖ νὰ καταλάβῃ εἰς αὐτὰ θέσιν σπουδαστοῦ, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ μετὰ τινα ἔτη τὸ πτυχίον καὶ τὰ προσόντα διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν τοῦ σταδιοδρομίαν. Θὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον εἰς αὐτούς, ἀφίνοντες τοὺς ἄλλους, οἵτινες τρέπονται μετὰ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον, καὶ συχνά πρὶν τὸ τελεῖωσούν, ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰ χειρονακτικὰ ἢ βιοτεχνικὰ ἐπαγγέλματα, τὸ ἐμπόριον ἢ τὰ ὑπαλληλικὰ ἔργα, ἐπιδιώκοντες οἱ περισσότεροι ἐπαγγέλματα παραιοτικά, μὲ γνώμονα πάντα τὸ ἀνευτερότερον βίον τῆς πόλεως, ἀπὸ τὸν ἀνευ ἀνέσεων καὶ ψυχαραγωγίας, σκληρὸν καθ' ὅλα ἀγροτικὸν βίον.

Ποῖον ἕως εἶναι τὸ οὐσιαστικὸν καὶ ἀλάθητον κριτήριον τὸ ὁποῖον, ὡς δείκτης σταθερός, θὰ ὀδηγήτῃ ἕκαστον νέον νὰ εὕρῃ τὸν ἀσφαλῆ δρόμον τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεώς του; Εἰς τὸ νευραλγικὸν αὐτὸ ἀκριβὲς ἐρώτημα, πλανᾶται ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις. Αὐτὴ ἢ τὰς πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἢ φιλοδοξία τῶν περισσότερων γονέων νὰ ἀναδείξουν πάσης θυσίᾳ τὰ παιδιὰ τῶν εἰς ἐπιστήμονας, εἶναι ἀναιδέως μία εὐγενὲς φιλοδοξία.

Ἀλλὰ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς καὶ τὴν εὐδοκίμῃ τῶν νέων εἰς τὸν θεωρητικὸν βίον, δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ διαθέσις τῶν γονέων ἢ τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται πρὸ παντὸς ὑπαρξὶς θεωρητικῆς ἱκανότητος τῶν νέων, πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς προδιαθέσεως πρὸς παρακολούθησιν ἐπιστήμης, καὶ θεωρητικὴν ἢ ἐπαγγελματικὴν καλλιέργειαν αὐτῆς. Ἐπὶ πλέον δὲ ἀπαιτοῦνται καὶ εὐνοϊκαὶ δυνατότητες ἀπορροφητικῆς καὶ ἀπασχολήσεως ὅλων τῶν ἐκπαιδευμένων ἐπιστημόνων, εἰς τὴν ἐθνικὴν κοινωνίαν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριβῶς ἐκπηγορρήτῃ ἡ Ἐκπαιδεύσις καὶ ὁ ἐργάτης τῆς. Ἡ πρώτη διότι δὲν ἡδυνάθη νὰ συλλεῖξῃ τὸ φαινόμενον αὐτὸ μέτῃ εἰς τὸ δικὸν ὡς γνωστικὸν μέγεθος, καὶ νὰ τὸ διαμάσῃ. Ὁ δεύτερος καὶ μάλιστα ὁ τῆς στοιχειώδους διανομοπώλει τὴν λαϊκὴν παιδείαν, πιστεύων τὸ Δημοτικὸν ὡς τὸ μόνον σχολεῖον ἐθνικῆς λαϊκῆς μορφώσεως, τὰ δὲ ἱδρύματα τῆς μέσης καὶ ἀνωτάτης, προνομικὰ τῶν ἐλίγων.

Δὲν ὑπάρχει νομίζομεν περισσότερον πεπληνημένη ἀντίληψις ἀπ' αὐτῇ. Ὁ Ἕλλην δημῶλος π

στεύει πῶς παιδεῖα τοῦ λαοῦ εἶναι ὅλα τὰ σχολεῖα καὶ ὅλα τὰ ἱδρύματα. Ταῖς καὶ καὶ κοινωνικαὶ διακρίσεις δὲν νοοῦνται εἰς τὴν παιδείαν, ἀλλὰ μόνον διακρίσεις ἱκανοῦν. Ἡ σύγχρονος τάσις ὅλων τῶν λαῶν, τὴν ὁποίαν διεκήρυξεν πρῶτον τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα, εἶναι ἡ ἐλευθέρωσις ἀπὸ παντὸς κοινωνικοῦ καὶ οικονομικοῦ περιεχομένου ἀδέσμευτος κίνησις τῶν ἱκανοῦν πρὸς ὅλα τὰ ἀντίστοιχα ἱδρύματα μορφώσεως καὶ μαθήσεως. Πιστεύει ἀκόμη διὰ τὸ λαϊκὸν αἷμα δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐντοπισμὸς τοῦ ἐνδιαφέροντος, καὶ καθήλωσις τῶν παιδιῶν τοῦ λαοῦ εἰς τὸ λαϊκὸν στοιχειώδες σχολεῖον, ἀλλὰ διευκόλυνσις τοῦ λαοῦ (διὰ βελτιώσεως τῆς οικονομικῆς του θέσεως, καὶ διὰ τῆς γενικεύσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν ὑποτροφίῶν) νὰ ἀπλωθῇ καὶ νὰ ὑψωθῇ εἰς ὅλα ἀνεξαρτήτως τὰ πνευματικὰ ἱδρύματα, τροφδοῦνται οὕτω τὴν πνευματικὴν ἡγέτιδα τάξιν, μὲ διαρκῶς νέα ἐκλεκτὰ στοιχεῖα ἐξ ὅλων τῶν στρωμάτων του. Ὅσον διὰ τὴν λαϊκὴν πλίστιν εἰς τὴν ἀξίαν τῆς γενικῆς μορφώσεως, ὁμολογοῦμεν διὰ εἶναι αὕτη πλίστις ὕγινης καὶ εὐρώστους, ἐγκλείουσα μίαν πανθομολογουμένως ἀκλόνητον ἀλήθειαν, ποὺ ἐπέβλεπεν ἡ πείρα καὶ ἡ σκέψις χιλιετηρίδων.

Ὁρθῶς λοιπὸν καὶ δικαίως ὁ λαὸς μας ζητεῖ σχολεῖον γραμμάτων ποὺ νὰ κάμνῃ τὰ παιδιὰ «ἀνθρώπους» χρηστὰ μέλη τῆς ἐθνικῆς κοινωνίας, κληρονόμους καὶ συνεχιστὰς τῶν ἀξιών τοῦ πολιτισμοῦ του, ἦτοι τῶν Ἑλληνοχριστιανικῶν ἀξιών τῆς ζωῆς, χωρὶς θεαίῳ νὰ πολυπραγμονῇ περὶ τὴν διάρκειαν τῆς γενικῆς μορφώσεως.

Ἀναμφιβόλως ἡ λαϊκὴ αὕτη στροφή πρὸς τὰς θεωρητικὰς ἐπιστήμας καὶ ἡ πολιτοκρία τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν μας ἱδρυμάτων εἶναι ἐσφαλμένη, οὐχ' ἦτοιν ὅμως εἶναι ἀπολύτως αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη μιᾶς ὑπερῶν χειραγωγίας ἐκείνου ὁ ὁποῖος κινεῖται διὰ μέσου τοῦ χόους τῶν ποικίλων παιδαγωγικῶν μορφῶν τῆς ζωῆς.

Καὶ ἀσφαλῆς ὁδηγὸς δὲν ἔλλειπει. Αὐτὸς δὲ εἶναι τὸ λαμπρὸν φῶς ποὺ ἀκτινοβολεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότης! Κατὰ τοὺς Ἑλληνας ἡ ἀλληλεπίδρασις τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς κοινωνικῆς τῶν συμβιώσεως, εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ συνήθης διαδικασία τῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας ἀργίσει μὲ τὴν εὐρεσιν τοῦ ἀγαθοῦ, εἴτε δι' ἀναγκαστικῶς τοῦ ὀφείλου μένης εἰς ἕναν ἐφευρέτην (Παλαμῆδης), εἴτε διὰ θείας δωρεᾶς (Προμηθεὺς, Ἀθηνᾶ, Ἡφαιστος). Ἀκολουθεῖ ἡ μετάδοσις τοῦ ἀγαθοῦ εἰς ὅλους τοὺς συμβιούντας οὕτως, ὥστε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ εὐρυτάτου κοινωνικοῦ φαινομένου τῆς διαπαιδαγωγήσεως, τελουμένης ἀίετα συνειδητὰ καὶ συστηματικὰ, ἄλλοτε δὲ ἀσυνειδητὰ καὶ ἀνευ σχεδίου, γίνεται βαθμιαία ὁλικὴ

καί πνευματική πρόοδος, καλλιεργείται ο λόγος, αναπτύσσεται ή επιστήμη καί ή τέχνη, διαμορφώνεται ήθικός βίος, ήθικαί άρχαι καί άξίαι, υψώνεται ή άξιολογική πυραμίδα του πολιτισμού.

Ο πατήρ της έλληνικής αρχαιότητας ο Πλάτων εις την «Πολιτείαν» του υπό την μορφήν ενός ώραιοτάτου μύθου, μάς παρουσιάζει κατά άξιολογικόν τρόπον, ποίος πρέπει νά είναι ο σταθερός δείκτης, πού θά οδηγήσῃ έκαστον νέον εις τόν δρόμον της ανθρωπίνης επαγγελματικής του εξέλιξεως. Λέγει δηλαδή ο Πλάτων ότι ο Θεός δέν έκαμεν ιδίους δλους τούς πολίτας της «Πολιτείας». Είς τό όλικόν της συστάσεως έκάστου προσέθεσεν ιδιαιτέρως, εις τούς έκανούς νά άρχουν «χρυσόν» εις τούς δυνάμενους νά υπερασπίσουν την Πολιτείαν από τόν κίνδυνον έχθρικής έτιβολής, «Έπικούρους» καί «Φύλακας» «έργυρον» εις δέ τούς γεωγούς, τεχνίτας, έμπείρους χειρωνακτας, δλους δηλαδή τούς «δημιουργούς» «εχλάχον» ή «σιδήρον» μέταλλα ευτελέστερα. Ούτω οι πολίται κατανέμονται εις τρεις κατηγορίας «έννη», τό υπόχρυσον, τό υπάργυρον καί τό υπόχαλκον ή τό υποσίδηρον. Καί ο Πλατωνικός μύθος τελειώνει με τό «Άλλοίμονον εις τό κράτος πού θά διοική ο χαλκός ή σίδηρος. Τό νόημα του μύθου είναι καταφανές καί άποτελεί ένα από τά πολυτιμότερα μηνύματα του Πλάτωνος προς την ταλπίπωρον εποχήν μας. Κατά τόν πλατωνικόν μύθον μόνον ή φυσική ιδιοσυστασία καί ιδιοφυΐα έκάστου νέου, είναι εκείνη ή όποία δικαιούται νά κατευθύνῃ την μετέπειτα σταδιοδρομίαν του. Ούτε λόγος κατ'εργίας, ούτε οικονομικοί, ούτε σκοπιμότης ή άλλοι ύπολογισμοί επιτρέπεται νά έτηρείουν την εξέλιξιν των νέων. "Αν από της μόνης αυτής έρής σκοπιμής ρίψομεν έν δλέμμα εις τό δράμα της, προς παντοίας κατευθύνσεις καί αναζητήσεις παραπιστώσης σήμερον νεολαίας μας, θά πεισθώμεν πόσον μεγάλη είναι έν προκειμένω ή ευθύνη καί της πολιτείας καί των ατόμων, καί με πόσον βαρύ τίμημα του συνόλου πληρώνεται είτε ή προς τάς ήγετικές θέσεις προώθησις των αναζών, είτε ή άχρήστευσις των έκανών, ένεκαι οικονομικών στερήσεων ή καί κρατικής άδικιορίας. "Αλλά τό άκόμη σπουδαιότερον σημεΐον του Πλατωνικού μύθου είναι ότι τό έργον της ανακαλύψεως καί της αξιοποιήσεως των ιδιοφυών τό αναθέτει εις την Πολιτείαν. Δέν θά έπαιτήσουν οι έκανοί με παρακλήσεις την θέσιν πού τούς άνήκει εις τό σύνολον αλλά ή πολιτεία θά τούς αναζητήσῃ κατά καθήκον, διά νά έτοιμάσῃ έγκαιρώς τό φυτώριον των ηγετικών της στελεχών του μέλλοντος.

Άλλά καί άντιστρόφως ή ίδια πολιτεία θά δείξῃ έναν της την επιβεβλημένην αυστηρότητα διά νά σταματήσῃ την είσοδον των αναζών εις τάς περιοχάς του «χρυσού» καί «άργύρου». Με αυτό καί μόνον τό κριτήριον όφείλει, πάσα πολιτεία νά αντιμετώπισῃ τό πρόβλημα της μορφώσεως της νεολαίας μετά τάς της υποχρεωτικής μορφώσεως. Πρέπει νομίζομεν νά γίνῃ ένας ευρύτατος διαφωτισμός ως προς τό ζήτημα αυτό. Πρέπει δηλαδή νά κατανοηθῇ, ότι αί άποφασίαι σπουδών δέν κανουν για δλους καί ότι δέν ύπαρχει μεγαλύτερον σφάλμα από την διαίαν ώθησιν ενός πνευματικώς καί ψυχικώς άκαταλλήλων, εις επιστασιακά σπουδάζ. Ούδεις εις τόν κόσμον αυτόν έρρεται χωρίς κανένα χάρισμα, χωρίς καμμίαν φυσικήν

προδιάθεσιν (κλίσιν) θεωρητικήν ή καλλιτεχνικήν ή πρακτικήν, καί ουδείς είναι άνωφελής καί άχρηστος. "Αρκεί ο καθείς έγκαιρώς τό αναγνωρίσῃ τόν εαυτόν του, νά γίνῃ ο κάθε άνθρωπος αυτός πού είναι, νά γίνῃ αυτό δι' ό,τι τόν έχει προσείσει ή φύσις. Είς τίν κοινωνικόν στίβον της ανθρωπίνης δραστηριότητος, υπάρχει θέσις δι' ελας τάς ιδιοφυΐας καί ελας τάς ικανότητες, πνευματικές ή πρακτικές. "Όταν τό κριτήριον αυτό καί μόνον της ιδιοφυΐας επικρατήσῃ, θά εκλείψῃ αυτομάτως καί ο περ' τά άνώτατα πνευματικά έρύματα παρτηρούμενος συνωστισμός, τόν όποιον προκαλουν αί έρδαι των άφυών καί ήμιμαθών νέων, εύπόρων ή άπόρων άτάκτορον, από τάς όποιας θά προέλθουν δραζύτερον, τη δογηία παντοίων ευεργετημάτων καί συγκρατώσεων, αί μαστιγύουσι τό κοινωνικόν σύνολον, προσνοσήχθαι θραύεται μηδαινόητες. Χαρακτηριστική επί του προειμένου είναι ή προς τόν πατέρα επιστολή φριτηού, όστις έχων άνάγκην χρημάτων προς διασκέδασίν του, έπώλει τά διδύλια αυτού καί έγγραφε «Σύγχαιρέ μοι, ώ πάτερ, ήδη γάρ έμε τά διδύλια τρέφει». Διά των έκαθέκτων προσεβλήθη ή αιωνίως επίκαιρος αλήθεια του Πλατωνικού μύθου, ο όποιος θέλει μόνον την φύσιν του ανθρώπου άδαιμευτον οδηγόν της εξέλιξεώς του, καί ευημεσίην της μοίρας του. Περιφέροντες δυνάμεθα νά ελθωμεν ότι, εις τό διάχυτον κοινωνικόν φαινόμενον της άγωγής, από τό ότοιο προήλθεν ή δημιουργία του ανθρωπίνου πολιτισμού, οι Έλληνες έρριψαν μίαν ίσχυράν καί άειφεγγή άτίνα φωτός. Με την διήγειαν της ελληνικής αυτής άκτινοβολίας, ήμπορούμεν νά έτιμήσωμεν καί άξιολογήσωμεν, τί από τόν πολιτισμόν μας είναι υγιές καί ζωντανό, ανθρωπίνον, καί τί νοσηρόν καί άτιμίζον την ύπαρξιν μας.

Τά νοσηρά της παιδείας μας σημεΐα είναι πάρα πολλά σήμερον. Έκείνο πού είναι άπαραίτητον είναι ή σαφής διχοτόμωσις της πεποικησέως μας, ότι αί άπαιτήσεις των παιδιών, πρέπει νά έχουν προτεραιότητα, έναντι των άπαιτήσεων δλων των άλλων πολιτών. Μας έλειψε, φεβούμαι, ή έσωτερική πεποικησις δι' ή παιδεία εις την ευρύτεραν της έννοϊαν, άποτελεί τό κλειδί του μέλλοντος, καί μάς δίδει τά έρόδια εκείνα άνευ των όποίων ή «αναζητήσις της ευτυχίας» άποτελεί μίαν άσκοπον αναζητήσιν καί έπιδιώξιν ματαιοτήτων. Μας έμιλούν πολύ συχνά δι' άνάγκας προσαρμογής εις την πραγματικότητα. "Αλλά ποία είναι ή σημερινή πραγματικότητα;

"Αν με όλα αυτά έννοοΰμεν ότι τά παιδια πρέπει νά μάθουν νά συζούν άρμονικώς με τούς γονείς των καί τούς συνανθρώπους των, νά πηγαίνουν εις την εκκλησίαν, νά είναι τακτικοί εις τό σχολειον καί νά έχουν καλούς τρόπους, τότε αναμφιδόλως χαράσσομεν κύκλον επικινδύνως στενόν διά τάς φιλοδοξίας μας. "Εάν θέλωμεν νά είμεθα ρεαλισταί, πρέπει νά μάθωμεν εις τά παιδια μας πώς νά ζούν, όχι μόνον έντός των κόλπων της κοινωνίας, ή του έθνους των, άλλ' έντός των κόλπων μιας κοινωνίας καί ενός έθνους πού έχουν άδιαρρήκτως συνδεθεί με τόν υπόλοιπον κόσμον καί, μάλιστα, με έναν κόσμο ο όποιος διανύει μίαν τεχνικήν καί πολιτικήν επανάστασιν. Πρέπει νά προσαρμοσώμεν την νεολαίαν μας εις τάς άνάγκας καί τάς άπαιτήσεις ενός κόσμου έπου ή μεγάλη του

ΠΑΙΔΑΙΟΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΑΚΩΝΑ

Δημοδιδασκάλου Τεμένους — Δράμας

Πολλοί πολλάκις επικρίνουν τὸ Παλαιὸν Σχολεῖον. Ὅλοι ὅμως ὁμολογοῦν πὼς αὐτὸ ἀπέτελεσε τὴν βάσιν καὶ ἔγινε ἡ γέφυρα τῆς μεταβάσεώς μας στὸ Νέο Σχολεῖο, στὸ Σχολεῖο ἐργασίας, στὸ Σχολεῖο ἐνεργείας, στὸ Σχολεῖο τῆς ζωῆς. Εἶναι Φυσικὸς Νόμος ἀναντίρροπος, Τὸ παλαιὸν γεννᾷ τὸ νέον εἰ δυνατόν καλλίτερον. Ἐπειτα αὐτὸς εἶναι ὁ ἱερώτερος σκοπὸς τῶν ἀπερχομένων νὰ δημιουργοῦν νεωτέρους ἀντικαταστάτας καλλιτέρους τῶν. Μοναδικὴ χαρὰ καὶ καύχημα τῆς μάνας γιὰ τὴν κόρη, τοῦ πατέρα γιὰ τὸ γυιό, τοῦ ἐπαγγελματίου γιὰ τὸ σύστημα κ.ο.κ. Συνεπῶς θὰ μᾶς συστήματῃ ν' ἀνατρέξωμε κι ἐμεῖς σὲ κάτι ποῦ γέγραψε καὶ νὰ τὸ φέρωμε πλάι, πλάι μὲ κάτι ποῦ γέννησε. Τί κι ἂν ἀποκαλύψωμε ἐλαττώματα στὸ πρῶτο καὶ προτερήματα στὸ δευτέρο. Παιδί του εἶναι. Τοῦ ἀνήουν συγχαρητήρια.

.....
 πλειοψηφία δὲν ἔχει μορφοθῇ, ἔναν κόσμον ποῦ ἀπαιτεῖται καὶ διεκδικεῖται ἰσα δίκαια ὠματα.

Τούτο σημαίνει: ὅτι ἡ ἐκπαίδεξίς μας καὶ τὸ μέλλον μας ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἰκανότητά μας νὰ χαράξωμε νέους ὁρίζοντες.

Ἐὰν οἱ σκοποὶ τῆς παιδείας μας παρτημένον ἀσφατεῖς τὰ προγράμματά μας χιτῶδη, τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν ὑπερφορτωμένον μὲ πλῆθος ὑποχρεώσεων τὰς ὑποίας ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ εἴς ἡ νεολαία μας θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἐκπαιδεύεται διὰ μετρίους καὶ ὀχι δι' ὑψηλοὺς σκοποὺς. Διὰ ν' ἀποφευχθῇ μία παρομοία καταστρεφὴ πρέπει νὰ καταβάλωμεν μίαν νέαν προσπάθειαν, διὰ νὰ προσδιορίσωμεν ἐκ νέου τὴν φύσιν καὶ τὰ θεμέλια τῆς παιδείας μας.

Πρέπει ἀπὸ ἀφίσωμεν τὴν φύσιν τοῦ μαθητοῦ ἀβίαστον ρυθμιστὴν τῆς ἐπαγγελματικῆς του κατευθύνσεως, νὰ ἐπαφέρωμεν τὸν σεβασμὸν διὰ τὴν διανοητικὴν ὑπεροχὴν, τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν τρόπον μελέτης, τὴν ἐννοίαν τῆς εὐθύνης, καὶ προγράμματα ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς προσωπικότητος τῶν μαθητῶν.

Οἱ Ἕλληνες εἰδικοί θαρύνονται μὲ τὴν κληρονομία σφῆς παραδόσεως, ἡγετικῶν πνευματικῶν μορφῶν τῶν προγόνων μας, ἐνὸς Σωκράτους ποῦ διεκήρυξεν, ὅτι τὸ ἔργον τῆς γνησίας πολιτικῆς ὡς λειτουργίας παιδευτικῆς καὶ μορφωτικῆς τῶν πολιτῶν εἶναι νὰ ἀποκαλύψῃ καὶ γνωρίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, διὰ νὰ τὴν προωθήσῃ εἰς τὴν ἀνέλιξιν καὶ αὐτοδυναμίσῃ, δι' ἣν τὴν προώρισεν ἡ κλήσις καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ἐνὸς Πλάτωνος ποῦ παργγέλει πὼς ἂν χρειασθοῦν ἱατροὶ διὰ ἐνδεχομένην ἐμφανισθρομένην νόσον, εἴτε τῆς πνευματικῆς εἴτε τῆς πολιτικῆς, εἴτε τῆς καλλιτεχνικῆς μας ὑπάρξεως καὶ ζωῆς, αὐτοὶ ἄς ζητηθῶν, ὀχι εἰς τοὺς ξηρούς θανάσιμους τῆς «δουλικῆς» ἐπιστήμης, ἀλλὰ εἰς τοὺς «ἐλευθέρους» μυσταγωγούς τῆς ἀνθρωπίνης παιδείας.

Παλαιότερον ἡ Παράστασις ἐθεωρεῖτο κυρίαρχουσα δύναμις τῆς ψυχῆς. Διὰ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τούτων παρήγοντο ἡ νόησις, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ βούλησις. Τὸ πλῆθος τῶν προτάσεων ἐπλούτιζε τὴν νόησιν καὶ διηκυόλυνε τὴν ἐργασίαν αὐτῆς. Διὰ τῆς εὐκόλου συνδέσεως τῶν παραστάσεων προεκαλεῖτο ἡ χαρὰ, τὸ ἀντίθετον προεκαλεῖ τὴν λύπην. Τὰ πολὺ ἡθικὰ παραδείγματα, τὰ πατριωτικὰ διηγήματα, οἱ θρησκευτικὲς διαιρέσεις, τὰ δραστήρια πρόσωπα τὰ ἀναφερόμενα εἰς βιβλία ἦσαν σὲ θέσι νὰ δημιουργήσουν ἀνθρώπους μὲ βούλησιν.

Σήμερον ἡ Παράστασις δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν ἀξίαν. Δὲν δύναται νὰ πλουτίσῃ ἀπόλυτα τὴν διάνοιαν, νὰ παραγάγῃ τὴν βούλησιν καὶ νὰ γεννήσῃ τὸ συναίσθημα. Διότι ἡ Ψυχὴ εἶναι ἐνιαία. Ἡ Νόησις, τὸ Συναίσθημα καὶ ἡ Βούλησις εἶναι ἐκφάνσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς. Ἀλληλεξερτῶνται καὶ ἀλληλοεπιδρῶν. Ὁ διαχωρισμὸς γίνεται πρὸς καλλιτέραν μελέτην.

Ἡ Διάνοια τότε πλουτίζεται ἀληθινά, ἔάν, ὡς θὰ ἴδωμεν πιὸ κάτω, ἡ πρόσκτησις τῶν γνώσεων γίνῃ σύμφωνα πρὸς τὴν Φυσικὴν μάθησιν καὶ ὑποστοῦν τὴν δέουσαν ἐξεκόνισιν.

Ἡ Βούλησις δὲν καλλιεργεῖται διὰ τῶν παραστάσεων. Δὲν εἶναι ἀνθρώπος μὲ βούλησιν ὁ ἔχων πολλὰς παραστάσεις πολλῶν γεγονότων καὶ πράξεων. Βουλῆτικὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δοῇ. Αὐτὸς ποῦ ἐνεργεῖ. Ὁ ἀνθρώπος ποῦ λαμβάνει ἡθικὰς καὶ χάριν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ἀποφάσεις καὶ τὰς ἐκτελεῖ μὴ φειδόμενος κόπων καὶ μόχθων. Βεβαίως τὰ πολλὰ παραδείγματα θὰ διευκολύνουν στὴν σύντομον ἀπόφασιν του. Συνεπῶς ὡς διδάσκαλοι, ἂς μὴ σταμνήσωμεν στὸ «μποροῦμε» καὶ «πρέπει», ἀλλὰ ἂς προχωροῦμε στὴν ἐκτέλεσιν, εἰς τὴν πράξιν. Στὰ πρῶτα σταμιτοῦσαν παλαιότερον σήμερον προέχει ἡ δοῦσις. Ἐμπρὸς λοιπόν, ἂς ἐλεῖσωμεν τὸν πτωχόν, ἂς σηκώσωμεν τὸν γέροντα ποῦ ἔπεσεν, ἂς καθαρίσωμε τὸ σχολεῖο μας, ἂς φυτέψωμεν τὸ δέντρο μας, ἂς ἐπισκεφθῶμε τὸ Νοσοκομεῖο μας κ.λ.π. «Βουλευόμεν βραδέως, ἐπιτελεῖ δὲ ταχὺς τὰ δόξαντα».

Τὸ Συναίσθημα ὀφείλεται σὲ μιὰ μυστικὴ Ψυχικὴ δύναμι. Δὲν εἶναι ἀπόλυτο ὅτι λυπούμεθα, διότι κλαίμεν, ἢ συγκινούμεθα λόγω τῆς σχέσεως τοῦ ἀντικειμένου πρὸς ἡμᾶς, ἢ αἰσθανόμεθα χαρὰν ἢ λύπην λόγω τῆς ἐπιταχύνσεως ἢ ἀνασχεσεως τῶν παραστάσεων. Αὐτὰ εἶναι παλαιότεραι ἀντιλήψεις. Σήμερον παραδεχόμεθα τὴν ὑπαρξιν τοῦ συναίσθηματος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς τὴν βούλησιν καὶ εἰς τὴν διάνοιαν. Οἱ ἐνεργείες μας, οἱ ἀνάγκες μας, οἱ ἐπιθυμίαις μας προκυλοῦν τὸ συναίσθημα. Οἱ ἐπιτυχίες θὰ πρέπει νὰ προκαλοῦν τὴν χαρὰν, οἱ ἀποτυχίες τὴν διόρθωσιν καὶ συνεχῇ βελτίωσιν.

Παλαιότερον τὸ Διαφέρον ἐθεωρεῖτο δευτερογενὲς ψυχικὸν φαινόμενον. Οἱ σχέσεις τῶν ἀντικειμένων πρὸς τίς ὑπαρχούσας παρυστάσεις γεννοῦσαν

τὸ Διαφέρον. Γι' αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ ἓνα ἀνέκδοτο, ἡ ἐπίδειξις μιᾶς εἰκόνας, ἓνα ἄστειο γιὰ νὰ γεννήσῃ τὸ Διαφέρον καὶ νὰ στραφῇ πρὸς τὸ ἀντικείμενον, γεγονὸς ἢ φαινόμενον. Δηλαδή διὰ τεχνικῶν μέσων ἐδημιουργεῖτο τὸ Διαφέρον.

Σήμερον τὸ Διαφέρον θεωρεῖται ὡς ὑπάρχον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς. Ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι αἱ ἴδιαι αἱ ἀνάγκαι του, αἱ τάσεις του. Συνεπῶς ἐμεῖς τὸ ἀφυπνίζομεν καὶ τὰ κατευθύνουμεν ἐὰν τὸ ἀντικείμενον, τὸ γεγονὸς ἢ τὸ φαινόμενον ἱκανοποιεῖ κάποιαν ἐσωτερικὴν φυσικὴν ἀνάγκην τοῦ τροφίμου καὶ εἶναι ἀνάλογος τῆς δυνάμεώς του. Ἄς μὴ αὐταπατώμεθα λοιπόν. Μόνον ὅταν κάτι ἀποτελῇ χοεῖαν τοῦ τροφίμου προκαλεῖ καὶ τὸ Διαφέρον του. Ἄς φροντίζωμεν νὰ γνωρίζωμεν τὰς ἀνάγκας του.

Παλαιότερον **Ἐποπτεία** ἦτο ἡ πνευματικὴ εἰκὼν ἢ παραγομένη ἐξ ὁπτικῶν ἀντιλήψεων. Μόνον ἡ ὕρασις ἀρκοῦσε διὰ τὴν δημιουργίαν ἐποπτεῶν.

Σήμερον τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ ἀπάτην. Ἐποπτεία εἶναι ἡ πνευματικὴ εἰκὼν τοῦ ἀντικειμένου, γεγονότος ἢ φαινομένου ἢ παραγομένη ἐξ ὅλων τῶν αἰσθητῶν τῇ βοήθειᾳ τῆς βουλῆσεως καὶ τοῦ συναισθήματος. Μόνον ὅταν συμμετέχουν ὅλαι αἱ αἰσθήσεις καὶ μάλιστα ἐκεῖναι πρὸς τὰς ἡποιᾶς ὁ τρόφιμος ἔχει ἀδυναμία δημιουργοῦμεν ἐποπτείας τελείας, ἀκριβεῖς, πλήρεις καὶ μονίμους. Εἴμεθα καὶ σύμφωνα πρὸς τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τοῦ παιδός, τὸ ὅποιον προκειμένου νὰ γνωρίσῃ ἐν ἀντικείμενον τὸ πίνει, τὸ παρτιρεῖ, τὸ φρεῖ σὲ στόμα του, τὸ ὀσφρύνεται, τὸ χτυπάει, τὸ ἀνιλεῖ, τὸ ἀνασυνθέτει, τὸ ἀναπαριστᾷ. Διὰ τοῦ ἰδίου τρόπου καὶ ἐμεῖς θὰ πρέπει νὰ δημιουργοῦμεν Ἐποπτείας.

Παλαιότερον ἡ αὐτενεργεῖα δὲν ἦτο γνωστή. Ὁ κατάδικος μαθητὴς σταύρων ἐκελευστικὰ τὰ χέρια του, ἀνοίγε τὸ στόμα του, τέντωνε τ' αὐτια του, ἔμενε ἀκίνητος προκειμένου ν' ἀκούσῃ τὸ δάσκαλο καὶ νὰ μάθῃ. Ἄλλως ἢ βέργα ἦσαν διπλά.

Σήμερον ἡ πρόσκτησις τῶν γνώσεων δὲν γίνεται διὰ μόνης τῆς ξηρᾶς διδασκαλίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁλοκληρωτικῆς συμμετοχῆς τῶν μαθητῶν. Διὰ τῆς συνειδητῆς χρήσεως ὅλων τῶν δυνάμεων. Σῶμα, Ψυχὴ καὶ Πνεῦμα. Ἐπιστρατεύονται ὅλαι αἱ γνώσεις καὶ δεξιότητες. Ἀνεξάρτητος σχετικῶς ὁ μαθητὴς καὶ αὐθόρμητα ἐργάζεται καὶ προσκτᾷ τὰς γνώσεις οἱ ὁποῖες τὸν διαφέρουν καὶ οἱ ὁποῖες εἶναι ἀνάλογες τῶν δυνάμεων τῶν. Ἔτσι μὲ χιρὰ γνωρίζει, ἐντυπώνει, διατηρεῖ, ἐπιμύσει, ἐξελίσσεται, ὁλοκληρώνεται.

Παλαιότερον τὸ χεῖρ δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν ἀγωγήν. Ἐθεωρεῖτο περιτόν. Καὶ ἂν καμμιά φορὰ ἐτολμάτο τοιοῦτόν τι ἐγένετο χωρὶς σύστημα καὶ ἄνευ σημασίας.

Σήμερον τὸ χεῖρ ἔχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν ἀγωγήν. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ χειροῦ εἶναι ἐκείνη τοῦ θὰ σχηματίσῃ ἀκριβεῖς καὶ μονίμους ἐποπτείας, θὰ δημιουργήσῃ ἀνθρώπους μὲ βούλησι, θὰ ἐκλεπτύνῃ τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα, θὰ συναδελφώσῃ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὰς ἐπιστήμας καὶ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν γῆν ἢ τὰ ἐργαστήσια, θὰ διδάξῃ τὴν οὐρίην πρὸς ἐργασίαν μέθοδον, θὰ δεύῃ τὴν διανόησιν, θὰ ἐνισχύσῃ τὴν παρατήρησιν,

θὰ παρασκευάσῃ τὸ ἐπάγγελμα καὶ τέλος θὰ μαρτυρήσῃ τὴν ἰδιαιτέραν κλίσιν ἐνὸς ἐκάστου. Συνεπῶς ὡς ἔχωμεν ὡς παρᾶγγελμα: «Σ' ὅλα τὸ χεῖρ καὶ παντοῦ τὸ χεῖρ».

Παλαιότερον τὸ σχολεῖον κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀκουσίας προσοχῆς, ἥτις πρώτη ἐμφανίζεται καὶ ταύτην ἐθεράπευε.

Σήμερον φροντίζοντες, ὥστε νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς ὅ,τι τοὺς διαφέρει καὶ ὅ,τι ἀποτελεῖ χρεῖα αὐτῶν καλλιεργοῦμεν τὴν ἐκουσίαν προσοχὴν τὴν ὁποῖαν κατευθύνουμεν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ πρὸς ὅλα τὰ ἀντικείμενα, γεγονότα ἢ φαινόμενα τὰ ὁποῖα ἔχουν μὲν ἀξίαν δὲν ἀποτελοῦν ὅμως διαφέρον τοῦτων.

Παλαιότερον ἀπὸ τὰς πρώτας τάξεις ἡ διδασκαλία ἐγένετο κατὰ χωριστὰ μαθήματα. Πρᾶγμα τεχνικὸ καὶ ἀφύσικο, εἰλημμένο ἴσως ἀπὸ τοὺς μεγάλους.

Σήμερον ἡ ἐνιαῖα διδασκαλία ἀντικατέστησε τὴν κατὰ μαθήματα διδασκαλίαν. Ἦνωσε τὰ μαθήματα σύμφωνα πρὸς τὸ ἐναιεῖν τῆς φύσεως, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ κόσμου, τῆς ψυχῆς. Ἔτσι στὰς τρεῖς πρώτας τάξεις ἔχομεν τὴν φυσικὴν μάθησιν κατὰ τὴν ἐνιαῖαν διδασκαλίαν εἰς δὲ τὰς λοιπὰς τὴν ἀρχὴν τῆς συνενώσεως καὶ συσχετίσεως τῶν μαθημάτων ὅπου εἶναι δυνατόν.

Παλαιότερον ἀρχίζαμε ἀπὸ τὰ γράμματα τὴν πρώτην ἀνάγνωσι. Διὰ τῆς συνθετικῆς μεθόδου προχωροῦσαμε.

Σήμερον ἀρχίζομε ἀπὸ προτύπους λέξεις ἢ καὶ προτάσεις. Μάλιστα αὗται βγαίνουν ἀπὸ ἐλευθέρων συζητήσεων τῶν μαθητῶν. Ἔτσι ἡ παλαιότερον συνθετικὴ ἀντεκατεστημένη ὑπὸ τῆς ἀναλυτικοσυνθετικῆς καὶ ἰσοπτικῆς μεθόδου. Σύμφωνα πρὸς τοῦτο μὲ τὴν συνολικὴν ἀντίληψιν τῆς παιδικῆς ψυχῆς.

Παλαιότερον οἱ προδιαθέσεις τῶν τροφίμων δὲν ἐλομβάνοντο ὅ,τι ὄψιν. Τὸ παιδί ἦτο «Tabula rasa». Ἔτσι ὁ καθένας μπορούσε νὰ γράψῃ ὅ,τι ἤθελε ἐπάνω στὴ συνειδησί του ἢ νὰ φυτέψῃ ὅ,τι τοῦ ἄρεσε.

Σήμερον ὅμως τὸ παιδί ἔχει τὰς προδιαθέσεις του, τὴν κλίσιν του τὴν ροπήν του. Θὰ γίνῃ δι' ὅ,τι ἐγεννήθη. Ἐμεῖς μόνον νὰ καλλιεργήσωμε τὰς καλὰς προδιαθέσεις καὶ νὰ προσπαθίσωμε νὰ ἐξυλείψωμε κατὰ τὸ δυνατόν τὰς ἀσχήμους. Πάντα τὰ ἄλλα εἶναι μεταιογονία καὶ ἀδικος κόπος. **Δὲν δυνάμεθα νὰ ζητῶμεν ἀπὸ ὅλους ὅλα καὶ ἅλως ὁμοίους.** Θὰ ζητῶμεν ἀπ' τὸν καθένα ὅ,τι δύναται νὰ μᾶς δώσῃ καὶ νὰ γίνεταί τέτοιος ἢ τέτοιος ποῦ τοῦ ἐπιτρέπουν αἱ δυνάμεις του. Ἔτσι δὲν θὰ ἔχωμεν διαταραχὰς ὡς συνέβαινε παλαιότερον. Τὸ παιδί ἐρχεται σὲ ὁσμο μὲ κάποια ἔμφυτο δύναμιν, ἡ ὁποῖα προορίζεται νὰ παίξῃ σπουδαῖο ρόλο στὴ διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος του. Σήμερον ἀπορρίπτεται τὸ ὁμοιόμορφον τῶν τροφίμων ποῦ ἐπεδιώκετο παλαιότερον. «Ἐκαστος ἐφ' ὃ πέφυκε».

Παλαιότερον ἡγορεῖτο ὁ τύπος τοῦ τροφίμου. Ἔτσι ἡ διδασκαλία ἦταν συνηθισμένη καὶ δὲν προσεφέρετο μὲ τὸν ἀκουστικὸν ἢ τὸν ὁπτικὸν τύπον.

Σήμερον ἡ διδασκαλία εἶναι τοιαύτη ὥστε ἱκανοποιεῖ ὅλους. Προσφέρεται καὶ προσκτᾷ δι' ὅλων τῶν αἰσθητῶν.

Παλαιότερον ἡ ἐνότης κατὰ τὴν προσφορὰν ἐτέ-

ΜΙΑ ΝΕΟΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ

Υπό ΚΩΝ. ΧΑΡΗ Καθηγητού Παιδαγωγικών
της Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας Τριπόλεως

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου τεύχους)

Γ'. ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Κάθε σπουδαστής πρέπει να συγγράφη μιὰ διατριβή ἀνατερουμένη σ' ἓνα κλάδο τῆς Παιδαγωγικῆς ἢ τῆς Ψυχολογίας. Ἡ διατριβὴ γὰρ νὰ γίνη ἀποδεκτὴ πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ χαρακτηριστὸν σοβαρῆς πρωτότυπης ἐπιστημονικῆς ἐρευνας καὶ νὰ προάγῃ τὴν Ἐπιστήμην.

Μετὰ τὴν παρένθεσι αὐτῇ τοῦ προγράμματος σπουδῶν τῶν παιδαγωγικῶν τίτλων τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἐδιμβούργου, πού μᾶς φάνηκε χρήσιμη γιὰ καλλίτερη τοποθέτησι τοῦ θέματός μας, ἐπανερχόμεστε σ' αὐτό, δηλ. στὸ παιδαγωγικὸ μήνυμα τοῦ Καθηγητοῦ Pilley, τὸ ὁποῖο μπορούμε νὰ εἰποῦμε, πὼς περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα :

Ἀπαραίτητο προσόν τοῦ δασκάλου, λέει ὁ Pilley, εἶναι νὰ μορφωθῇ ἀνθρωπιστικῶς. Καὶ μ' αὐτὸ δὲν ἐννοεῖ μιὰ ἀπλὴ γνωριμία με τοὺς λεγόμενους ἀνθρωπιστικοὺς κλάδους σπουδῶν, πρὶν ὅτι ἀναγνω-

μνετο, προσφέρετο τμηματικῶς. Διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν τμημάτων τῆς ἐνότητος ὁλοκληρώνετο ἡ διδασκαλία. Σήμερον προσφέρεται ὁλοκληρὸς καὶ διὰ μιᾶς πρὸς γενικὴν σύλληψιν, διότι ἔτσι τὸ ἀπαιτεῖ ἡ παιδικὴ φύσις.

Παλαιότερον ὁ διδάσκαλος ἦτο ἀπρόσιτος στοὺς μικροὺς μαθητάς. Ἀφ' ὑψηλῆς ἑδρας ἐδίδισκε καὶ ἐτιμῶρει. Ἀπετέλει τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον τῶν μικρῶν.

Σήμερον κατέβηκε πλησίον στὸ παιδί. Ἐγίνε φίλος. Παίζει, χαίρει καὶ λυπεῖται μαζί του. Οἱ μικροὶ τοῦ ἀνοίγουν τὰ μύχια τῆς ψυχῆς των, διότι τώρα τὸν ἀγαποῦν, τὸν θεωροῦν ὡς τὸν καλλίτερον φίλον, ἔμπιστον, τίμιον καὶ σοφόν. Μαθαίνουν λοιπόν, εὐχάριστα καὶ πρόθυμα.

Παλαιότερον τὸ παιγνίδι ἐθεωρεῖτο σπατάλη χρόνου, τεμπέλῃς ἐχαρακτηρίζετο ὁ μαθητής.

Σήμερον ἔχει βιολογικὴν ἐρμηνείαν τὸ παιγνίδι. Ἐξωτερικεύει περισσεύουσας ἐνέργειαν, συμβάλλει στὴν ψυχροσωματικὴν ἐξέλιξιν ψυχαγωγεῖ, καλλιεργεῖ τὴν κοινωνικότητα, προπαρασκευάζει τὸ ἐπάγγελμα, ἀναπτύσσει τὴν διανόησιν καὶ μαρτυρεῖ τὸν χαρακτήρα τοῦ τροφίμου.

Γενικὰ σήμερον βαίνομεν κατ' ἀντιόψαν δυσχερίαν, λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν τὰ φυσικὰ διαφέροντα τῶν μαθητῶν μας καὶ τὸν τύπον ἐνὸς ἐκάστου τοιοῦτων, φροντίζομεν νὰ συνδέωμεν τὰς γνώσεις με βαθεῖα εὐχάριστα συναισθημάτων, ἐπιδιώκομεν τὴν συμμετρίαν γνώσεων καὶ δυναμιῶν καὶ γενικώτερον δημιουργοῦμεν ἀνθρώπους με ἰσχυράν καὶ ἡθικὴν βούλησιν ἐστραμμένην πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ

ρίζει τὴ μεγαλύτερη ἀνθρωπιστικὴ μορφωτικὴ δύναμι τῶν γνώσεων αὐτῶν ἐν σχέσει με ἄλλες. Ἀνθρωπιστικὴ μόρφωσις, κατὰ τὸν Pilley, ἀποκτὰ ἐκεῖνος, πού καίνοει τὴν ἐσώτερη ἀνθρώπινη φύσιν καὶ ἰδίως τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο κατ' ἐξοχὴν συνιστᾷ τὴν ἀνθρωπιά του καὶ τὸ ὁποῖο ξεχωρίζει τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα τῆς δημιουργίας καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὰ συγγενικά του ζῶα ἐκεῖνος πού τὸ καίνοει καὶ τὸ καλλιεργεῖ καὶ τὸ ἐξυψώνει στὸ μεγαλύτερο δυνατὸ βαθμὸ. Ἐκεῖνος δηλ. πού συνειδητοποιεῖ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ συγγρότησις τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ὁρᾶσις του ἐν μέρει μόνον εἶναι ἔργα τῶν περιστάσεων, τῶν διαφορῶν δηλ. συνθηκῶν καὶ παραγόντων πού ἐνεργοῦν αἰτιοκρατικῶς, ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ὅτι σ' ἓνα μεγάλο βαθμὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δικῆς του σκέψεως καὶ ἐλευθέρης ἐκλογῆς. Αὐτὸ τὸ δεύτερο εἶναι ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τὸν ἀνθρώπο καὶ ὁ ἀνθρώπος γίνεται περισσότερο ἀνθρώπος ὅσο περισσότερο καλλιεργεῖ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ τῆς ἀνθρωπιάς, ὅσο δηλ.

πλησίον καὶ τῆς πατρίδος, εἰσάγομεν τὸν μαθητὴν στὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, καλλιεργοῦμεν τὴν ἰδιαιτέραν του κλίσιν καὶ τοῦ ἐμπνέομεν αὐτοπεποίησιν καὶ αἰσιοδοξίαν.

Πόσον ἀλλάζουν τὰ πράγματα ! «Τὰ πάντα ρεῖ». Κι' ὅμως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ συγχρονίζωμεθα, εἰν ἀγαπῶμεν τὸν ἑαυτὸν μας, τὸν μαθητὴν μας, τὴν Ἑλλάδα μας καὶ τὴ Θρησκεία μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ψυχολογία τοῦ παιδός : Ν. Ἐξαρχοπούλου.
- 2) Γενικὴ Διδακτικὴ : Ν. Ἐξαρχοπούλου.
- 3) Ἡ Ζωὴ τῶν Λαῶν : Ν. Καραχρήστου.
- 4) Κοινωνιολογικὴ Παιδική : Ν. Καραχρήστου.
- 5) Ἀνθρωπογνωσία Adler. Μετ. Γ. Παλαιολόγου.
- 6) Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία : Σπ. Παγιατάκη.
- 7) Εἰδικὴ Διδακτικὴ : Β. Τοῖριμπα.
- 8) Εἰδικὴ Διδακτικὴ : Β. Τοῖριμπα.
- 9) Εἰδικὴ Διδακτικὴ : Α. Ἰσηρόνη.
- 10) Εἰδικὴ Διδακτικὴ : Τ. Παπαθεοδώρου.
- 11) Γεν. Διδακτικὴ : Α. Τοῖριμπα.
- 12) Τέχνη τοῦ διδάσκειν : Hlghet.
- 13) Βέβαια πταίει τὸ Σχολεῖον : Μυη. Μετ. Δ. Ζήση.
- 14) Γεν. Παιδαγωγικὴ : Ε. Κωνσταντοπούλου.
- 15) Παιδαγωγικὴ τοῦ Εὐαγγελίου : Π. Νάκου.
- 16) Στοιχεῖα Παιδικῆς Ψυχολογίας : Δ. Λάμψα.
- 17) Σωματικὴ ἀγωγή καὶ παιγνίδια : Παρασκευοπούλου.
- 18) Βασικαὶ γραμμαὶ ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδός : Jaquin.
- 19) Τὸ παιδί καὶ τὸ σχολικόν περιβάλλον : Β. Ζορμπά.

περισσότερο γίνεται ικανός να χρησιμοποιηθῇ με γερή φαντασία και κρίσι πλούσια γνώσι και πείρα και να κάνει προβλέψεις, να αποδεσμεύεται από τις επιταγές της τυφλής ανάγκης, της εξωτερικής και εσωτερικής — βίας εξωτερικής, ποβολής, ξέσων, παθών, συμφορώντων, προκαταλήψεων, συμβατικοτήτων κοινωνικών — και να ενεργῇ κατά τὴν ἐλεύθερη ἐκλογὴν του, φωτισμένη ἀπὸ τις ἀξίες, τις ὁποῖες πρέπει νὰ ἔχη γενεθὴ στὰ πρώτης ποιότητος ἀξιολογικά ἐπιτεύγματα τῶν μεγάλων δημιουργῶν καὶ προσωπικοτήτων καὶ γιὰ τις ὁποῖες πρέπει νὰ ἔχη ἀναπτύξει ἕνα λεπτὸ αἰσθητήριο. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ *ἐλευθερία* συνιστᾷ τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ αὐτὴν ἀναπτύσσοντας ὁ ἄνθρωπος, γίνεται τελειότερος ἄνθρωπος.

Τοῦ δασκάλου τὸ ἔργο εἶναι νὰ βοηθήσῃ τοὺς νέους νὰ γίνουν τελειότεροι ἄνθρωποι καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ σαφὴ συνείδησι αὐτοῦ, πὺν κάνει τὸν ἄνθρωπο τελειότερο καὶ νὰ καλλιεργήσῃ καὶ ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτὸ του τὴν τελειότητα αὐτὴ σὲ μεγάλῳ βαθμῷ. Αὐτὸ δὲ θὰ τὸ πετύχῃ, ἂν στρέψῃ πρῶτα πρῶτα στοχαστικά καὶ ἐρευνητικά τὰ μάτια τῆς γνῶσιν του μέσα στὸν ἴδιον ἑαυτὸ του, γιατί ὁ ἑαυτὸς του, καθ' ὅτι ἄνθρωπος, ἐνσαρκώνει τὰ χαρακτηριστικά αὐτὰ τῆς ἀνθρωπιάς καὶ γιατί μόνο στὸν ἑαυτὸ του μπορεῖ ἄμεσα νὰ τὴν ἀντιληφθῇ. Κι' ὅσο μεγαλύτερη, ἔτσι, αὐτογνωσία ἀποκτᾷ τόσο περισσότερο καλλιεργεῖ τὴν με φωτισμένη ἐκλογὴ διαγωγῇ του, τόσο περισσότερο ἐλεύθερο καὶ λιγώτερο ντετερμινιστικὸ ὂν γίνεται.

Τέτοια, λοιπόν, τὴ θέλει ὁ Rilley τὴν ἀνθρωπιστικὴ σπουδὴ καὶ μόρφωσι καὶ ἡ τέτοιον εἶδους ἀνθρωπιστικὴ σπουδὴ, ὅπως εἶδαμε, πρέπει νὰ ξεκινήσῃ ἀπὸ τὴν αὐτογνωσία. Στὴν αὐτογνωσία αὐτὴ καὶ στὴν ἀνθρωπογνωσία εὐρύτερα εἶναι ἀνάγκη νὰ βοηθηθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἄλλους ἀνθρώπους περισσότερο φτασμένους στὴν προσπάθεια αὐτή, πὺν ἐλεύθερους καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τις μεγαλοφυεῖς καὶ γενικά τις μεγάλες προσωπικότητες, με ἄμεση ἐπαφὴ προσωπικὴ ἢ ἔμμεσα με τὰ ἔργα τους. Εἶναι σὲ θέσι νὰ κατανοήσῃ τις μεγάλες προσωπικότητες καὶ ἔτσι νὰ βοηθηθῇ ἀπ' αὐτὲς χάρις στὴν κοινότητα τῶν προειρημένων, χαρακτηριστικὰ ἀνθρώπων γνωρισμάτων. Ἐγείναι ὁ κοινὸς ἄνθρωπος σ' ἕνα μικρότερο βαθμῷ ἀπ' αὐτὸ πὺν ἔχει σὲ μεγάλο βαθμῷ ἢ μεγαλοφυεῖα καὶ βοηθιέται με τὴν ἐπικοινωνία του μ' αὐτὴ νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τὸ δικὸ του μερίδιο.

Μὲ μιὰ τέτοιον εἶδους προσπάθεια, λέει ὁ Pilley θὰ μπορέσῃ ὁ δάσκαλος νὰ κατανοήσῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν προσωπικὴν του ποιότητα, με μιὰ τέτοια προσπάθεια θὰ μπορέσῃ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν γενικώτερα καὶ σὲ ἀνάλογα παρορμώντας νὰ βοηθήσῃ τοὺς μαθητὲς του στὴ μορφωτικὴ τους προσπάθεια. Μὲ μιὰ τέτοια στοχαστικὴ ἐξέτασι τῆς ἀνθρώπινης φύσεως στὸν ἑαυτὸ του καὶ στοὺς ἄλλους κα' ὅχι μόνο διαβάζοντας περιγραφὰς περὶ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος βιβλία, ἀλλὰ παρατηρήσει μὴς ντετερμινιστικὰ θεωρητικὴν ἐξωτερικὴν διαγωγὴν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρώπων, περιγραφὰς τῆς θεολογικῆς ἀπόδοσης τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν. Πειραματικῆς καὶ ἰδιαί-

τερα τῆς Μπεχβιοριστικῆς Ψυχολογίας.

Μὲ ἀνάλογο τρόπο θὰ μνηστῇ ὁ δάσκαλος καὶ στὸ νόημα τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς μαθήσεως. Ἀπλὴ ἐκμάθησι κανόνων, πὺν ἀφοροῦν τὴ διδασκαλία δὲν ὠφελοῦν καὶ συνήθως βλάπτουν, γιατί ἐμποδίζουν αὐτὸν πὺν τοὺς χρησιμοποιεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν οὐσία τῆς διδακτικῆς ἐνέργειας. Ἡ γνώσις μόνη τῶν κανόνων βοηθᾷ τὸ δάσκαλο νὰ διδάξῃ, ὅσο βοηθᾷ ἡ γνώσις τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος στὸν τρόπο τοῦ ριζιματος τοῦ λιθαριοῦ, ἢ ἡ γνώσις τῶν φυσικῶν νόμων στὸ παίξιμο τοῦ μπέιζμπῶλ, ὅπως λέει ὁ διαπρεπὴς φιλόλογος I. A. Richards, τοῦ ὁποῖου τις γνώμες πολὺ ἐκτιμᾷ ὁ Pilley. Ἡ συνθετικὴ τοῦ διδακτικοῦ φαινομένου καὶ ἡ ἰδιαιτερότης κάθε μιᾶς διδακτικῆς στιγμῆς τῆς αὐτενεργούσης κοινότητος δασκάλου καὶ μαθητῶν κάνει τὴν χρῆσιν τέτοιων κανόνων, ὅταν ἐκλαβάνονται ὡς νόμοι φυσικοὶ καὶ ἐκμανθάνονται ὡς τέτοιον, τὸ λιγώτερο ἀχρηστῇ, τὸ χειρότερο δὲ τροχοπέδη τῆς αὐτοκαθοριζόμενης καὶ κάθε φορά πρωτότυπης διανοητικῆς περιπέτειας δασκάλου καὶ μαθητῶν. Ἐδῶ ὁ Pilley συμφωνεῖ καὶ με τὸν Πλάτωνα, πὺν στὸ Φαῖδρος λέει, πῶς ὁ σπουδαστὴς τῆς ρητορικῆς, πὺν ἔμαθε ἀπὸ τὸ δάσκαλό του τοὺς διάφορους κανόνες τῆς τεχνικῆς, ἔμαθε μόνο τὰ προκαταρκτικά τῆς ρητορικῆς, ὅχι τὴν ἴδια τὴν τέχνην, ὅπως ἐκεῖνος πὺν ἔμαθε νὰ τονίζει μιὰ χορδὴ ὅσο γίνεται πὺν ψηλά κα' ὅσο γίνεται πὺν χαμηλά... κατέχει αὐτὰ πὺν ἔρχονται πρὶν ἀπὸ τὴν ἁρμονία, ὅχι ὅμως τὰ στοιχεῖα τῆς ἁρμονίας». (') Ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι ἕνα φαινόμενο σὰν τὰ φυσικά, πὺν παρουσιάζουν σταθερὰς σχέσεις καὶ ὁμοιομορφίες, οἱ ὁποῖες μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν νόμους, τοὺς ὁποῖους ἂν μάθῃ κανεὶς, μπορεῖ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ σὰν συνταγὴν καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ φαινόμενο, ἢ νὰ ἐπιδράσῃ σ' αὐτὸ κατὰ προδιαγεγραμμένο τρόπο. Τὸ φαινόμενο τῆς διδασκαλίας εἶναι ψυχικὸ φαινόμενο καὶ κάθε τι τὸ ψυχικὸ παρ' ὅλη τὴν ὁμοιότητά του με ἄλλα συναφῇ εἶναι κάτι αὐτόνομο, ἰδιότυπο καὶ ἀνεπανάληπτο, γι' αὐτὸ καὶ σ' ἕνα μεγάλο βαθμῷ ἀπρόβλεπτο. Ἡ διδασκαλία, ὅπως ὅλα τὰ ψυχικά φαινόμενα, ἔχει μερικὰ στοιχεῖα ἐπιδεκτικὰ γενικεύσεως, ὥρσμένα στοιχεῖα περισσότερο ἢ λιγώτερο ἐπαναλαμβανόμενα, τὰ ὁποῖα καλὸ εἶναι νὰ τὰ ἔχῃ ὅπιν ὁ δάσκαλος. Πρὸ παντὸς ὅμως χρειάζεται ἄμεση ἀντίληψιν τοῦ φαινομένου τῆς διδασκαλίας, συγκεκριμένη, σὲ ποικίλες περιπτώσεις καὶ σκέψιν ἐπ' αὐτοῦ, ἀπ' τὴν ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθοῦν γενικότητες τοῦ εἶδους τῶν ψυχολογικῶν γενικοτήτων, χρήσιμες γι' αὐτὸν πὺν τις ἐξάγει, γιατί δὲν εἶναι ἐπιβολὲς ἐκ τῶν ἔξω, ἀλλὰ ἀνακαλύψεις του ἐκ τῶν ἔσω. Ἡ ἄμεση αὐτὴ ἀντίληψιν τοῦ φαινομένου τῆς διδασκαλίας δὲν μπορεῖ παρὰ συμπληρωματικὰ νὰ συντελεσθῇ με παρατηρήσεις ἐξωτερικῆς ἢ ἐργαστηριακοῦ χαρακτῆρος. Βασικά θὰ γίνῃ δι' ἐνδοσκοπήσεως τοῦ φαινομένου τῆς μαθήσεως στοὺς ἑαυτοὺς μας, με τὴ στοχαστικὴ ἐξέτασι τοῦ τί κάνομε ὅταν μαθαίνομε καὶ σκεπτόμαστε καὶ κατόπιν μ' αὐτὸ σὰν μεσο πῶς κάνουν τὴν προσπάθειαν τῆς μαθήσεως καὶ τῆς σκέψεως ἄλλοι πὺν πολὺ φτασμένοι σὲ μά-

θησι και σκέψι από μας και ιδιαίτερα μεγάλοι στοχαστές. Με το πως οι ίδιοι μαθαίνουμε κατανοούμε πως οι άλλοι μαθαίνουν και σκέπτονται και έμβραθύνοντας στο πως οι άλλοι μαθαίνουν και σκέπτονται κατανοούμε καλύτερα και συγχρόνως αναπτύσσουμε τις δικές μας δυνάμεις της μαθήσεως και σκέψεως. Η τέτοιου είδους κατανόησις του φαινομένου της μαθήσεως από το διάσκαλο θιά τον καταστήσει ίκανότερον να βοηθήσει άλλους να μάθουν, δηλ. να διδάξει και γενικά να άσκηση έπιτυχώς το έργο του δασκάλου.

Και στη μία, λοιπόν, περίπτωση και στην άλλη, και στην περίπτωση της κατανόησεως της ουσίας της άνθι ώπινης φύσεως, της ελευθερίας άπως την είδαμε παραπάνω, και του φαινομένου της μαθήσεως, ο Pilley συνιστά κριτική σκέψι επί του έαυτού μας και επί των άλλων, ιδιαίτερα των μεγάλων προσωποκοιτήτων και των μεγάλων «σπουδαστών» και στοχαστών με τη μελέτη των έργων τους, που έκφράζουν άμφω η έμμεσα την ανθρωπινή φύσι και τον τρόπο της δράσεώς της της σκέψεως και της μαθήσεως στις χαρ- κηριστικά πιά τέλειες έκδηλώσεις της, έκθέτοντάς τη καθώς οι μεγάλοι δημιουργοί, η και μιλώντας γι αυτά, κάνουντας δηλ. θεωρία.

Η τέτοιου είδους κριτική στοχαστική ανάλυσις της πνευματικής συρροήσεως του ανθρώπου και της φύσεως της πνευματικής του δραστηριότητος και δημιουργίας και των προϋποθέσεων της, αυτόνοητο είναι πως είναι φιλοσοφική. Αιτή τη φιλοσοφία της άγωγής τη θεωρεί ο Pilley ως το ούσιωδέστατο των παιδαγωγικών σπουδών. Γι' αυτή το μέρος του προγράμματος το αναφερόμενο στην έργασία αυτή με το όνομα «Θεωρία της Παιδαγωγικής» αποτελεί το κέντρο του βάρους των παιδαγωγικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Έδιμβουργου. Η συμπερίληψις της Φιλοσοφίας της Παιδαγωγικής στα προγράμματα των παιδαγωγικών σπουδών είναι κάτι που όλες οι παιδαγωγικές σχολές εφαρμόζουν. Ο Pilley διαφέρει από άλλους για τη μεγάλη έμφυσι, αλλά και για τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τη Φιλοσοφία στην Παιδαγωγική. Θεωρεί άνωφελή τη φιλοσοφική διδασκαλία που περιορίζεται σε τυξιομήσεις των διαφόρων φιλοσόφων κατά σχολές και φιλοσοφικά συστήματα και την άπλη έθεσι αυτών σε πυροδόσεις. Προτιμά και εφαρμόζει την από φιλοσοφική σκοπιά διαπραγματένσι των παιδαγωγικών προβλημάτων, τα βασικώτερα των οποίων ως έκ της φύσεώς των είναι φιλοσοφικά και ως τέτοια και όχι ως θετικοεπιστημονικά θά πρέπει να αντιμετωπισθούν. Τέτοια προβλήματα, π.χ., που ήλθαν στην τάξι για διαπραγματένσι κατά τη φοίτησι του γράοντος στο Έδιμβουργο αναφέρονται στη φύσι της παιδαγωγικής θεωρίας και στη σχέση της με την πράξι, στη φύσι του υποκειμένου της άγωγής και στους σκοπούς της άγωγής, στη φύσι των επιστημονικών άληθειών και των πνευματικών αξιών, στη διαφορά καθώς και στην κοινότητά τους, στην υποκειμενική και αντικειμενική κρίσι, στο λόγο (γλώσσα) και στη σχέση του προς τη σκέψι και τον άλλο ψυχικό και πνευματικό βιο και την άγωγή, στις έννοιες του χρόνου παρόν, παρελθόν, μέλλον και την παιδαγωγική τους σπουδαιότητα κ.ά.

Παραπάνω αναφέρουμε, πως μεγάλη σημασία δίνει ο Pilley στη μελέτη των μεγάλων προσωποκοιτήτων και στοχαστών κι όχι από δεύτερο χέρι, όχι δηλ. από μελέτες και αναλύσεις των συγγραμμάτων και των ιδεών των μεγάλων από άλλους, αλλά με μιá έμβραθύνσι στα ίδια τους τα κείμενα με κριτικό μάτι, για την άνεύρεσι σημαντικών αντιλήψεων με παιδαγωγική σημασία, σε μιá συγκριτική εξέτασι των ίδεων διαφόρων στοχαστών μεταξύ τους και προς κρατούσες σήμερα σχετικές αντιλήψεις, μιá έρευνα που άποκαλύπτει, παρ' όλης τις φραστικές και άλλες διαφορές σε έπουνιώδη, και την κοινότητα των αντιλήψεων των μεγάλων στοχαστών στα βασικά ζητήματα, αντιλήψεων της κοινής ανθρωπιάς μας από μιá γωνιά μόνο διαφορετική.

Η μελέτη αυτή και οι δυσκολίες που παρουσιάζει άπ' τα πρώτα της βήματα, οδηγεί στην εξέτασι ενός σπουδαιότατου παιδαγωγικού προβλήματος, του προβλήματος της γλώσσας, που είναι το κλειδί στην κατανόησι της σκέψεως των άλλων. Του προβλήματος αυτού τη σημασία δέν την έχομε αισθανθή στη γλώσσά μας άπ' την πραγματική του πλευρά σχεδόν καθόλου, αλλά μας δέρνει ένα άλλου είδους στείρο γλωσσικό πρόβλημα, η γνωστή διαμάχη γύρω από την καθαρεύουσα ή τη δημοτική διάλεκτο, άν θά βάλλομε «ν» στην αιτιατική ή όχι. Τα προβλήματα της γλώσσας αναφέρονται στη γραμματική, τη λογική και τη ρητορική του λόγου, όχι ως τυπικών έπιστημών που συνοψίζουν τους σχετικούς άφηρημένους τεχνολογικούς κανόνες, άλλ' ως Τεχνών που ζητούν μιá στοχαστική εξέτασι επί συγκεκριμένων κομματιών του λόγου του πως έπιτυχώς ή άνεπιτυχώς οι λέξεις συνερράζονται και άλληλεπιδρούν από άπόψεως σημασίας στα συμφραζόμενά τους, του ρόλου που παίζουν οι όρισμοί, οι μεταφορές, οι συγκρίσεις, οι αναλογίες κ.λ.π. στο συλλογισμό και του πως ο λόγος και η σκέψις προσαρμόζονται στο σκοπό που επιδιώκουν, πράγματα άπαραίτητα στο διάσκαλο για να μπορέση να επικοινωνήση με τη σκέψι των μεγάλων συγγραφέων, να μάθη να διαβάξη άποτελεσματικά και να μπορή να διακρίνη στη σκέψι τη δική του ή των άλλων τί είναι σωστό και τί είναι έσφαλμένο, τί είναι άλήθεια και τί άπλη πίστις, η και ύποκρισις, άπάτη και προπαγάνδα, διακρίσι την όποιαν είναι άνάγκη ύψιστη, ιδιαίτερα στους καιρούς μας της άφηρημένης σκέψεως άπ' ενός και της παντοδυναμίας του μηχανωτικού παράγοντος «βιβλίο» άπ' έτέρου να βοηθήση και τους μαθητές του να είναι σε θέση να την κάνουν. Ο Pilley δίνει πολύ μεγάλη σημασία στην άνόπτυξι αυτή της ικανότητος των σπουδαστών να διαβάζουν άποτελεσματικά άφιερώνει ένα ίκανό μέρος της έργασίας των σ' αυτό. Ένα πολύτιμο στο είδος του σύγγραμμα βοηθητικό της τέτοιας προσπάθειας των σπουδαστών είναι «Η Έρμηνεία στη Διδασκαλία (The Interpretation in Teaching) του διαπρεπούς φιλόλογου J. A. Richards, το όποιο όταν έξεδόθη η κριτική το άπεκάλεσε «Νέο Φαίδρο», για το συναφές περιεχόμενο, αλλά και τον παρόμοιο τρόπο της διαπραγματένσεώς του.

Ο Pilley υποστηρίζει πως όχι μόνον οι έκ παραδόσεως ανθρωπιστικοί κλάδοι έχουν αυτή τη δύ-

ναται τοῦ «ἐξανθρωπισμοῦ», ἀλλὰ κάθε κλάδος γνώσεως ἀκόμη καὶ οἱ πιὸ ντετερμινιστικὲς ἐπιστῆμες ἔχουν τὴ δύναμι αὐτῇ, ὅταν τοὺς μεταχειριστῇ ἡ ἀγωγή ὅπως πρέπει, ὅταν δηλ. ὁ σπουδαστὴς δὲν ἐπικοινωνῇ μόνον μὲ τὰ τελειωμένα προϊόντα τῆς θετικολογίας ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν, δηλ. μὲ τοὺς νόμους, τὴν μεθόδον καὶ τὰς ἐφαρμογὰς αὐτῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ἐρευνητοῦ—ἀνθρώπου καὶ τὸν τρόπον τοῦ οἱ διάφορες ἐπιστημονικὲς ἀλήθειαι καὶ ἐφευρέσεις ἐπετείνχθησαν, μὲ τὴν φαντασίαν, τὴν κρίσιν, τὴν πρόβλεψιν καὶ τὴν ἀξιολογικὴν ἐφεσιν γιὰ τὴν ἀλήθειαν, ποὺ εἶναι κοινὴς πηγὴς καὶ τῆς Θετικῆς Ἐπιστῆμης καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν. Ὅμως πορνεύεται πῶς οἱ ἀνθρωπιστικοὶ κλάδοι Ἱστορία, Λογοτεχνία, Φιλοσοφία κλπ., οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται ἀμεσώτερον στὸν ἄνθρωπον καὶ στὴν πνευματικότητά του, εἶναι λιγώτερον ἐπιδεκτικοὶ «ἀπ-ανθρωπιστικῆς» μεταχειρίσεως καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἀνθρωπιστικὴ μορφωτικὴ τοῦς δύναμις εἶναι ἀνυμνήσιμη. Γιὰ τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδαγωγικὴν μὲρως τοῦ διακάλου συνιστᾷ ὁ Pilley ἰδιαίτερα τὴν Φιλοσοφικὴν σπουδὴν τῆς Ἱστορίας, τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Λογοτεχνίας.

Ὡς πρὸς τὴν Ἱστορίαν τῆς Παιδαγωγικῆς κυρίως ἐπιμένει στὴν ἐξέτασιν τῶν ἰδεῶν τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὰ σήμερον ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ συγγράμματά τους. Ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι κριτικὴ συγκριτικὴ καὶ μὲ διαρκὴ ἀναφορὰ στὰ σημερινὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς, προσπαθοῦμεν νὰ ἐκθέσῃ ἰδίαν καὶ βρίσκει ἐκφράσιν σὲ γραπτὴς ἐκθέσεις καὶ στίς συζητήσεις τῆς τάξεως δόκλεισης ἡ κατανεμημένης σὲ φροντιστηρικὰ γκρουπ. Παράλληλα πρὸς τὴν ἐργασία αὐτὴ γίνονται ἀπὸ μέλη τοῦ προσωπικοῦ καὶ παραδόσεις στὴν Ἱστορίαν τῆς παιδαγωγικῆς. Καὶ στὴν μιὰ μορφή τῆς ἐργασίας καὶ στὴν ἄλλη, μετὰ τὴν ἐκτίμησιν καὶ μελέτην τῆς Κλασσικῆς Ἑλληνικῆς Ἀγωγῆς καὶ τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν τῆς. Ὁ Pilley πιστεύει πῶς οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι πάντοτε νέοι καὶ πῶς γιὰ κάθε σύγχρονον παιδαγωγικὸν πρόβλημα, ἂν ἐρευνήσωμε σ' αὐτοὺς, ἰδιαίτερα στὸν Πλάτωνα, θὰ εὕρωμε γνώμης μὲ τὴν μεγαλύτερη δόξιν ἐγκυρότητας. Εἰδικὸς στὰ κλασσικὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐρμηνεύει σὲ παραδόσεις τὴν θαυμάσια ἀντίληψιν τῶν ἰδεῶν ἀπὸ τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου ὡς τὸ κορύφωμα τῶν μεγάλων φιλοσόφων. Στὴν ἄλλη ἐργασία τῆς μελέτης καὶ συζητήσεως συγγραμμάτων, τὴν ὁποία ἐποπτεύει καὶ διευθύνει ὁ ἴδιος, ἐπιβάλλονται σὲ ἐξονυχιστικὴ μελέτη καὶ κρίσιν κυρίως τοῦ Πλάτωνος ἢ Πολιτεία, ὁ Φαῖδρος, ὁ Μένων, ὁ Εὐθύφρων, ὁ Θεαίτητος κ. ἄ. καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια καὶ τὰ Πολιτικά. Ἄλλοι παιδαγωγοὶ νεώτεροι ποὺ ὑποβάλλονται σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν σπουδὴν εἶναι οἱ Bacon, Locke, Rousseau, Comenius, M. Arnold, Neuman, Dewey, Whitehead, Richards, Livingstone, Lewis, Clarke, Perry κ. ἄ.

Γιὰ τὴν λογοτεχνίαν ὁ Pilley ὑποστηρίζει, ὅτι εἶναι πηγὴ παιδαγωγικῆς σοφίας σημαντικώτατη καὶ ἔχει φαντασίαν πολλὴν δίκην. Ὁ λογοτέχνης μὲ τὸ ἰσχυρότερον καὶ λεπτότερον αἰσθητήριον, μὲ τὸ ὁποῖον εἶναι πεικνισμένος, ἐισδύει καὶ συλλαμβάνει τοὺς ἰσχυροτέρους, σημαντικώτερους καὶ ὠριμώτερους παλ-

μούς, ὁραματισμούς καὶ ἀνατάσεις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ μὲ τὴν μεγάλην του ἐκφραστικὴν ἱκανότητα δημιουργεῖ τύπους, χαρακτήρες, ποὺ ἐνσαρκώνουν σὲ συγκεκριμένη δραστηριότητα τοὺς ὁραματισμούς αὐτοὺς. Ἐπικοινωνοῦντες μὲ τέτοια καλὴ λογοτεχνία δανειζόμεστε τοῦ καλλιτέχνη τοὺς διανοητικοὺς φακούς καὶ βλέπομε ὅτι δὲ θὰ μπορούσαμε καθόλου ἢ ἀτελῶς νὰ ἴδωμε μὲ τὰ δικὰ μας μάτια πλουτίζομε τὸν ψυχικὸν μας κόσμον μὲ σπουδαῖα ἀνθρώπινα βιώματα, τὸν ἐξυψώνομε καὶ συγκροτῶμε ὅσον καὶ τὸ δικὸν μας αἰσθητήριον, δηλ. **μορφωνόμαστε**. Ὁ δάκκαλος ἰδιαίτερα ἔχει πολλὴν ὠφελιμότητα σὲ ψυχολογικὴν πείραν καὶ δευδερκείαν ἐμβαθύνοντας σὲ καλὴν λογοτεχνίαν, ἀναφερομένη μάλιστα στὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ὁ Pilley ἰδιαίτερα συνιστᾷ τέτοια ἔργα καλὰ, ποὺ οἱ χαρακτήρες τοὺς εἶναι παιδιὰ, καθὼς καὶ ἔργα παιδαγωγικὰ περιεχομένου γραμμένα ἀπὸ λογοτέχνες, γιὰ τὴν παιδαγωγικὴν τοὺς ἀξία, ἀλλὰ καὶ σὰν ἀντίδοτον στὴν προκατειλημμένη μὲ τοὺς ντετερμινιστικούς παραγόντες ἀντίληψιν τῆς συγκροτήσεως καὶ δοῦσεως τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, τὴν πειραματιστικὴν ἀπὸ τὴν Ἐπιστημονικὴν Πειραματικὴν ἢ Ψυχολογικὴν καὶ Κοινωνιολογία. Ὁ Pilley, εἶναι ἀλήθεια, βάλλει κατὰ τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν, ἀλλὰ θὰ ἦταν σφάλμα νὰ νομίσαι κανεὶς ὅτι τις ἀπορρίπτει. Θεωρεῖ τις ἐπιστῆμες αὐτὲς χρήσιμες γιὰ τὴν διερεύνησιν τῶν παραγόντων ποὺ ἐνεργοῦν αἰτιολογικὰ, γιὰ τὴν διερεύνησιν τῆς ντετερμινιστικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αὐτὸ ὅχι γιὰ νὰ ἐκλάβωμε αὐτὴν ὡς τὴν ὅλην ἀνθρώπινον φύσιν, ἀλλὰ ὡς τὸ ἓνα μέρος, τὸ ὁποῖον θὰ πρέπει νὰ γνωσθῇ, ὥστε εὐκολώτερα νὰ χειραγωγηθῇ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ χαρακτηριστικὸν ἀνθρώπινον στοιχεῖον, τὸ στοιχεῖον τῆς ἐλευθέρου καὶ ὑπεύθυνης κρίσεως καὶ ἐκλογῆς. Ἡ ἐντονη κριτικὴ ποὺ ἀσκεῖ κατὰ τῆς Πειραματικῆς Ψυχολογίας δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς διάθεσις τελείας ἀπορρίψεως, ἀλλὰ καὶ σὰν προσπάθεια νὰ ἰσορροπήσῃ τις ἰσχυρότερες ἐπιδράσεις τοῦ κλάου αὐτοῦ, ποὺ καταλαμβάνει μὲγα μέρος τοῦ προγράμματος τῆς Σχολῆς τοῦ σὰν Ψυχολογία καὶ Πειραματικὴ Παιδαγωγικὴ.

Μὲ τὰ προηγούμενα προσπάθησα νὰ ἐκθέσω, κατὰ τρόπον ὅσο μπορούσα πιὸ καταληπτόν, τὰ κυριότερα σημεῖα τῶν θεωρητικῶν προσανατολισμῶν, ποὺ δίνει στὴν Παιδαγωγικὴ Σχολὴν τοῦ Ἐδιμβούργου ὁ John Pilley. Θὰ παρουσιάξω ἐλλιπέστατη ἐκθεσί, ἐὰν δὲν ἀναφερόμουν πιὸ συγκεκριμένα καὶ ἀμεσα στίς ἰδέας του γιὰ τὴν μέθοδον διδασκαλίας, τις ὁποῖες ἐνσαρκώνει στὴν δικήν του διδακτικὴν πράξιν.

Ὁ Pilley τονίζει, πῶς ἡ θεωρία καὶ κάθε μάθησις εἶναι ἀχρηστική, ἂν δὲν γίνεται δύναμις καὶ δυνατότης γιὰ ἀνάλογον δημιουργικὴν πράξιν καὶ γίνεται τέτοια, ὅταν ἡ μάθησις γίνεται μὲ αὐτενεργὸν πρᾶξιν τοῦ μαθητοῦ καὶ ὅταν ἡ θεωρία εἶναι προϊόν τῆς ἀφαιρετικῆς καὶ γενικευτικῆς δυνάμεως τοῦ ἴδιου τοῦ παιδιοῦ, χρησιμοποιούντος τὴν θεωρητικὴν του ἱκανότητα καὶ ἐξετάζοντος στοχαστικὰ καὶ κριτικὰ τὴν οἰαδήποτε συγκεκριμένη περίπτωσιν ἢ περιπτώσεις, μὲ τις ὁποῖες καταπιάνεται. Θέλει δηλ. πρᾶξιν ποὺ φωτίζεται σὲ κάθε τῆς βῆμα μὲ τὴν θεωρίαν, στοχαστικὴν προθεώρησιν καὶ μεταθεώρησιν τῆς προέξως καὶ καταλήξιν σὲ νέαν πρᾶξιν. Ὡς πρᾶξις, βέβαια, δὲν νοεῖ-

ται μόνον ἡ φυσικο σωματική, ἀλλὰ καὶ ἡ πνευματική, ἡ ὁποία ἄλλως τε συνοδεύει πάντοτε τὴν πρῶτη. Ὁ χειρότερος ἐχθρὸς στὴν τέτοιον εἶδους μάθησι εἶναι οἱ ἄγονες «ἀδρανεῖς ἰδέες» (inert ideas), οἱ ἰδέες ἐκεῖνες ποὺ δὲν εἶναι προϊόντα αὐτενεργείας, ἀλλὰ ἀβασάνιστα ἀναμασήματα παθητικῶς συσσωρευθέντων στὴ μνήμη ἀκατανοήτων γνώσεων. Ἐνα ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ τὴν ἀναθεώρησι, τὸ κοσμίωμα τῶν ἰδεῶν καθενὸς ποὺ μαθαίνει, τὴν ἀπόρριψι τῶν ἐσφαλμένων, τὴν κατανόησι καὶ ἀσφαλέστερη ἐδραίωσι τῶν ὀρθῶν καὶ τὴν παρόρμησι γιὰ νέα ἔρευνα γιὰ τὴν ἀπόκτησι νέων ἐγκύρων γνώσεων εἶναι ἡ **ἐρώτησις**· ἡ ἐρώτησις ποὺ ἀπευθύνεται ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ἢ καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο ποὺ μαθαίνει στὸν ἑαυτό του, ποὺ ξεκινάει τὴ διαλεκτικὴ πορεία τῆς σκέψεως μέσα στὸ ἀτομικὸ μυαλό, μέσα στὴν ὁμάδα τῶν συζητητῶν καλλίτερα, ἢ ἀνάμεσα σὲ ἀναγνώστη καὶ βιβλίον καὶ ποὺ τὴν ποσορμὰ σὲ ἀνώτερα ἐπίπεδα τελειοτέρων συλλήψεων.

Σὲ μιὰ τέτοια διαλεκτικὴ πορεία τῆς τάξεως πρὸς τὴ μάθησι ὁ δάσκαλος παίρνει τὴν πρέπουσα θέσι δηλ. τοῦ πιὸ ἔμπειρου συνοδοιπόρου, ποὺ βοηθάει τοὺς μαθητὲς του νὰ κατακτήσουν τὴ γνώσι, γιατί μόνον ἔτσι ἡ γνώσις γίνεται κτῆμα τους καὶ γιατί σκοπὸς του δὲν εἶναι στὴν πορεία αὐτὴ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ὅπως ὅπως στὸ τέρμα, ἀλλὰ νὰ μάθουν καὶ νὰ προχωροῦν μόνοι τους, νὰ μάθουν νὰ μαθαίνουν μόνοι τους.

Τοῦ Pilleys ἡ μέθοδος εἶναι ἀπόρροια τῆς περὶ μαθήσεως θεωρίας του, ἡ ὁποία πάλι, σύμφωνα με τὶς προεκτεθεισες γνώμες του, πρέπει νὰ εἶναι καρπὸς τῆς στοχαστικῆς ἐμβαθύνσεώς του στὸ φαινόμενον τῆς ἀνθρώπινης μαθήσεως μέσα στὸν ἑαυτό του, σὲ ἄλλους καὶ ὅπως ἐκτίθεται στὰ ἔργα τῶν μεγάλων στοχαστῶν. Ἀναμφισβήτητα μεγάλη ἐπίπρασιν ἄσκησαν τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, στὰ ὁποία ἐκτίθεται ἡ διαλεκτικὴ τέχνη τοῦ Μεγάλου Δασκάλου, τοῦ Σωκράτη. Ὁ Pilleys ἀντιτίθεται στὴ συνήθη παράδοσι μαθημάτων ἀπὸ τὴν ἔδρα, γιατί, ὅπως λέει, αὐτὴ καθιλώνει τὸ σπουδαστὴ σὲ παθητικὴ εἰσοδοχὴ καὶ κράτησι σημειώσεων, σὲ κονσερβοποίησι τῶν ἀλόφων τοῦ διδάσκοντος μετὰ σκοπὸ τὴν ἀναμετάδοσιν τοὺς στίς ἐξετάσεις. Ἄντ' αὐτοῦ ὁργανώνει μιὰ φυσικὴ, ἀλλὰ συστηματικὴ συζήτησι τῶν γιὰ διαπραγματέουσι θεμάτων μ' ὅλη τὴν τάξι μαζί, ἢ καὶ κατανεμημένην σὲ μικρὲς φροντιστηριακὰς ὁμάδες, καθεμιᾶς τῶν ὁποίων προτίθεται καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς του. Στὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ Β Ed., ποὺ εἶναι καὶ ὀλιγαριθμώτερον, τὴ συζήτησι διευθύνει πάντα ὁ ἴδιος μετὰ συμμετοχὴ καὶ τῶν ἀμεσωτέρων συνεργατῶν τοῦ προσωπικοῦ του. Ὁ ἴδιος ἔχει ἐπιστημάνει τὰ σπουδαιότερα θέματα, συνήθως ὅμως δὲν τὰ προαναγγέλλει, ἀλλὰ τὰ ἀφῆνει νὰ προβάλλουν στὴν τάξι ἀπὸ τὴν συζήτησι σάν συμπωματικά, γιατί ἔτσι γίνεται αἰσθητὴ ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐρευνᾶς τους. Στὴ συζήτησι δὲν σπεύδει νὰ ἐκφέρῃ γνώμη, νὰ δώσῃ δηλ. ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα, τῶν ὁποίων τὴν ἀνάγκη δὲν αἰσθάνθησαν οἱ σπουδαστὲς, ἢ ποὺ τὴν αἰσθάνθησαν, ἀλλὰ ποὺ δὲν ὥριμασαν ὅλες οἱ προϋποθέσεις γιὰ πλήρη κατανόησι τῶν ἀπαντήσεων, ποτε δὲ δὲν ὥριμαζουν οἱ προϋποθέσεις ὅταν οἱ ἀπαντήσεις δίνονται ἑτοι-

μες. Πολλὲς φορὲς οἱ σπουδαστὲς ἔχουν ἑτοιμὰς ἀπαντήσεις μετὰ πεποίθησι γιὰ ἓνα πρόβλημα, οἱ ἀπαντήσεις ὅμως αὐτὲς μπορεῖ νὰ εἶναι, ἐσφαλμένες, ἢ βασισμένες σὲ ἐσφαλμένες μὴ συνειδητὰς προϋποθέσεις, ἢ ὁρθὲς μὲν ἀλλὰ δανεικὲς, παρμένες δηλ. χωρὶς κατανόησι ἀπὸ διάφορες «αὐθεντίας» καὶ σάν τέτοιες ἀθεμβλίωτες, ἀσύνδετες καὶ ἀσυσχέτιστες μετὰ τὴ λοιπὴ ἔμπειρία καὶ γνώσι τοῦ σπουδαστοῦ καὶ ἐπομένως γνώσεις νεκρὲς. Μπορεῖ ἀκόμη νὰ εἶναι ὀρθὴ καὶ ὠριμα μορφωμένη καὶ ἐκφρασμένη μιὰ γνώμη σ' ἓνα ἢ καὶ περισσύτερους ἀπὸ τοὺς συζητητὰς, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἄρκει, πρέπει ὅλοι νὰ βοηθηθοῦν καὶ σ' ὅλους, ἢ τοὺλάχιστον τοὺς περισσοτέρους νὰ ὠριασθῇ ἡ κατανόησις τοῦ προβλήματος. Σ' ὅλες αὐτὲς τίς περιπτώσεις ὁ Pilleys μετὰ ἀλλήλους ἐρωτήσεις, ἀμφισβητήσεις, προβολὰς πρόσθετων ἐνδείξεων καὶ ἀντενδείξεων κινεῖ τὴν τάξι σὲ συζήτησι καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς διδακτικῆς ὥρας οἱ σπουδαστὲς φεύγουν, ἴσως χωρὶς τὴν ἀπάντησι τοῦ προβλήματος, ἀλλ' ἐνδεχομένως μετὰ τὴν ἀπάντησι σὲ ἄλλα μερικὰ προβλήματα σχετικὰ μετὰ τὸ κύριο, μετὰ διαλυμένες ὠρισμένες πλάνες, σίγουρα δὲ μετὰ καλλίτερη κατανόησι τοῦ προβλήματος καὶ σιγουρότερα ἀκόμη μετὰ περισσὸ ἐνδιαφέρον καὶ πιὸ ἐπιτακτικὴ τὴ συνείδησι τῆς ἀνάγκης νὰ τὸ διερευνήσουν περισσότερον. Τὸ τελευταῖον αὐτὸ τοὺς ὀδηγεῖ νὰ ἀνατρέξουν σὲ σχετικὰς πηγὰς ὅχι γιὰ νὰ βροῦν πάλι ἑτοιμὰς ἀπαντήσεις, οἱ ὁποῖες δὲ θὰ σταθοῦν στὴ συζήτησι τῆς τάξεως, ἀλλὰ βοηθήματα γιὰ μόρφωσι ἐγκυρότερης γνώμης δικῆς τους. Στὶς κατοπινὰς συζητήσεις, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ξεκαθαρίζονται προσδευτικά καὶ ἄλλα ἐπὶ μέρους προβλήματα, ἐπιτυγχάνεται κατανόησις τοῦ προβλήματος ἐπὶ ἐνὸς ἀνωτέρου ἐπιπέδου καὶ προωθεῖται ἡ λύσις του, ἡ ὁποία τελικὰ καὶ ἐπιτυγχάνεται στὸ βαθμὸ ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ. Ὁ Pilleys δὲν ἐκβιάζει παράκαιρες λύσεις καὶ δὲν παραγνωρίζει τὸ γεγονός, ὅτι μερικὰ προβλήματα, καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι τὰ μικρά, εἶναι ἅλυστα, μετὰ τὴν ἐννοια τοῦ ἀπόλυτου, ἀπ' τὰ χρόνια τὰ παλὰ ἀποτέλεσαν καὶ ἀποτελοῦν διὰ βίου ἀπασχόλησι κάθε στοχαζόμενου ἀνθρώπου.

Ἡ διαλεκτικὴ αὐτὴ ἐργασία συνεπικουρεῖται ἀπὸ τὴ μελέτη σχετικῶν πρὸς τὸ ἐκάστοτε θέμα μετὰ παιδαγωγικὴ σπουδαιότητα συγγραμμάτων. Πολλὲς φορὲς ἡ ἐργασία παίρνει τὸ χαρακτηριστὴ συγκριτικῆς μελέτης τῶν ἰδεῶν διαφόρων στοχαστῶν καὶ μάλιστα ἐπιφανειακά ἢ καὶ στὸ βάθος ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων, πρᾶγμα ποὺ βοηθάει τοὺς σπουδαστὰς νὰ ἴδουν πολὺπλευρα καὶ ὅχι μονόπλευρα τὸ θέμα. Ἀκόμη ἡ ἐργασία, συχνά, συνοδεύεται καὶ μετὰ γραπτὰ δοκίμια τῶν σπουδαστῶν, τὰ ὁποία ὁ Pilleys μεταχειρίζεται καὶ αὐτὰ διαλεκτικά. Τὸ καθένα ἀφοῦ τὸ μελετήσῃ τὸ ἐπιστρέφει σχολιασμένο σὲ κάθε σημεῖον ποὺ ἀπαιτεῖ κάθε σχολίον, μετὰ τὴ μορφὴ ἐρωτήσεων, ἐπιβεβαιώσεων, ἀμφισβητήσεων, ἔτσι ποὺ βοηθιέται ὁ σπουδαστὴς νὰ σχεφθῇ πιὸ πέρα καὶ νὰ προωθήσῃ τὴν κατανόησι τοῦ θέματος ποὺ πραγματεύεται. Κοινὰς πλάνες τῶν δοκιμῶν δίνουν ἀφορμὴ συζητήσεων στὴν τάξι.

Ἡ ὅλη προσπάθεια ἔχει διπλὸ σκοπὸ, ὕλικὸ καὶ εἰδολογικὸ ὅπως θὰ λέγαμε στὴ δική μας παιδαγωγικὴ γλῶσσα: τὴν κατανόησι ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς

ΟΠΟΙΑ ΟΦΕΙΛΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΕΠΙΦΟΡΤΙΖΟΝΤΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΝ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΜΜ. ΞΕΚΑΛΟΥ, Δημοδιδασκάλου

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ

ΕΚΦΡΑΣΘΕΙΣΑΙ ΓΝΩΜΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΧΩΡΩΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΑΣΚΕΨΙΝ

1) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν** (x. F. Kerrell), ἀνοίγων τὴν γενικὴν συζήτησιν διὰ μιᾶς πολυσελίδου ἐκθέσεως, ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς, μεταξύ ἄλλων:

«Εἶναι, εἰς παρατηρητὴς κατήχητο ἐκ τοῦ πλανήτου Ἀρεως, ἀποσκόπων νὰ μελετήσῃ τὰς εἰς τὸν πλανήτην μας ἐν χρήσει παιδαγωγικὰς μεθόδους καὶ τὰς προντίδας μας διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν ἐν αὐτῷ φοιτῶντων μαθητῶν, ἀσφαλῶς θὰ συνετέρανεν ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ἀγωγή τῶν μικρῶν μαθητῶν εἶναι εὐκολωτέρα ἐκείνης τῶν μεγάλων καὶ τοῦτο ἐπειδὴ—γενικῶς—ἀπαιτοῦμεν ἐπὶ τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ τοὺς καθηγητὰς οἱ ἵποιοι τοὺς καταρτίζουσιν, σπουδᾶς περιορισμένας, σπουδᾶς ὅχι εὐθείας.

.....
τῶν σπουδαιοτέρων προβλημάτων καὶ συγχρόνως τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὁργάνου κατανοήσεως. Καὶ τὸ ἔνα καὶ τὸ ἄλλο ἐπιτυγχίνεται μὲ αὐτενέργεια, τὴν ὁποία σὸν ὕψιστο βιθμὸς ἐκθάλπει καὶ τρέφει ἡ διδασκαλικὴ μέθοδος. Ἀτ' τοὺς συμμετέχοντες στὴν ἐργασίαν αὐτῇ τοῦ Pilley σπουδαστὲς μερικοὶ καὶ κυρίως εἶναι πού τὰ καταφέρνουν καλὰ στὴν ἐργασίαν τῆς ρουτίνας, δηλ. κράτησι σημειώσεων καὶ ἀναμνηστικῶν ἐξετάσεις, δὲν μένουσιν στὴν ἀρχὴ καὶ τοῦ εὐχρησιστημένου μὲ ἐνὸς τέτοιου εἶδους ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τέλος, τοῦλάχιστον οἱ περισσότεροι, βρίσκουσιν καὶ ὁμολογοῦν, πὺς κάτι ἔχει ἀλλάξει μέσα τοὺς, πὺς ἔχουσιν ἀναπτύξει μιὰ ἱκανώτερη διανοητικὴ ἀξυδέρχεια καὶ μιὰ καλλίτερη κατανόησιν τοῦ ἑαυτοῦ τους, τῶν ἄλλων, τῶν παιδιῶν πού διδάσκουσιν, τῆς ζωῆς γενικώτερα καὶ τῶν σκοπῶν τῆς, πὺς ἔχουσιν, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ εἰπῇ, ἀποκτήσει κατὰ σημαντικὸν αὐτὸ πού λέμε μόρφωσιν.

Θεὶ σταματήσω ἐδῶ. Ὁ λόγος πού μὲ ἔκανε νὰ γράψω τίς λίγες αὐτὲς σελίδες ἦταν νὰ κάνω καὶ ἄλλους Ἑλλήνες δασκάλους κοινωνοὺς, ὅσο εἶναι δυνατόν, τοῦ πνεύματος τῆς παιδαγωγικῆς προσπάθειας τῆς Παιδαγωγικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἐδιμβούργου καὶ τοῦ ἐμπνευστῆ τῆς καθηγητῆ John Pilley, γιατί πιστεύω πὺς κάτι σπουδαῖον συντελεῖται ἐκεῖ. Ἐλπίζω ὅ ἀναγνώστης μέσα ἐπὶ τίς γραμμὰς αὐτὲς νὰ κάμῃ καὶ ὁ ἴδιος, τοῦλάχιστον διανοητικῶς, τὴ διαπίστωσιν αὐτῇ καὶ ἀκόμη καὶ μερικολογῆσιν, ἀτ' τὰ ὅσα διαβάσει, γιὰ τὴν προσπάθειαν πού ἀπέδωσα στὴν Παιδαγωγικὴ Σχολὴν τοῦ Ἐδιμβούργου σὸν τίτλον τῆς μελέτης μου.

Τρίτολις, Μαῖος 1958

Εἶναι σῶφρον νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο σύστημα περιορισμένης μορφώσεως τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τῶν καθηγητῶν: Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ διερωτηθῶμεν ἐάν αἱ εἰδικαὶ ἀνάγκαι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τῶν νέων δημοδιδασκάλων ἀπαιτοῦν ἕν πρόγραμμα μορφώσεως τῶν καθηγητῶν τῶν, διάφορον ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς τοὺς λοιποὺς τομεῖς τῆς ἐκπαιδεύσεως;

Οἱ καθηγηταί, οἵτινες μορφοῦν τοὺς δημοδιδασκάλους τοῦ μέλλοντος, τοὺς σκαπανεῖς τῆς εἰρήνης, τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, κρατοῦν εἰς χεῖρας τῶν, ἐν μέγα μέρος τῶν κοινῶν ἐλπίδων μας δι' ἕν κόσμον εἰρήνης καὶ ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας».

2) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Βελγίου** (x. Culon) διατείνεται ὅσον ἀφορᾷ τὴν μόρφωσιν τῶν δημῶν ὅτι: «Πρόκειται κυρίως νὰ μορφώσωμεν ἕνα καλὸν **τεχνίτην** (artisan) τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὅχι νὰ καταρτίσωμεν ἕκαστον διδάσκαλον ἕνα εἰδικὸν τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς». Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μόρφωσιν τῶν καθηγητῶν τῶν ἐπιφορτισμένων νὰ διδάξουσιν τοὺς δημοδιδασκάλους, θεωρεῖ ὅτι δέον νὰ ἔχουσιν μίαν μόρφωσιν ἐλπίστομον πρὸς ἐκείνην τῶν καθηγητῶν Γυμνασίων, νὰ ἔχουσιν πείραν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ν' ἀγικποῦν τὸ ἐπάγγελμα τῶν καὶ νὰ ἔχουσιν μίαν γνώσιν ἐνεργὸν καὶ ζῶσαν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου».

Ἐπὶ πλέον—κατὰ τὴν γνώμην του—οφείλουν νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διδάξουσιν εἰς τοὺς δημῶν τὰ «μυστικά» καὶ τὰς «συνταγὰς»!; τῆς διδασκαλικῆς.

3) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Λευκορωσίας** (x. Korchouk) λέγει ὅτι: «Εἰς τὴν χώραν του ἡ μόρφωσις τῶν δημῶν λαμβάνει χώραν εἰς Ἀνώτερα Παιδαγωγικὰ Ἰδρύματα καὶ οἱ ὑποψήφιοι γίνονται δεκτοὶ μετὰ τὸ πέρας τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν τῶν. Οἱ καθηγηταὶ τῶν ἐκλέγονται «μεταξὺ τῶν δημῶν οἱ ὁποῖοι ἔχουσιν μίαν μεγάλην πείραν τῆς ἐργασίας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀφοῦ μορφωθῶν εἰς Παιδαγωγικὰ Ἰδρύματα ἀνωτάτης βαθμίδος».

4) **Ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Διβάνου** (x. Sawana) ὑπογραμμίζει, ὅτι «ἡ μόρφωσις τοῦ δημοδιδασκάλου πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ τὴν μελέτην τῆς Ἐφαρμοσμένης Ψυχολογίας, τῆς Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδὸς κτλ.

Ἡ προπαρασκευὴ τῶν καθηγητῶν του δέον νὰ λαμβάνῃ χώραν εἰς τὰ Ἀνώτατα Παιδαγωγικὰ Ἰδρύματα».

5) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Μεγάλης Βρετανίας** (Ka Williams) λέγει ὅτι «οἱ καθηγηταὶ τῶν δημῶν ἔπρεπε νὰ μορφοῦνται εἰς τὰς ἰδίας σχολὰς ὅπου μορφοῦνται οἱ καθηγηταὶ τῶν Ἀνωτέρων Σχολῶν, ν' ἀκολουθοῦν δέ, ἕν πρόγραμμα κατὰ τι διάφορον ἐκείνων».

6) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ρωσίας** (x. Kireev)

θεωρεί ότι «εἰς ὅλας τὰς χώρας τὸ ἐπίπεδον σπουδῶν τῶν δημοδίων δέον νὰ εἶναι ἀνωτέρας βιθμίδος. Προτιμᾷ τὰ Παιδαγωγικὰ Ἰνστιτούτα διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμια.

Οἱ καθηγηταὶ οἱ ὅποιοι θὰ διδάσκουν εἰς παρόμοια Παιδαγωγικὰ Ἰνστιτούτα ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν κατὰ βάθος τὴν Παιδαγωγικὴν πρᾶξιν».

7) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας** (κ. Wood) θεωρεῖ ὅτι «εἶναι ἀνγκαῖον νὰ τονίζονται αἱ προσωπικαὶ ικανότητες τοῦ μέλλοντος δημοδιδασκάλου.

Οἱ καθηγηταὶ τῶν δημοδίων ὀφείλουν νὰ ἔχουν μιὰ ἐπιστημονικὴν καὶ παιδαγωγικὴν μόρφωσιν, ἐπὶ πλέον δὲ μίαν πείραν πολλῶν ἐτῶν εἰς διάφορα δημοτὰ ἀσχολεία.

8) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀφγανιστάν** (κ. Akram) ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι «ἡ πανεπιστημιακὴ κατάρτισις τῶν δημοδίων θὰ ἦτο μία πολυτέλεια διὰ τὰς χώρας αἱ ὅποιαι δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμέναι. Προτιμᾷ τὰ Διδασκαλεῖα».

9) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας** (κ. Burtscher) θὰ ἐπρωτίμα ὅπως «ἡ ἐκλογή τῶν καθηγητῶν τῶν Διδασκαλείων γίνεται κατὰ προτίμησιν ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἀφοῦ πραγματοποιήσονται πανεπιστημιακὰς σπουδὰς».

10) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας** (κ. Calo) ἐκφράζεται σαφῶς «ὕπὲρ μιᾶς πανεπιστημιακῆς κατάρτισεως τῶν καθηγητῶν τῶν Διδασκαλείων».

11) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Γερμανίας** (κ. Reimers) θεωρεῖ ὅτι «ἡ ἐπαγγελματικὴ κατάρτισις τοῦ μέλλοντος δημοδίου δέον νὰ εἶναι Πανεπιστημιακὴ, ὡς πρὸς τὴν μεθοδολογίαν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀνατεθιμένη εἰς καθηγητὰς πανεπιστημιακῆς μορφώσεως οἱ ὅποιοι θὰ ἔχουν ἐπὶ πλέον μιὰ μακρὰν πείραν τῆς στοιχ. ἐκπαιδεύσεως».

12) **Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Καναδά** (κ. Mocalum καὶ Δνὶς Rouleau) ὑποστηρίζουν ὅτι «τὸ πρόβλημα τῆς μορφώσεως τῶν καθηγητῶν Διδασκαλείων εἶναι παρόλληλον πρὸς τὴν μόρφωσιν τῶν δημοδίων. Εὐχονται ὅπως οἱ διδάσκοντες ἀποκτήσουν περισσότερας κοινωνιολογικὰς γνώσεις, ἔχουν δὲ μίαν πανεπιστημιακὴν κατάρτισιν ἢ ἐν ἰσότητι διπλῶμα καὶ μίαν προσωπικότητα ὑγιᾶ καὶ ἰσορροποημένην».

13) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ὁμάδος Μαλαισία—Βόρνεο Βρετανικὴ** (κ. Ambianacas) θεωρεῖ ὅτι «οἱ καθηγηταὶ οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν κατάρτισιν τῶν δημοδίων, δέον νὰ ἔχουν μίαν Ἀκαδημαϊκὴν μόρφωσιν μεγάλην καὶ προπάντων μίαν μακρὰν πείραν τοῦ δημοτικῶν σχολείου, ὡς καλοὶ δημοδιδασκαλοὶ».

14) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλβετίας** (κ. Borel) λέγει ὅτι «αἱ ἰκανότητες τὰς ὁποίας δέον νὰ ἔχουν οἱ καθηγηταὶ τῶν Διδασκαλείων εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἡ πείρα καὶ ἡ κλίσις πρὸς τὸ ἔργον».

15) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας** (κ. Gal) θεωρεῖ ὅτι «θὰ πρέπει νὰ εἰσαχθῶν αἱ νέαι μέθοδοι εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ δημοδίου, εἰς τρόπον ὥστε ὁ μέλλων δημοδίας νὰ ἔχη τὴν ἰκανότητα νὰ πειραματισθῇ ὁ ἴδιος διαφόρους μεθόδους καὶ νὰ ἐκλέξῃ ἐν συνεχείᾳ ἐκείνην τὴν ὁποίαν κρίνει καταλληλοτέραν. Εὐχεται ὅθεν, ὅπως οἱ καθηγηταὶ τοῦ εἶναι νημέμνοι εἰς τὴν πειραματικὴν μέθοδον καὶ γνωρίζουν τὸ

κοινωνικὸν περιβάλλον, τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ ἰδίως τὰ ἐταγμένα».

16) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς «Unesco»** (κ. Akrawi) περιγράφει τὸν τύπον τοῦ καλοῦ διδασκάλου λέγων ὅτι «ὁ δημοδίας δέον νὰ ἔχη ὄχι μόνον γνώσιν τῆς διδασκείας ὅλης, ἀλλ' ἐπίσης μίαν ἐκτεταμένην γενικὴν μόρφωσιν, μίαν ὑγιᾶ κοσμοθεωρίαν, γνώσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινότητος καὶ προπάντων γνώσιν τῆς ψυχολογίας.

Οἱ καθηγηταὶ τοῦ ὅθεν, δέον νὰ ἔχουν μίαν κατάρτισιν πλήρη, μίαν κατάρτισιν Πανεπιστημιακὴν».

17) **Ὁ κ. Michel ἀντιπρόσωπος τῆς διεθνούς συνμοσπονδίας τῶν ὁργανώσεων διδασκικοῦ προσωπικοῦ** λέγει: «Οἱ μέλλοντες δημοδιδασκαλοὶ εἶναι ἀποκεκορμένοι ἐκ βάσεως ἀπὸ κάθε σὺνδεσμον πρὸς τὰ λοιτὰ ἐπαγγέλματα, ἐπειδὴ ἡ μόρφωσις τῶν δὲν ὀδηγεῖ εἰς οὐδεμίαν ἄλλην καριέραν. Ἐκ τοῦτου προκύπτει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ δημοδιδάσκαλος εἶναι ἴσως ὁ πλέον ἀπομονωμένος ἐργαζόμενος τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο τὸ διδασκικὸν προσωπικὸν ὅλου τοῦ κόσμου ἀντιτίθεται:

α') Τῆς ἀνεπαρκείας τῆς μορφώσεως τοῦ δημοδιδασκάλου.

β') Τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ κατάρτισις τοῦ τὸν ἀποκλείει ἀπ' ἀρχῆς εἰς ἰδιαίτερα σχολεῖα.

γ') Τοῦ ὅτι οἱ τίτλοι τοῦ δὲν τοῦ ἀνοίγουν τὰς θύρας τοῦ Πανεπιστημίου».

18) **Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Διεθνούς Ὀργανώσεως Πανεπιστημίων** (κ. R. Doprens) λέγει τέλος τὰ ἑξῆς: «Ὁ χαρακτὴρ ὁ ὁποῖος θὰ δοθῇ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν δημοδίων καὶ τῶν καθηγητῶν τῶν, ἐκστᾶται ἐκ τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἀποδίδομεν εἰς τὴν ἀγωγὴν ἐν γένει. Ἐάν θεωροῦμεν τὴν ἀγωγὴν ὡς μίαν «τεθᾶσεν» κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Dörckheft, ἡ μόρφωσις τῶν δημοδίων καταλήγει πράγματι εἰς ἐργασίαν καὶ κατάρτισιν «τεχνίτου», εἰς τὸ σύνολον τῶν «μυστικῶν» καὶ τῶν «συνταγῶν», διὰ τὰς ὁποίας μᾶς ὠμίλησεν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Βελγίου. Ἐάν ἀντιθέτως θεωροῦμεν ὡς σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνατοτήτων τοῦ παιδός, συμφώνως πρὸς τὰς διακηρυχθείσας ἀρχὰς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ φροντίσωμεν πολὺ τὴν κατάρτισιν τῶν δημοδίων καὶ τῶν καθηγητῶν τῶν. Τὰ ἀπαραίτητα προσόντα ἐνὸς καθηγητοῦ ὅστις εἶναι ἐπιφορτισμένος νὰ μορφώσῃ τοὺς δημοδιδασκάλους, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

α') Ὁφείλει νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τὴν ἐργασίαν καὶ τοὺς ὅρους ἐργασίας τοῦ δημοτικῶν σχολείου.

β') Ὁφείλει νὰ γνωρίζῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν μεθόδων τὰς ὁποίας διδάσκει.

γ') Ὁφείλει νὰ ἔχη τὴν τόλμην νὰ πληροφορηθῇ τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀλλαγῆς τῶν προγραμμάτων καὶ μεθόδων.

Γενικῶς τὸ ἠθικὸν θάρρος καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντικειμενικότης εἶναι εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἰδιότητες ἐξ ἰσοῦ ἀπαραίτητοι μὲ τὰς γνώσεις».

Ἐάν συγκρίνωμεν ἤδη ὅλας αὐτὰς τὰς γνώμας καὶ πολλὰς ἄλλας τὰς ὁποίας δι' εὐνοήτους λόγους

δὲν δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα, συμπεραίνονμεν τὰ ἑξῆς:

1) Ἀπαντες δπέδωσαν μίαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ παιδαγωγικὴν κατάρτισιν τῶν δημοδιδασκάλων, πλὴν τοῦ ἀντιπροσώρου τοῦ Βελγίου διὰ τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ καταρτίσωμεν ἕναν «τεχνίτην»!

2) Ὅλοι συνεπῶς ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνάγκην ὅπως οἱ καθηγηταὶ τῶν ἔχουν μίαν Ἀκαδημαϊκὴν μόρφωσιν ἀρκετὰ προωθημένην, μίαν πανεπιστημιακὴν ἢ ἰσοτίμον κατάρτισιν, οἷαδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὰ ἰδρύματα εἰς τὰ ὁποῖα διδάσκουν.

3) Οἱ περισσότεροι τῶν ἀντιπροσώπων ἐξέφρασαν τὴν ἀπαιτήσιν ὅπως οἱ καθηγηταὶ οὗτοι ἔχουν μίαν βαθεῖαν γνώσιν τῶν νέων μεθόδων παιδαγωγικῆς καὶ ψυχολογίας, καθὼς καὶ μίαν πείραν τοῦ δημοτικῆς Σχολείου, ὡς καλοὶ δημοδιδάσκαλοι.

4) Οἱ ἴδιοι καθηγηταὶ δέον νὰ ἔχουν κοινωνιολογικὰς γνώσεις, νὰ ἔχουν μελετήσει τὰ διάφορα εἴδη κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινότητος.

5) Τέλος, ὁ «διδάσκαλος τῶν διδασκάλων» δέον νὰ ἔχη μίαν ὑγιὰ προσωπικότητα, ἰσορροπημένην, ἡθικὴν θάρρος, ἐπιστημονικὴν ἀντικειμενικότητα καὶ ἑμψυτον κλίσιν πρὸς τὸ ἔργον του.

Περιεγράψαμεν τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεῦνης τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου Ἀγωγῆς ἐπὶ τῆς καταρτίσεως τῶν καθηγητῶν τῶν δημοδιδασκάλων. Ἐν συνεχείᾳ παρεθέσαμεν τὰς σπουδαιότερας γνώμας αἱ ὁποῖαι ἠκούσθησαν εἰς τὴν 20ην διεθνή διάσκεψιν ἀγωγῆς.

Θὰ ἀναφέρωμεν ἤδη τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, βοηθούμενοι ἐκ τῆς πείρας καὶ τῶν παιδαγωγικῶν σπουδῶν τὰς ὁποίας μέχρι σήμερον ἔχομεν πραγματοποιήσει:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συγκεφαλαιῶντες ὅσα ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν:

Α' Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΚΑΙ ΤΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

1) *Εἶναι ἐξαιρετικῶς σπουδαῖον ὅπως ἡ κατάρτισις τῶν δημῶν εἶναι πλήρης ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιστημονικῆς καὶ εἰδικῆς ἐπαγγελματικῆς.* Ἐὰν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ σύγχρονος κόσμος ἔχει μεγάλας ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὸν δημῶν, ἔὰν ὁ δημῶν καλεῖται νὰ διαδραματίσῃ ἕνα ρόλον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας, ἕνα ρόλον ἐποικοδομητικὸν καὶ οὐχὶ ἀπλῶς συντηρητικόν, ἔὰν ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ ἔργου του εἶναι νὰ βοηθήσῃ τοὺς μαθητὰς νὰ μορφωθῶν καὶ ν' ἀναδειχθῶν εἰς προσωπικότητας, ἔὰν τὸ καθήκον του εἶναι ἡ βελτίωσις τῆς κοινωνίας διὰ τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς βελτιώσεως τῶν μαθητῶν ἢ ὁποῖοι θ' ἀπετέλουν ἀργότερον τὰ μέλη της, εἶναι ἄρα φανερόν ὅτι, ἡ μόρφωσις του δέον ν' ἀποσκοπῇ εἰς τὴν ἰδίαν του ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, εἰς τὴν ἰδίαν του βελτίωσιν.

Θεωροῦμεν ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐμφύτων ἀτομικῶν ἱκανότητων καὶ τῆς κλίσεως πρὸς τὸ ἔργον, μία σπουδαία παιδαγωγικὴ καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὴ κατάρτισις, εἶναι δι' αὐτὸν ἀπαραίτητος.

Δὲν ἔχομεν νὰ καταρτίσωμεν ἕναν «τεχνίτην» τῆς ἀγωγῆς, ὡς ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Βελγίου ὑπεστήριξεν.

Ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας καὶ ἐνὸπιον τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἡ ἀγωγή μᾶς παρουσιάζει, ὁφίλουεν νὰ μορφώσωμεν ἕνα δημοδιδάσκαλον ἐπιστήμονα.

Μόνον μὲ μίαν βαθεῖαν γνώσιν τῶν ἐπιστημῶν γενικῆς μορφώσεως, τῶν παιδαγωγικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς πρακτικῆς τῆς διδασκαλίας, δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ὁ δημῶν θὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰ πολύπλοκα καὶ πολυειδῆ καθήκοντά του.

2) *Θεωροῦμεν συνεπῶς ὅτι τὰ συνήθη διδασκαλεῖα δὲν εἶναι τὰ πλέον κατάλληλα ἰδρύματα διὰ τὴν μόρφωσιν ταύτην τῶν δημοδιδασκάλων,* διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἤδη ἀνεφέραμεν καὶ κυρίως διὰ τὸν λόγον ὅτι παρέχουν μίαν γενικὴν μόρφωσιν γυμνασιακοῦ ἐπιπέδου, ἀνεπαρκῆ καὶ μίαν παιδαγωγικὴν κατάρτισιν ἡμιτελῆ, ἐπειδὴ ἡ μία παρῶν θέσιν εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἐν τέλει καὶ αἱ δύο εἶναι ἀνεπαρκεῖς.

Δὲν ἀγνοοῦμεν τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας τὰ διδασκαλεῖα προσέφεραν καὶ προσφέρουν εἰσέτι εἰς πολλὰς χώρας.

Ἐδωσαν ἐνίοτε ἐξαιρετικούς δημῶν, ἐβοήθησαν τὰς σχολικὰς ἐξουσίας νὰ λύσουν τὸ σοβαρὸν πρόβλημα τῆς ἐλλείψεως διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἔδωσαν τὸν τύπον τοῦ δημοδιδασκάλου τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἀνάγκην σήμερον ἢτοι: *τὸν καλῶς καταρτισμένον διδάσκαλον ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως.*

3) *Ἐξ ἄλλου ἡ μόρφωσις τῶν δημοδιδασκάλων εἰς τὰ Πανεπιστήμια μᾶς φαίνεται ἀληθῶς μία πολυτέλεια διὰ τὰς περισσότερας χώρας ἐνῶ συγχρόνως εἶναι ἀνεπαρκὴς ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῆς καταρτίσεως τοῦ δημοδιδασκάλου.* Βεβαίως ὑπάρχουν Σχολαὶ καὶ Πανεπιστημιακὰ Ἰνστιτούτα Παιδαγωγικῆς μορφώσεως τὰ ὁποῖα εἶναι καλῶς ὀργανωμένα, ἀλλὰ γενικῶς αἱ πανεπιστημιακαὶ σχολαὶ καθὼς λειτουργοῦν σήμερον, δὲν δύνανται νὰ δώσουν εἰς τὸν ὑποψήφιον δημῶν τὴν κατάρτισιν εἰς τοὺς εἰδικούς κλάδους (Μουσικὴν, χειροτεχνίαν κλπ.) καὶ τὴν διδακτικὴν πρᾶξιν.

Ἐπὶ πλέον ἡ πανεπιστημιακὴ κατάρτισις τῶν δημῶν εἶναι δύσκολος, ἂν ὅχι ἀπραγματοποιήτος διὰ τὰς περισσότερας χώρας ἐκ λόγων πρακτικῶν.

Τὰ Πανεπιστήμια εἰς πολλὰς χώρας εἶναι ὀλίγα, εὐρίσκονται εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, μακρὰν τῶν ἐπαρχιῶν.

Πολλοὶ ὑποψήφιοι δὲν δύνανται νὰ μεταβῶν εἰς τὰ μεγάλα κέντρα τῆς χώρας διὰ νὰ σπουδάσουν καὶ οὕτω κινδυνεύομεν ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἑλλειψιν διδμηκτικοῦ προσωπικοῦ στοιχ. ἐκπαιδεύσεως.

Ἐξ ἄλλου, εἶναι εὐκατεῖον ὅπως οἱ δημῶν μορφοῦνται εἰς τὸ περιβάλλον εἰς τὸ ὁποῖον πρόκειται

νά διδάξουν κατόπιν, διὰ νὰ γνωρίσουν καλύτερον τὴν ζωὴν, τοὺς ἥρους τῆς καὶ τὰς κοινωνικὰς ὁμάδας τοῦ περιβάλλοντος τούτου.

Δι' ἅπαντας τοὺς λόγους τούτους, ἀφίνομεν τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Πανεπιστημιακῆς καταρτίσεως τῶν δημοδιδασκάλων εἰς τὰς χώρας ὅπου αἱ συνθῆκαι τὸ ἐπιτρέπου, *ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι, αἱ πανεπιστημιακαὶ σχολαὶ ἢ τὰ πανεπιστημιακὰ ἰνστιτούτα παιδαγωγικῆς μορφώσεως εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσουν εἰς τοὺς ὑποψηφίους τὴν εἰδικὴν καὶ πρακτικὴν κατάρτισιν.*

4) Διὰ τὰς λοιπὰς χώρας, προτιμῶμεν τὰ ἱδρύματα μεταγυμνασιακῆς καὶ ἀνωτέρου ἐπιπέδου, τύπου «Κολλέγια δημοδιδασκάλων» τῶν Ἀγγλοσαξωνικῶν χωρῶν ἢ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὰ ἱδρύματα ταῦτα, μὲ μίαν ἐπέκτασιν τῶν σπουδῶν εἰς 3 ἢ 4 ἔτη, δυνάμεθα νὰ δώσωμεν τὴν εὐκταίαν μόρφωσιν τῶν δημοδιδασκάλων διὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας λόγους,

α) Δύνανται νὰ ἱδρυθοῦν εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις καὶ τοιοῦτοτρόπως δύνανται νὰ εἶναι διεσπαρμένα εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς μιᾶς χώρας.

β) Εἶναι ἀνωτέρου ἐπιπέδου καὶ οἱ τίτλοι καὶ τὰ διπλώματα τὰ ὁποῖα παρέχουν εἶναι καὶ *πρέπει νὰ εἶναι* ἰσότιμα τῶν πανεπιστημιακῶν.

γ) Ὁ ὑποψήφιος πρὶν ἢ εἰσελθῇ εἰς τὰ ἱδρύματα ταῦτα, κατέχει τὸ ἀπολυτήριον Γυμνασίου καὶ ἐπομένως τὴν γενικὴν μόρφωσιν τὴν ὁποίαν ἔλαβον καὶ οἱ λοιποὶ ὑποψήφιοι τῶν ἀνωτάτων σπουδῶν.

δ) Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ἔχων τὴν δυνατότητα νὰ ἐκλέξῃ, δυνατόν νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸν παιδαγωγικὸν κλάδον ἔξ ἐνδιαφέροντος καὶ κλίσεως.

ε) Δοθέντος ὅτι ὁ ὑποψήφιος θὰ ἔχη ἀποκτήσει τὴν γενικὴν μόρφωσιν εἰς τὰ Γυμνάσια, δύναται νὰ διαθέσῃ τὸν περισσότερον χρόνον τῶν σπουδῶν του, διὰ τὰς παιδαγωγικὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς μελέτας, συγχρόνως δὲ νὰ σπουδάσῃ τὰς ἐπιστήμης γενικῆς μορφώσεως ὑπὸ τὸ διδακτικὸν καὶ παιδαγωγικὸν πρῶτον.

στ) Τὰ ἱδρύματα ταῦτα ἔχουν τὸ προνόμιον νὰ συνδυάζουν τὰ πλεονεκτήματα τῶν Διδασκαλείων (ἀρτιωτέραν πρακτικὴν κατάρτισιν τοῦ ὑποψηφίου, μεγαλύτερον ἀριθμὸν ὑποψηφίων) μὲ μίαν μόρφωσιν ἀνωτέρας βαθμίδος καὶ εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι καλῶς ὀργανωμένα, πανεπιστημιακὴν.

ζ) Οὕτω τὰ ἱδρύματα ταῦτα δύνανται ν' ἀποβοῦν κέντρα παιδαγωγικῶν καὶ ψυχολογικῶν ἐρευνῶν.

**Β' Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κατάρτισιν τῶν
καθηγητῶν οἱτινὲς θὰ διδάξουν εἰς τὰ
τελευταία ταῦτα ἱδρύματα**

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι, ἡ κατάρτις τοῦ καθηγητοῦ ὁ ὁποῖος θὰ ἔχη ὡς καθῆκον νὰ ἐργασθῇ εἰς παρόμοια ἱδρύματα, δεόν νὰ εἶναι ἢ πλέον ἀρτία.

Ἐπὶ πλέον οὗτος δεῖται νὰ ἔχη προσωπικὰς ἀρετὰς, δραστηριότητα καὶ νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὴν ἐργασίαν καὶ τοὺς ὁρους ἐργασίας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Προπάντων ὁ καθηγὴς τῶν παιδαγωγικῶν δεόν, ὄχι μόνον νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἕνας καλὸς δημοδιδάσκαλος, ἀλλὰ νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ ἐφήβου, ἐπὶ πλέον δέ, ἐκ τῆς μορφώσεως καὶ πείρας του, νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ψυχολογίαν εἰς πρακτικὰ προβλήματα τῶν ἀτόμων καὶ τῆς τάξεως, εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς ἐνήλικες.

Ἐκ τούτου ἀπορρέει ἐν καθῆκον ἐπὶ πλέον διὰ τὸν καθηγητὴν τῶν παιδαγωγικῶν :

Τινὲς ὑποψήφιοι δημοδιδάσκαλοι ἔχουν προσωπικῶς ἀνάγκην ψυχολογικῶν συμβουλῶν ὅπως ὁ καθηγητὴς εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαγνώσῃ ἐγκαίρως τὰς περιπτώσεις αὐτὰς καὶ νὰ δώσῃ μίαν ὀρθὴν καὶ ὠφέλιμον λύσιν.

Ὑπάρχουν πολλοὶ νέοι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νευρωτικοί, ἀλλ' εὐαίσθητοι καὶ εὐφρεῖς οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀνάγκην μιᾶς βοηθείας πρὸς λύσιν καὶ κατανόησιν τῶν ἰδίων αὐτῶν προβλημάτων, καὶ οἱ ὁποῖοι, ἐν συνεχείᾳ, δύνανται ν' ἀποβοῦν πλέον χρήσιμοι εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀπὸ τὰ άτομα τὰ ὁποῖα εἶναι μὲν πλέον ὑγιᾶ, ἀλλὰ σχετικῶς ἀναίσθητα, δεδομένου, ὅτι εἶναι πλέον ἐπιτήδειοι ἀπὸ τοὺς τελευταίους, εἰς τὸ νὰ κατανοήσουν τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζουν οἱ μικροὶ μαθηταί.

Δυστυχῶς ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς νέων δημοδιδασκάλων οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὑποφέρουν συχνά-ἱς ἐκ νευρώσεων αἱ ὁποῖαι παρᾶ μόνον ἀπαρτήρητοι καὶ παρηγκωνισμένοι, ἐν συνεχείᾳ δὲ καταλήγουν εἰς νευρωτικὰς καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν δυσμενέστερον συνεπείας ἐπὶ τῶν μαθητῶν.

Πλείστα προβλήματα νέων ὑποψηφίων δημοδιδασκάλων δύνανται νὰ λυθοῦν ἐκ μέρους ἐνὸς ψυχολογικοῦ Συμβούλου.

Εἶναι ἀκριβῶς ἐνταῦθα ἐν τῶν καθηκόντων, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ καλῶς καταρτισμένος καθηγητὴς, δύναται ν' ἀνταποκριθῇ.

Ἐν τούτοις δὲν εἶναι μόνον οἱ καθηγηταὶ τῆς Παιδαγωγικῆς οἱ ὁποῖοι δεῖται νὰ ἔχουν μίαν ἀρτίαν παιδαγωγικὴν καὶ ψυχολογικὴν κατάρτισιν.

Εἰς τὰ ἱδρύματα μορφώσεως δημοδιδασκάλων, ὑπάρχουν ἐπίσης καθηγηταὶ γενικῆς μορφώσεως καὶ εἰδικῶν κλάδων.

Οἱ πρῶτοι δύνανται νὰ εἶναι φιλόλογοι, φυσικοί, κοινωνιολόγοι κλπ. Οἱ ἄλλοι γυμνασταί, μουσικοί, Γεωπόνοι.

Ἐκτὸς τῆς εἰδικῆς καταρτίσεως των, θὰ ἦτο εὐκατεῖον ὅπως ἐλάμβανον ἐπίσης σχετικὴν παιδαγωγικὴν καὶ ψυχολογικὴν μόρφωσιν.

Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς οὐδένα καθηγητὴν ὁ ὁποῖος διδάσκει εἰς τὰ «Παιδαγωγικὰ Τεμένη» τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται «ἱδρύματα παιδαγωγικῆς μορφώσεως δημοδιδασκάλων», ν' ἄγνοῃ τὴν παιδαγωγικὴν καὶ ψυχολογίαν.

Δι' ἅπαντας τοὺς λόγους τούτους, θεωροῦμεν ἀπαραίτητον τὴν δημιουργίαν εἰς τὰ Πανεπιστήμια ὅλων τῶν χωρῶν, παραλλήλως πρὸς τὰς ἄλλας Σχολὰς, μιᾶς Σχολῆς τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀγωγῆς, μιᾶς Σχολῆς Παιδαγωγικῆς καὶ ψυχολογίας, ὅπου οἱ φοι-

τητα οἱ ὅποιοι προτίθενται νὰ διδάξουν εἰς τὰ Γυμνάσια, θὰ λαμβάνουν τὴν παιδαγωγικὴν καὶ ψυχολογικὴν κατάρτισιν τῶν, καθὼς καὶ τὴν πρακτικὴν τῆς διδασκαλίας.

Ὅταν αἱ Σχολαὶ αὗται καταστοῦν πραγματικῶς ἐπιστημονικὰ κέντρα ἀναπτύξεως ὅλων τῶν κλάδων τῆς παιδαγωγικῆς καὶ κυρίως τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς ψυχολογίας ὑφ' ὅλης τῆς μορφῆς της, ὅταν ἀποδειχθοῦν κέντρα ἐρευνῶν καὶ πειραματισμῶν εἰς τὸν τομέα ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας, ἀπαντες οἱ μέλλοντες καθηγηταὶ τῶν δημοδιδασκάλων θὰ δύνανται νὰ φοιτήσουν εἰς αὐτὰς ἐπὶ τινι ἐξήμηνῳ (ἀπὸ 2-4 ἀναλόγως τῶν προηγουμένων σπουδῶν τῶν καὶ τοῦ κλάδου εἰς τὸν ὅποιον προτίθενται νὰ διδάξουν) διὰ νὰ προπαρασκευασθῶν καταλλήλως.

Θὰ δύνανται τότε νὰ διέλθουν ἐκεῖ :

α') Δημοδιδάσκαλοι οἱ ὅποιοι θὰ εἶναι διπλωματοῦχοι τῶν ἰδρυμάτων παιδαγωγικῆς κατάρτισεως ὡς τὰ περιγράφομεν ἀνωτέρω θὰ ἔχουν μίαν πείραν ἀρκετῶν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ θὰ ἔχουν ἐπιδείξει μίαν πραγματικὴν κλίσιν καὶ ἱκανότητα, ὡς ὑποψήφιοι νὰ διδάξουν τὰ παιδαγωγικὰ εἰς τοὺς μέλλοντας δημοδιδασκάλους.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου, ἡ ἐκφρασθεῖσα καὶ τοινισθεῖσα εἰς τὴν 20ὴν διεθνή διάσκεψιν ἀγωγῆς γνώμη ὅτι ὁ καθηγητὴς τῶν δημοδιδασκάλων δεόν νὰ γνωρίζῃ τὴν ἐργασίαν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὡς καλὸς δημοδιδάσκαλος, θὰ ἱκανοποιηθῇ.

β') Διπλωματοῦχοι τῶν διαφόρων Σχολῶν τοῦ Πανεπιστημίου (φιλόλογοι, φυσικοί, κοινωνιολόγοι κλπ.), ὡς ὑποψήφιοι νὰ διδάξουν τὰς ἐπιστήμας γενικῆς μορφώσεως, καὶ

γ') Διπλωματοῦχοι τῶν Ἀκαδημιῶν Σωματικῆς Ἀγωγῆς, Ὁδωίων, Σχολῶν καλῶν τεχνῶν, Γεωπονικῶν κλπ. ὡς ὑποψήφιοι θὰ διδάξουν τοὺς εἰδικοὺς κλάδους εἰς τὰ ἰδρύματα κατάρτισεως δημοδιδασκάλων.

Ἐπιμένομεν εἰς τὸ γεγονός ὅτι μία παιδαγωγικὴ κατάρτισις θὰ ἦτο εὐκαιρία διὰ τοὺς καθηγητὰς τῶν δύο τούτων τελευταίων κατηγοριῶν, διὰ τοὺς ἐκτεθέντας εἰς τὰ προηγουμένα λόγους.

Ἐὰν δὲν ὑπάρχουν παρόμοιαι παιδαγωγικαὶ σχολαὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια μιᾶς χώρας καὶ εἶναι δύσκολον νὰ δημιουργηθοῦν, οἱ ἐνδιαφερόμενοι δύνανται νὰ μορφωθοῦν εἰς Σχολὰς καὶ Πανεπιστημιακὰ παιδαγωγικὰ Ἰνστιτούτα τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας μας. Κρίνομεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα, ὑποδείξεις τινὰς υἱοθετηθείσας ὑπὸ τῆς 20ῆς διεθνούς διασκέψεως ἀγωγῆς, ἐπὶ τοῦ ἐν προκειμένῳ θέματος :

«Εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον ὅπως αἱ ἀρμόδιοι ἐξουσίαι προσέχουν καὶ φροντίζουν πολὺ διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν καθηγητῶν τῶν ἐπιφορτισμένων μετὰ τὴν γενικὴν, εἰδικὴν καὶ παιδαγωγικὴν κατάρτισιν τῶν δημοδιδασκάλων.

«Οἱ αὐτὸι καὶ ἂν εἶναι ἡ φύσις τῶν ἰδρυμάτων τὰ ὅποια καταρτίζουν τοὺς καθηγητὰς τούτους δεόν νὰ διαθέτουν ἕνα ἐπαρκὲς ἀριθμὸν ἐδρῶν, ἐργαστήρια παιδαγωγικῆς καὶ ψυχολογίας καὶ πρότυπα σχολεῖα. Δεόν ἐπίσης νὰ κατέχουν μίαν βιβλιοθήκην πλούτη μετὰ συγγράμματα καὶ περιοδικὰ ψυχολογίας

καὶ παιδαγωγικῆς.

» Δέον ν' ἀπαιτεῖται μία πανεπιστημιακὴ ἢ ἄλλη ἀνωτέρα κατάρτισις ἀνταποκρινομένη τὸ ὀλιγώτερον εἰς ἐκείνην τῆς Λισάνς (Licence) ἐκ μέρους τῶν καθηγητῶν τῶν δημοδιδασκάλων.

«Οἱ οὐδέποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ τύπος τῶν ἰδρυμάτων εἰς τὰ ὅποια διδάσκουν οἱ καθηγηταὶ τῶν μαθημάτων γενικῆς μορφώσεως, μία παιδαγωγικὴ καὶ ψυχολογικὴ κατάρτισις δεόν ν' ἀπαιτεῖται ἐξ αὐτῶν, καθὼς καὶ ἐκ μέρους τῶν καθηγητῶν τῶν εἰδικῶν κλάδων ὡς : τοῦ σχεδίου, χειροτεχνίας κλπ., ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσαρμώσουν τὴν διδασκαλίαν τῶν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ μέλλοντος δημοδιδασκάλου.

» Εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως οἱ καθηγηταὶ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ψυχολογίας ἔχουν ἰδίαν πείραν τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἰδίως ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ μὴσουν τὸν ὑποψήφιον δημοδιδάσκαλον εἰς τὴν διδακτικὴν πρᾶξιν.

«Ὅταν οἱ καθηγηταὶ τῶν μαθημάτων γενικῆς μορφώσεως οἱ ὅποιοι διδάσκουν εἰς τὰ ἰδρύματα μορφώσεως δημῶν, ἔλαβον τὴν αὐτὴν κατάρτισιν μετὰ τοὺς καθηγητὰς Γυμνασίων, θὰ ἐκλέγωνται ἐξ αὐτῶν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν τίτλων καὶ τῆς παιδαγωγικῆς πείρας τῶν. Ἡ ἐκλογή αὕτη ἰσοδυναμεῖ δι' αὐτοὺς μετὰ προαγωγὴν καὶ παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς μεγαλύτεραν χρηματικὴν ἀμοιβήν. Ἐν συνεχείᾳ μετὰ τὴν ἐπιλογὴν τῶν, δεόν νὰ ὑποβάλλωνται εἰς μίαν πρακτικὴν ἐξάσκησιν ἡ ὁποία θὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ λάβουν ἐπαφὴν μετὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν καὶ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον.

«Ἡ χρηματικὴ ἀμοιβὴ τῶν καθηγητῶν τῶν ἐπιφορτισμένων μετὰ τὴν μόρφωσιν τῶν δημοδιδασκάλων, δεόν νὰ εἶναι παρομοία μετὰ ἐκείνην ἡ ὁποία δίδεται εἰς τοὺς λοιποὺς διδάσκοντας εἰς ἰδρύματα τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου.

Ἐὰν πρόκειται διὰ καθηγητὰς διδασκαλείων, ἡ ἀμοιβὴ τῶν δεόν νὰ εἶναι ἀνωτέρα ἐκείνης τῶν καθηγητῶν Γυμνασίων. Ἐὰν πρόκειται διὰ καθηγητὰς Ἀνωτέρων παιδαγωγικῶν ἰδρυμάτων, ἡ ἀμοιβὴ τῶν δεόν νὰ εἶναι ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν τῶν καθηγητῶν Πανεπιστημίου».

.....

Ἡ ἀληθινὴ, ἡ πραγματικὴ ἀγωγή δὲ γυρίζει σὲ παρελθόν. ἐπιζητεῖ νὰ προπαρασκευάσῃ ἕνα καλύτερον μέλλον σὲ συνάρτησιν μετὰ τὸ παρελθόν.

ROBERT DOTTRENS

ΠΡΟΣ ΑΤΟΜΙΚΟΠΟΙΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ ΞΥΔΗ, Μ. Ε. Δ.

Υποτρόφου του Ι.Κ.Υ. και του Πανεπιστημίου του Σικάγου. Μέλους ομάδος ερευνών εν τη Έκπαιδ. Ψυχολογία του Παν/μίου Σικάγου

Είς την Ιστορίαν της ανθρωπότητος ὕψι-
ξαν ἑποχαὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἐλατρεύθησαν ἡ-
μίθεοι, ἥρωες, καλλιτέχναι, φιλόσοφοι κ.λ.π. Ἡ
ἐποχή μας φαίνεται πῶς εἶναι ἡ ἐποχή τῆς λα-
τρείας τοῦ κοινού, τοῦ μετρίου τοῦ μέσου ἀν-
θρώπου. Τοῦτο ἀποτελεῖ κανόνα ὧλων τῶν ἐκ-
δηλώσεων τῆς κοινῆς ζωῆς συγχρόνου ἐπο-
χῆς. Εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἰδίως τὸ μέτριον καὶ
τὸ κοινὸν εὐρίσκει τὴν πλήρη ἀποθέωσιν του.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις, ὡς γνήσι-
ον δημιουργήμα τῶν ἐπικρατουσῶν δημοκρατι-
κῶν ἰδεολογιῶν τοῦ συρμοῦ, ἀνέλαβεν καὶ συν-
εχίζει μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ φεῶ! ἐπιτυχίαν τὸ
ἔργον τῆς ἰσοπεδώσεως τῶν ἀτόμων. Θύματα
δὲ τῆς ἐπικρατοῦσης νοοτροπίας καὶ φιλοσοφίας
τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι οἱ εὐφυεῖς οἱ πεπρω-
κισμένοι μαθηταί, οἵτινες κατὰ κανόνα ἀσφυκτιοῦν
ὕπὸ τὴν πῆσιν τοῦ μέσου ὄρου τῆς τάξεως τὴν
ὁποίαν ὑποχρεοῦνται νὰ παρακολουθήσουν. Θὰ
εἶναι δέ, οἱ εὐφυεῖς, ἐξαιρετικὰ εὐτυχεῖς ἂν
ἀφεθοῦν ἡσυχοί, καὶ ὑποφέρουν τὰ ἐπακόλουθα
τῆς ἐπισήμου παραμελήσεώς των. Διότι συνή-
θως, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὑποχρεοῦνται νὰ ζοῦν
καὶ νὰ σκέπτονται ἐπὶ σείραν ἑτῶν ὡς οἱ ἐκ
τῶν συμμαθητῶν των ὀλιγώτερον πνευματι-
κῶς πεπρωκισμένοι, καταντοῦν, μὲ τὴν ἀποφοί-
τησιν των ἐκ τοῦ σχολείου, ἀνισὰ καὶ ἄβουλα
ὑποκείμενα τῶν ὁποίων αἱ ψυχοπνευματικαὶ
λειτουργίαι ἔπαθον πλήρη στείρωσιν.

Τὸ γεγονός, ἀποτελοῦν κανόνα τῆς ἐκπαι-
δεύσεως ὧλων σχεδὸν τῶν ἔθνων, καθίσταται
ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐκδηλὸν καὶ σαφές καὶ ἐπισύ-
ρει τὴν προσοχὴν τῆς ἐκπαιδευτικῆς, πνευματι-
κῆς, ἐπιστημονικῆς πολιτικῆς κ.λ.π. ἡγεσίας τῶν
ἔθνων.

Εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας π.χ. ἡ σύγ-
χρονος ἐκπαιδευτικὴ τάσις εἶναι: «Education
for the Gifted». «Ἐκπαιδεύσις διὰ τὰ πεπρω-
κισμένα». Ἐκατομμύρια δολλάρια ἐξοδεύονται
δι' ἐρεῦνας ἐπινοήσεως τρόπων καὶ μεθόδων
ἀναγνώσεως τῶν «πεπρωκισμένων» μαθητῶν
ὡς καὶ δι' ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν
οὐστημάτων καὶ ἀναθεώρησιν τῆς ἐκπαιδευτι-
κῆς φιλοσοφίας.

Τὸ γενικὸν σύνθημα τῆς ὥρας εἶναι: «Ἐχο-
μεν ἀνάγκην τῶν εὐφυῶν καὶ τῶν πεπρω-
κισμένων μαθητῶν τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα, δυ-
στιχῶς, δολοφονεῖται — ἀνεπιγνώστως βεβαίως
— ὑπὸ τῆς ἐπισήμου ἐκπαιδεύσεως».

Καθ' ἡμᾶς τέσσαρες τουλάχιστον παράγον-
τες φέρουν ἐπὶ τάπητος τὸ πρόβλημα ἀναζητή-
σεως τῶν πεπρωκισμένων καὶ παροχῆς εἰς αὐ-
τοὺς εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως 1) Ὁ ἀγὼν πρὸς
ἐπιστημονικὴν ὑπεροχὴν μεταξύ τῶν δυνάμεων
ἐξ ἧς θὰ ἐξαρτηθῇ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότη-

τος. 2) Ἡ αὐξανομένη ζήτησις εἰδικῶς ἐκπαι-
δεύμένου προσωπικοῦ καὶ εἰδικευμένων ἔργα-
τῶν ὑπὸ τῆς βιομηχανίας καὶ ἄλλων τομέων
οἰκονομίας εἰς βαθμὸν καθιστῶντα ἀδύνατον
τὴν ἐξεύρεσιν ἐργασίας ὑπὸ ἀνειδικευτῶν ἐρ-
γατῶν. 3) Ἡ γνώμη ὅτι κατὰ τὴν προσεχῇ σύρ-
ραξιν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος θὰ κριθῇ οὐ-
χὶ ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς κινήτου οἰθητισομένης
ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἀλλὰ κυρίως ἐκ τοῦ βαθ-
μοῦ, τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ προσωπικοῦ καὶ
4) ὁ πεπρωκισμένος μαθητής, ἐναντι τοῦ μετρί-
ου καὶ καθυστερημένου ἀποτελεῖ τὸν παραμε-
λημένον Πληβεῖον. Τοῦτο εἰδικῶς διὰ τὰς Ἠ-
νωμένας Πολιτείας ὅπου ἡ ἐκπαιδεύσις τῶν κα-
θυστερημένων εἶναι λίαν δαπανηρά.

Εἰς τὴν προσπάθειαν ἀναζητήσεως καὶ ἀγῶ-
να παροχῆς εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν πεπρω-
κισμένων καὶ εὐφυῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδύον-
ται σήμερον τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου, δὲν πρέπει
νὰ ὑστερήσῃ ἡ Ἑλλάς. Ὁ ἀγὼν, ὅς μὴ ὑποτι-
μηθῇ, εἶναι ἀγὼν φυλετικῆς ἐπιβιώσεως.

Τὸ πρόβλημα βεβαίως εἶναι πολὺπλευρον.
Εἶναι πρόβλημα πολιτικόν, οἰκονομικόν, κοινω-
νικόν καὶ πρωτίστως ἔθνικόν. Ὅμοιως εἶναι
πρόβλημα ἐκπαιδευτικόν ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ
καὶ πρόβλημα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀπασχολῇ
κάθε διδάσκαλον ἰδιαίτερως.

Τὸ παρὸν ἄρθρον ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ ἐξε-
τάσῃ μίαν μόνον πλευρὰν τοῦ προβλήματος
τοῦ πεπρωκισμένου μαθητοῦ, ὅστις εἰρήσθω,
ἀποτελεῖ ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ, ἐντὸς τοῦ
πλαίσιου τῆς ὑπαρχούσης ἐκπαιδευτικῆς διαρ-
θρώσεως καὶ λειτουργίας, καὶ νὰ ἐγείρῃ προ-
βλήματα καὶ ἀνησυχίας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐκ-
παιδευτικῶν μας.

Ἀφ' ἑτέρου τὸ ἄρθρον εἰσάγει τὴν ἰδέαν
τῆς «Ἀτομικοποιήσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως» ὡς
προσωρινὸν μέτρον ἀντιμετώπισεως τοῦ προ-
βλήματος καὶ βελτιώσεως τῆς πορείας ἐκπαι-
δεύσεως τοῦ μαθητοῦ.

Θὰ ἡδύνατο τὸ ἄρθρον νὰ ἤρχιζε μὲ δύο
ἀπλὰς ἐρωτήσεις:

1) Τί κάνει τὸ σχολεῖον καὶ ὁ διδάσκαλος
διὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ πε-
πρωκισμένου μαθητοῦ;

2) Εἰς περίπτωσιν ἀναγνώσεως, τί κάνει
τὸ σχολεῖον καὶ ὁ διδάσκαλος διὰ τὴν παροχὴν
εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀναλόγου καὶ καταλλή-
λου τῶν δυνάμεων καὶ τοῦ ταλέντου τοῦ πε-
πρωκισμένου μαθητοῦ;

Ἀλλὰ τοιαύτης φύσεως ἐρωτήσεις εἶναι
ἐρωτήσεις πολυτελείας καὶ ἐκτὸς τόπου καὶ
χρόνου μὲ τὴν πατρίδα μας.

Κατὰ συνέπειαν τὸ πηλοῖσμά τοῦ προβλή-
ματος καὶ ἡ ἐξέτασις του πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ

ἄλλης βάσεως. Θὰ ἡδύνατο δηλονότι νὰ ἐξετασθῇ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου ἵνα αὕτη μὴ ἀποβαίνει βλαβερὰ εἰς τὸν πεπροικισμένον μαθητὴν, ὡς συμβαίνει σήμερον, τὸν μαθητὴν τὸν ὁποῖον δὲν δύναμεθα ν' ἀναγνωρίζωμεν, τὸν πιεζόμενον καὶ ἀσφυκτιῶντα ἐντὸς τῆς μάξης τῶν μετρίων.

Ὁ διδάσκαλος, ὁ κάθε διδάσκαλος, ἂν ἐρωτήσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ : «Μὲ ποίους μαθητὰς ἐργάζουσι ;»

Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς ἐκάστην τάξιν στήνεται μαθηταὶ διαφόρου βαθμοῦ πνευματικῆς ἱκανότητος ἵνα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν μόνον ἡ διανοήσις. Τὸ διανοητικὸν πηλίκον συνήθως κυμαίνεται μετὰ 70—140 καὶ κάποτε 50—180. Εἰς τάξιν 50 μαθητῶν π.χ. οἱ 40 ἢ καὶ περισσότεροι ἀποτελοῦν τὸν «μέσον ὄρον», τοὺς μετρίους, οἱ ὑπόλοιποι εἴτε ὑπερέχουν εἴτε ὑστεροῦν. Μὲ ποίους μαθητὰς ὁ διδάσκαλος ἐρνάζεται ; Φυσικὰ μὲ τοὺς πολλοὺς ἀφοῦ ἐργάζεται μὲ τὰς τινι μαθητῶν, μ' ἐκείνους δηλαδὴ ποὺ ἀποτελοῦν τὸν μέσον «ὄρον» τὰς «μετριότητας».

Διὰ τοὺς βραδύνοας οὐδεμία ἰδιαιτέρα μέριμνα φυσικὰ. Προωθοῦνται κατ' οἰκονομίαν ἀπὸ τῆς εἰς τῆς, συνήθως διετεῖς, μέχρις ὅτου φθάσουν τὰ 14 καὶ φύγουν νομίμως ἀπὸ τὸ σχολεῖον. Εἰς ἄλλας χώρας, ὅπως τὴν Ἀμερικὴν σπαταλῶνται ἑκατομμύρια δολλάρια διὰ ταραχὴν εἰδικὴν ἑκπαιδεύσεως εἰς τοὺς καθυστερομένους εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ θεωροῦνται ὅσοι ἀντικείμενα ἰδιαιτέρων φροντίδων καὶ περιποιήσεων καὶ νὰ ἐπιβαρύνουν τὴν ἑκπαίδευσιν τετράκις ἢ πεντάκις ἢ οἱ μαθηταὶ τοῦ μέσου ὄρου. Διὰ τοὺς εὐφυεῖς καὶ πεπροικισμένους μὲ ἰδιαιτερόν τάλαντον οὐδεμία πάλιν φροντίς. Αὐτοὶ παρακολουθοῦν ἀβιάστως καὶ παρτυελοῦνται βαθμιαίως. Συνήθως καταντοῦν ἄνθρωποι ἀστερήσεως πνευματικοῦ κινήτρου ἀναλόγου τῶν δυνάμεων τῶν καὶ καταλλήλου πρὸς τὸ εἰδικὸν τάλαντον τὸ ὁποῖον τοῖς ἐδώρησεν ὁ Θεουργός.

Ὡς πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ πεπροικισμένος μαθητὴς πάσχει ἰδιαιτέρως εἰς τὰ πολυτάξια σχολεῖα ὅπου ὁ διδάσκαλος ἀντιμετωπίζει οὐχὶ «ἄτομα» ἀλλὰ μᾶζαν 50—60 μαθητῶν καὶ διδάσκει ἀπὸ καθέδρας. Ἐκεῖ ἡ θέσις τοῦ πεπροικισμένου εἶναι λυπηρὰ καὶ ἀξιοθρήνητος τὸ δὲ πνεῦμα του δολοφονεῖται ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς. Πῶς νὰ παρακολουθήσῃ τὸ βῆμα τῶν μετρίων καὶ νὰ μάθῃ διὰ συχνῆς ἐπαναλήψεως ὕλην τὴν ὁποῖαν μανθάνει ἀμέσως ; Βαθμιαίως χάνει τὸ διάφερον καὶ τὴν ἐφῆσιν, συνήθως γίνεται μαθητὴς πρόβλημα.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς δύναται νὰ λεχθῇ πως ὁ διδάσκαλος τοῦ μονοταξίου, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἔχει ἐπαρκῆ χρόνον «ἵνα διδάξῃ ἀπὸ καθέδρας» ὅπως θὰ ἔκανε ἂν ἦταν σὲ πολυτάξιο, προξενεῖ ὀλιγωτέραν δυνατότητα βλάβης καὶ τὴν ψυχοπνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιτρέπων μεγαλύτερον περιθώριον ἀνεκτικῶν οἰωπηρῶν ἐργασιῶν. Τοῦτο ἐπιβεβαι-

οῦται καὶ ἐκ τῆς ἐμπειρικῆς παρατηρήσεως ὅτι τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸν τῶν πνευματικῆς, ἐπιστημονικῆς, πολιτικῆς κλπ. ἡγεσίας τοῦ τόπου μας προέρχεται ἀπὸ τὰ θρανία τοῦ μονοταξίου. Τοῦτο δὲ παρὰ τὸ γεγονὸς τῶν παντοίων οἰκομικῶν στερήσεων καὶ χαμηλῆς ἑκπαιδευτικῆς στάθμης τῶν γονέων τῶν μαθητῶν τούτων.

Ἡ ἰδέα τῆς «Ἀτομικοποιήσεως τῆς ἑκπαιδεύσεως» δυνατόν νὰ προσφέρῃ θετικὴν ὑπηρεσίαν τόσοις εἰς τὸν πεπροικισμένον μαθητὴν ὅσον καὶ τὸ σύνολον τῆς τάξεως γενικῶς.

Ἡ ἀτομικοποίησις τῆς ἑκπαιδεύσεως πιθανόν νὰ ἐπιφέρῃ βασικὰς ἀλλαγὰς εἰς τὸν ρόλον τῶν ὁποίων ὁ διδάσκαλος διαδραματίζει ἐν τῷ σχολείῳ. Θ' ἀπαιτηθῇ δηλονότι ὅπως ὁ διδάσκαλος δοκιμάσῃ ἕνα νέον ἀναδυόμενον ρόλον, τὸν ρόλον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ συμβούλου.

Ὁ διδάσκαλος ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος καὶ νόμων καθοριζομένων πλαισίων πρέπει ν' ἀποβῇ σύμβουλος ἐκάστου μαθητοῦ διὰ τὴν κατάρτισιν ἰδίου προγράμματος ἐργασίας, παροχὴν πληροφοριῶν, ἐπεξηγήσεων, παραπομπὴν εἰς πηγὰς, λύσιν ἀποριῶν κλπ. Τοῦτο δὲ ἵνα ἐπιτρέψῃ εἰς ἕνα ἑκαστον τῶν μαθητῶν τοῦ νὰ ἐργασθῇ ἀτομικῶς μέχρι τοῦ σημείου ποὺ τοῦ ἐπιτρέπουν αἱ ψυχολογικαὶ τοῦ δυνάμεις. Οὕτω θὰ δοθῇ εὐκαιρία καὶ εἰς τὸν πεπροικισμένον μαθητὴν νὰ ἐργασθῇ καὶ παράγῃ ἀναλόγως τῶν πνευματικῶν τοῦ δυνάμεων καὶ τοῦ εἰδικοῦ τάλαντου του.

Ἄς μὴ νομισθῇ ὅτι πρόκειται πάλιν περὶ ἀναβιώσεως τῆς ἐλευθέρως πνευματικῆς ἐργασίας, ὡς εἰσῆχθη καὶ παρεξηγήθη εἰς τὴν χώραν μας. Ἀντιθέτως πρόκειται περὶ ὑπευθύνου καὶ διευθυνομένης πνευματικῆς ἐργασίας ἐκτελουμένης ἀτομικῶς ὑπὸ ἐνός ἐκάστου τῶν μαθητῶν τῇ καθοδηγήσει τοῦ διδασκάλου.

Ἡ προτεινομένη ἰδέα θὰ φέρῃ ἀλλαγὴν τῆς λειτουργίας καὶ τῆς μορφῆς τῆς σχολικῆς ἐργασίας. Ἡ διδασκαλία θὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ἐλάχιστον ἂν δὲν καταργηθῇ τελείως ἢ δὲ κατ' ἴδιαν παρακολουθήσις, συμβουλὴ, συνεργασία καὶ βοήθεια κάθε μαθητοῦ θ' ἀποτελέσῃ τὸν νέον ἀναδυόμενον ρόλον τοῦ διδασκάλου ὅστις θὰ ἐργάζεται μὲ ἄτομα, μὲ ἑκαστον τῶν μαθητῶν ἰδιαιτέρως καὶ οὐχὶ μὲ τάξιν.

Τὸ ἔργον τοῦ κατάρτισμοις ἀτομικῶν προγραμμάτων δι' ἕνα ἑκαστον τῶν μαθητῶν ἰδιαιτέρως, ὑποδείξεως πηγῶν, λύσεως ἀποριῶν, ἐλέγχου πορείας ἐργασίας, τρόπον ἀνακοινώσεως ἐργασιῶν εἰς τὴν τάξιν, ἐκτιμήσεως καὶ βαθμολογίας προόδου κλπ. ἀποτελοῦν μερικὰ τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἔχει ν' ἀντιμετωπίσῃ ὁ διδάσκαλος ὅστις θ' ἀποπειραθῇ νὰ πειραματισθῇ καὶ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὴν προτεινομένην μέθοδον ἐργασίας τῶν μαθητῶν καὶ λειτουργίας τοῦ σχολείου.

Ὁμοίως προβλήματα διπλῆς καὶ τριπλῆς προαγωγῆς τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ σχολικοῦ ἔτους δὲν θὰ εἶναι ἀσυνήθη. Εἰς τὴν πραγματικότητά τινες τῶν μαθητῶν θὰ τε-

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΩΝ ΤΩΝ KRETSCHMER ΚΑΙ JUNG

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ κ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΝ

Διάβασα στο τεύχος Νοεμβρίου—Δεκεμβρίου 1957 το «Επιστημονικὸν Βήμα» τοῦ Διδασκάλου», τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Καλλιὰφα στοῦ ἀρθροῦ μου «Χαρακτηρολογίαι καὶ Ἀγωγή». Σὰς παρακαλῶ νὰ δημοσιεύσετε τὶς παρακάτω παρατηρήσεις μου γιὰ τὸ θέμα ἔχει γενικώτερο ἐνδιαφέρον :

1) Δὲ νομίζω πὼς γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ κανεὶς τὴν ἐπιστημονικότητα ὠρισμένων ἀπόψεων ἀρκεῖ μόνο νὰ ἐπισκελεσθῇ τίτλους, ἀριθμὸ ἐκδόσεων κ.τ.τ. Τὰ ἔργα τοῦ Freud ἀριθμοῦν πολλὰς ἐκδόσεις σ' ὅλο τὸν κόσμον, τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει τὴν κριτικὴν στοῦ νὰ ἐλέγχῃ αὐστηρά καὶ ν' ἀπορρίπτῃ τὶς φροϋδικεῖς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν πνευματικῶν φαινομένων.

2) Ὁ κ. Καλλιὰφας ὑποστηρίζει πὼς τὰ ἀποσπάσματα ποὺ χρησιμοποίησα ἀπὸ τὸ βιβλίου τοῦ δὲν εἶναι πλήρη καὶ ὅτι ἀποτελοῦν ἀπόψεις τοῦ Waldheim. Καὶ ὅμως στοῦ βιβλίου τοῦ αὐτοῦ καὶ στὴ σελ. 30 γράφει τὰ ἀκόλουθα : σὰ μόνῃ κριτικὴ στίς ἀπόψεις τοῦ Waldheim :

«Αἱ ἐρευναι τοῦ w... περὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἐπαγγέλματος ἐπὶ ἀντικοινωνικῶν νέων ἤγαγον εἰς परिήματα τὰ ὅποια ἐν μέρει εἶναι σπουδαῖα καὶ διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος ἐν γένει, δηλαδὴ καὶ ὅταν πρόκειται περὶ ὁμαλῶς ἀναπτυσσομένων. Τὰ πορίσματα ταῦτα εἶναι τὰ ἀκόλουθα... » μεταξὺ δὲ τῶν πορισμάτων αὐτῶν περιλαμβάνει καὶ τὸ παρακάτω :

«Κατὰ τὴν παροχὴν συμβουλῶν περὶ ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος μεγάλη πρέπει ν' ἀποδίδεται

λειώνουν τὸ Δημοτικὸν ὅταν εἶναι 9—10 ἐτῶν, τὸ Γυμνάσιον εἰς τὰ 14, 15, 16 καὶ κάποτε τὸ Πανεπιστήμιον εἰς τὰ 16—18. Αὐτῶν κυρίως τῶν μαθητῶν ἔχοντες ἀνάγκην καὶ αὐτῶν τῶν μαθητῶν δολοφονεῖ τὸ σχολεῖον τὸ πνεῦμα ἐξαναγκάζοντάς τοὺς ν' ἀκολουθοῦν τὸ σύνολον τῆς τάξεως καὶ ἡμερομηνίας διὰ τὴν εἰσόδον τῶν εἰς τὰ σχολεῖα.

Σχετικῶς θ' ἀναφέρω πὼς τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1956 τὸ Harvard University ἀνεκάλυψε ἕνα μαθητὴν ὅστις σὲ ἡλικίαν 12 ἐτῶν ἐδιδάσκετο ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Διαφορικὸν καὶ Ὁλοκληρωτικὸν Λογισμὸν, ἀνώτερα δὴλον ὅτι μαθηματικὰ διδασκόμενα εἰς τὰ Πανεπιστήμια. Τὸ παιδί ἦτο πράγματι εὐφυὲς καὶ πεποικισμένον μὲ πολλαπλὰ ταλέντα. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν τριῶν ἀρχισε τὴν ἐκμάθησιν ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ ἀριθμῆσεως. Ἡ ἐκπαίδευσίς του συνετελέσθη κατ' οἶκον. Τὸ Χάρβαρντ πῆρε τὸ παιδί μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς του ἀπὸ τὴν Καλιφόρνια στὴν Βοστώνη, ἔδωκε ἐργασίαν εἰς τοὺς γονεῖς τοῦ παιδιοῦ, ὑποτροφίαν εἰς τὸ παιδί καὶ κατήρτισε ἴδιον πρόγραμμα σπουδῶν γιὰ τὸ παιδί θαύμα

προσοχὴ εἰς τὴν συνάφειαν ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ κατασκευῆς τοῦ σώματος καὶ ἐπαγγέλματος». (1)

Στὰ πορίσματα αὐτὰ δὲν διατυπώνει καμμὴν ἀντίρρηση ὁ κ. Καλλιὰφας. Ὁ δὲ τίτλος τοῦ κεφαλαίου στοῦ ὁποῖο περιέχονται οἱ παραπάνω ἀπόψεις εἶναι : «Ἡ σημασία τῆς χαρακτηρολογίας τοῦ Κρέτσεμπερ διὰ τὸν ἐπαγγελματικὸν προσανατολισμὸν».

Εἶναι λοιπὸν φανερό πὼς τὶς ἀπόψεις τοῦ Waldheim δέχεται καὶ ὁ κ. Καλλιὰφας.

3) Ἡ οὐσία τοῦ θέματος εἶναι ἂν πρέπει ν' ἀναζητοῦμε στὴ σωματικὴ διάπλασιν τὰ ψυχικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀτόμου, ἂν μποροῦν μὲ τὰ σωματικὰ δεδομένα νὰ ἐρμηνευτοῦν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα. Ἐμεῖς πιστεύουμε πὼς σωστός γιὰ τὴν ἐπιστὴμὴ τῆς ψυχολογίας δρόμος εἶναι ἡ ἀναζήτησις τῆς ἐρμηνείας τῶν ψυχικῶν φαινομένων ὅχι στὴν σχέση σώματος—ψυχῆς, στὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐνδοκρινῶν ἀδένων, ἀλλὰ στὴν σχέση ἀτόμου καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.

Τοῦτο ὑποστηρίζουν καὶ σύγχρονοι ἐπιφανεῖς ψυχολόγοι—φιλόσοφοι ποὺ κρίνουν ἀνεπαρκεῖς τὶς τυπολογίαι τῶν Κρέτσεμπερ καὶ Γιούγκ. (2)

Πάνω στοῦ σοβαροῦ τοῦτο θέμα θάταν πολὺ ὠφέλιμο γιὰ τοὺς συναδέλφους, νὰ διατυπώ-

1. Σπυρ Καλλιὰφας καὶ Φ. Ψαλῖδα : Εἰσαγωγή εἰς τὴν χαρακτηρολογίαν τοῦ Ernst Kretschmer καὶ ψυχωσωματικὴ ἐρευνα σχετικὴ πρὸς αὐτήν. Ἀθῆναι 1950.

2. Βλέπε H. Wallon : Les origines du caractère chez l' enfant (2me edition) Paris 1949 p. 6—9.

τὸ ὁποῖον λόγω τῆς ἡλικίας του (12 ἐτῶν) δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρακολουθῇ μαθήματα μετ' ἄλλων, ἐνηλίκων, φοιτητῶν. Σημειωτέον ὅτι τὸ παιδί θαῦμα δὲν ἐφοίτησε οὔτε σὲ Δημοτικὸν οὔτε σὲ Γυμνάσιον καὶ τὸ Πανεπιστήμιον δὲν εἶπε πὼς τὸ παιδί πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπερβῇ τὰ 18 γιὰ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ Ἀνώτατον Πνευματικὸν Ἰδρυμα τοῦ κόσμου.

Διὰ τοῦ παρόντος ἀρθροῦ ἐρρίφθη ἡ ἰδέα τῆς ἀτομικοποιήσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ ὁποία εἰρήσθω δὲν εἶναι νέα. Κάτι παρόμοιον γίνεται, ὑπὸ τινι ἔποψιν, εἰς τὰ μονοτάξια σχολεῖα μας. Λεπτομέρειαι τῆς ὁργανώσεως καὶ λειτουργίας τῆς σχολικῆς ἐργασίας δὲν εἶναι δυνατόν ἀπὸ τοῦδε νὰ τεθοῦν ὑπὸ μελέτην. Θὰ ἐγερθοῦν διὰ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Ἀπομένει εἰς τοὺς συνεδέλφους εἰς τοὺς ὁποίους ἐμπιστευόμεθα τὴν σκέψιν μας, νὰ μελετήσουν, συζητήσουν καὶ ἐμβαθύνουν εἰς τὰ προβλήματα, ἅτινα θὰ ἐγερθοῦν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, τὰ πιθανὰ ἀποτελέσματα τῆς προσπάθειας καὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τῶν προτεινόμενων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ Σ' ΕΝΑ ΑΙΤΗΜΑ

ΧΡΗΣΤΟΥ Γ. ΓΚΟΤΖΙΟΥ
Δημοδιδλίου Ναζαίων Ἀρτης

«Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει Βροτίφ
Θήραμα κάλλιστον βίω».

Ἡ προβληματικότητα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ καιροῦ μας ἐτέθη κατηγορηματικῶς, ὑπὸ ἐγκύρου προσωπικότητος, ἥτις δύναται νὰ ἔχῃ ὑπεύθυνον θέσιν δια τοιοῦτου εἵδους σοβαρὰ προβλήματα τῆς Ἑθνικῆς μας παιδείας, διὰ τῶν δύο ἄρθρων δημοσιευθέντων εἰς τὸ ΕΒΔ. μετ' τίτλον «Παιδαγωγικά εἰδωλα».

Εἶναι καιρὸς λοιπὸν νὰ ἐργασθῶμεν διὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς Ἑλληνικῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ἢ ὁποῖα καθὼς φανερώνει καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἔχει Ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ εἶναι τὸσον παλαιὰ ὅσον καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, μετὰ τοῦ ὁποῦ εἶναι συνυφασμένη (*).

Εἰς τὸ προσκλητήριον τοῦτο πιστεύομεν ὅτι καλεῖται τιμητικῶς καὶ ὁ Ἕλλην διδάσκαλος, ὅστις πραγματώνει τὰ ἐπιτεύγματα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ καθημερινὸν ἐργαστήριόν του, νὰ προβάλῃ τὰ πορίσματά του εἰς τὴν

Ι. Παν. Κοροντζῆς: Παιδαγωγικὸ εἰδωλὸν ΕΒΔ. Τεύχος 1-2, 3-4.

.....
σούν **μὲ ἐπιχειρήματα** τίς ἀπόψεις τους οἱ παιδαγωγοὶ καὶ ψυχολόγοι μας.

Τελειῶν παραθέτοντας τίς ἀπόψεις τοῦ γνωστοῦ ψυχολόγου Δ. Μωραΐτου πάνω στὴν ἔκτα τῶν τυπολογιῶν Κρέτσερ, Γιούγκ κ.ά.

«Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνητῶν αὐτῶν (Kretschmer, Pende, Jung, Spranger) δὲν παρέχουν ἀσθησιὰν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς, διότι δὲν καθορίζουν ὡς εἴπομεν πῶς μορφώνεται καὶ πῶς ἀναμορφώνεται ὁ χαρακτήρ» καὶ παρακάτω:

«Ἡ προσπάθειά τινων ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἐρευνητῶν νὰ εὑρουν αἰτιώδεις σχέσεις μεταξὺ ὠρισμένης σωματικῆς συστάσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος δὲν κατέληξαν εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς χαρακτηρολογίας ποὺ εἶναι ἡ **γένεσις καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ χαρακτήρος**.

Ἡ ἀποτυχία εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ὁφείλεται, κατὰ τὴν γνώμην μας εἰς τὸ ὅτι ἀνεζητήσαν σχέσεις τοῦ χαρακτήρος μὲ μερικὴν τινα σωματικὴν ἢ πνευματικὴν λειτουργίαν, ἐνῶ ὁ χαρακτήρ ἀναφέρεται εἰς τὴν ὁλότητα καὶ τὴν προσωπικότητα, εἶναι ἐκδήλωσις αὐτῆς» (*).

Δ. Μωραΐτου: Ἀκαδημαϊκὴ ψυχολογία καὶ χαρακτήρ (ἑστ. ἑστ.) (περιοδ. «Παιδαγωγικὴ Ἐπιθεώρησις» τεύχος 10, 1914, σελ. 473-476).

Γ. Κουλούκης

Δημοδιδλ. Νεαπόλεως - Λακωνίας

καθολικὴν διδασκαλικὴν συνείδησιν, διὰ νὰ ἀποτελέσουν τὸ πρωτόσπερμα τῆς Ἑλληνικῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ μὲ τὴν φωτισμένην ὑπεύθυνον καλλιέργειαν τῶν σοφῶν τῆς παιδείας μας, ριζοβολήσουν καὶ βλαστήσουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γῆν, οἱ δὲ καρποὶ τῶν γλυκεῖς ἀπὸ τὸ μέλι τῆς σοφίας τῶν προγόνων μας καὶ εὐχυμοὶ ἀπὸ τὸν μόχθον τῶν διδασκάλων νὰ δώσουν τὸ αἰώνιον Ἑλληνικὸν πνεῦμα τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ εἰς μίαν ἐνότητα ἐν δυνάμει καὶ ἐπιστροφῆς ἐν ἑαυτῷ.

Τὸ αἶτημα τοῦτο πιστεύομεν ὅτι εὕρσκει ἀπόκρισιν εἰς κάθε διδασκαλικὴν ψυχὴν ἀπηλλαγμένην δογματισμῶν, προκαταλήψεων καὶ «συρμόν».

Ἡ ἐκκαθάρισις ἀπὸ τοῦ συνονθύλευμα ξενотρόπων ἰδεῶν, μεθόδων καὶ συστημάτων καὶ ἡ δημιουργία Ἑλληνικοῦ κλίματος, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ αἰτήματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου — ὅσον ἀφορᾷ τὴν καθ' ἑαυτῷ παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην.

Τὸ ἀνωτέρω δὲν εἶναι ἀντιεπιστημονικότης τούναντίον, αἱ μεταφράσεις μευασμένων δογματισμῶν, ἢ ἀντιγραφὴ ξένων ἰδεῶν καὶ ἡ μεταφορὰ καὶ ἐφαρμογὴ τούτων ἐν τοῖς σχολείοις ὡς ἀλαθῆτων πορισμάτων, προδίδουν ἐλλειψιν ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἀγωγὴν προβλημάτων.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ἰδιαιτικά, ἅτινα δίδουν δύναμιν, χρῶμα καὶ νόημα εἰς τὴν ζωὴν, πολλάκις κυφοροῦν εἰς τὸ ἄτομον, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἐμπειρίαν — καὶ κατὰ τὴν πλατωνικὴν ἑκφρασίαν ἔχουν «θεῖα ἐπιπνοια» ἀτομικὴ «κλήσις» — καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τρέφονται ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν παράδοσιν, καὶ παίρνουν τὸ χρῶμα τοῦ ἰδιαίτερου τοπικοῦ πολιτισμοῦ διὰ τοῦτο καὶ εὐκολώτερον βλαστάνουν καὶ καρποφοροῦν εἰς τὸ συγγενὲς πρὸς ταῦτα ἔδαφος.

Δὲν λέγομεν ὅτι δὲν μᾶς χρειάζεται ἡ ἐπιστήμη τῶν ἄλλων λαῶν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ἰδικῆς μας. Ἀλλὰ, ἂν καὶ αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν ἔχουν σύνορα, ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη στηρίζεται καὶ τρέφεται εἰς ἰδιαίτερον κλίμα καὶ κάθε προσπάθεια ἐγκλιματισμοῦ ἀποβαίνει εἰς βάρος τῆς ἀγωγῆς τῆς παρούσης καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τῆς μελλοντικῆς γενεᾶς.

Τὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς μας, ἡ ἱστορία μας, αἱ παραδόσεις μας, ὁ ἀνθρωπισμὸς μας, ὁ στοχασμὸς μας, «ἐξὸν ὅλης τῇ ψυχῇ» ἀποτελοῦν τὴν ρίζαν τῆς ἀληθείας, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ πνεύματος, τὸ θεμελίωμα τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδιαίτερος τῆς παιδαγωγικῆς τοιαύτης.

ΔΕΥΤΕΡΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΝΤΙΛΕΓΟΜΕΝΟ ΘΕΜΑ

(ΕΝΑΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΟΠΩΣ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΕΡΑ)

(Παραπομπή: Α. Βουγιούκα: «Ποιητική κακοδαιμονία» τεύχος 1-2 Σεπτ. - Οκτ. 1955
Π. Μεϊμαρίδη: «Και πάλι για την ποίηση» τεύχ. 9-10 Μαΐου-Ιουν. 1956)

Ένα συγκροτημένο μυαλό απ' τη Θεσσαλονίκη έδωσε συνέχεια στη συζήτηση γύρω απ' την ποίηση που φιλοξενεί το περιοδικό μας. Είχε άκουστεί για πρώτη φορά έδω ή απόλογητική της νέας πλήσεως και ήταν επόμενο να προκαλέσει βίαιες αντιδράσεις. Είναι ευχάριστη ή εκπληξη από την πρώτη ενημερωμένη φωνή. Υπάρχουν πάντα για το ίδιο θέμα απόψεις και γνώμες διαφορετικές, ανάλογα με τη θέση και την κλίση των πνευματικών προβολέων που το φωτίζουν, πολλές αλήθειες, και θα ήταν τουλάχιστο ματαιοπονία να επιχειρήσει κανείς την ανασκευή όλων των άλλων εκτός απ' τη δική του. Η σύντομη δευτερολογία μας λοιπόν έχει απλώς την πρόθεση να διαλευκάνει κάποιες λεπτές παρεξηγήσεις, για τις όποιες ίσως εϋθύνεται το αρχικό μας κείμενο, και κυρίως να επισημάνει και να συνοψίσει τις διαφωνίες μας, που φαίνεται να είναι οριστικές. Αν και φρονιμότερο θα ήταν να μη διατρέξει κανείς τον κίνδυνο να δώσει την εντύπωση ότι εμπλέκεται σ' έναν στείορο διαξιφισμό από ματαιοδοξία και διάθεση έριστική.

Θά επιχειρηθεί κ' έδω οι αντιρρήσεις και πεποιθήσεις μας να ένωματωθούν σ' έναν κεντρικό ιδεολογικό πυρήνα, ν' αποτελέσουν ένα νόημα συνεχείας με αρχή,

ήτις διά τούτων και διά της προβληματικότητας του παρόντος και της ατενίσεως του μέλλοντος, εύρίσκεται έν άρμονία με την κοινωνιολογίαν το έθνος, την οικονομίαν, την καλλιτεχνίαν, την θρησκείαν, την ήθικην και το δίκαιον ως έκφρασις του άντικειμενικού πνεύματος. Τοιούτοτρόπως είμεθα σύμφωνοι και με τά αίτήματα, άτινα θεμελιώνουν την έπιστήμην: Καθαρά νόησις και έμπειρία-συνείδησις, ψυχικότης και στοχασμός πάρα πολύ ανθρωπίνη παιδαγωγική έπιστήμη, ανθρωπιστική παιδεία.

Τελευταίως πολλός θόρυβος έγινε με την άξιαν των «κλασικών σπουδών» κρίσεις υπέρ και κατά έδημοσιεύθησαν και προσφάτως έπιτροπή διά τά εκπαιδευτικά ζητήματα είργάσθη και έμελέτησε την όργάνωσιν της παιδείας μας με νέας βάσεις.

Έλέχθη ότι ή άλματώδης πρόοδος του πολιτισμού εύρεν καθεύδουσας την παιδείαν μας ασύγχρονον και εις τό διεθνές πνευματικόν προσκήνιον ένεφανίσθη μειωμένη.

Τούτο δσον κι' αν φαίνεται αληθινόν ούδώς θίγει την ούσίαν. Όφείλομεν ν' αντιδιαστείλωμεν την διαφοράν της μηχανικής προόδου από την ανθρωπιστικήν τοιαύτην.

Ακόμη όφείλομεν να διακρίνωμεν την ούσίαν της άγωγής από την όργάνωσιν της παιδείας μας.

Μά πρό παντός όφείλομεν να κατοχυρώσωμεν τά τελευταία έναπομείναντα θεμέλια αν-

μέση και τέλος, μιá ανασύνταξη των συλλογισμών μας που ή αντίπαλη σκέψη διέσπασε τη συνοχή τους, αντιμετωπίζοντας τους μεμονωμένα.

1. Ένα πρώτο ξεκαθάρισμα

Η ύπαρξη στις μέρες μας μιās νέας τέχνης ριζικά διαφορετικής από τις μορφές του παρελθόντος είναι ένα δεδομένο έξω από κάθε άμφισβήτηση. Έκει μās έφερε ο καινούργιος αιώνας, αυτός που ξεμέκωσε την έπομένη των δύο παγκοσμίων πολέμων, μέσα απ' τη φοβερή αναταραχή των ιδεολογικών ρευμάτων, την εκπληκτική πρόωθηση του έπιστημονικού νοϋ και τις επακόλουθες ανακατατάξεις των αξιών. Τίποτα φυσικότερο για τους άνθρωπους της μεταπολεμικής πραγματικότητας να τάσσονται ανεπιφύλαχτα μαζί της. Αλλά, όταν ύποστηρίζεται, έστω και με πολλή θέρμη, ή σημερινή τέχνη, δέν σημαίνει ότι γίνεται διάκριση της ύπεροχής της άπέναντι άλλων έποχών. Υπάρχουν έποχές φορτωμένες μαργαριτάρια και από την άποψη αυτή ή δική μας ίσως να μην άφήσει καμιά μνήμη, να θεωρηθεί μάλιστα μεσαιωνική απ' τους ιστορικούς του μέλλοντος. Σημαίνει όμως ότι έχει τό πλεονέκτημα να είναι ή τέχνη της έποχής μας

θρωπιστικής παιδείας εις την πατρίδα μας, να αναπτύξωμεν και διαδώσωμεν ταύτην, ίνα μη ό σίφουνας του μηχανικού πολιτισμού σαρώση και την τελευταίαν ύπάρχουσας έλπίδα: ότι ό άνθρωπος θα εύρη τον τεταγμένον προορισμόν του και «Γένοι οίος έσσις»

Η κληδωνιζόμενη ανθρωπότης, ή όπισθοδρομής, δσον άφορά τάς ανθρωπίνους αξίας είναι άριστος προειδοποιητικός οίωνός διά τό θεμελίωμα των άρχών της άγωγής και της όργάνωσεως της παιδείας μας.

Είναι προτιμότερον να θερμαινώμεθα, από την κρυμμένη εις την στάχτην, σπίθαν της Έλληνικής πατρικής έστίας, παρά από την φλόγα μιās ξένης φωταψ'ας.

Έμπρός λοιπόν όλοι οι Έλληνες διδάσκαλοι καθένας τό λιθάρι του με έθνικήν ύπερηφάνειαν και Έλληνικήν φιλοτιμίαν και με «ξεχείλισμα ψυχής» (Σολωμική φράσις) άποκριθώμεν εις τό νέον προσκλητήριο διά τό κτίσιμον του νέου μεγαλόπρεπου Έλληνικού παιδαγωγικού μνημείου έπιβεβαιώνοντες ότι «τό της δε χώρας ού γεγήρακε σθένος» και ίνα «μηδέ παλαιόν έθνος και πάτριον νόμον καταλυόμενον ώ πάντες άνθρωποι χρώμενοι διατελοϋσιν ούχ' ως ύπ' ανθρωπίνοις κειμένω φύσεως άλλ' ως ύπό δαιμονίας προστεταγμένω δυνάμεως».

Χρήστος Γ. Γκότζιος

• Ισαακ. Παναθαν. 15

άλλοπρόσαλλη ίσως, αντιφατική, έκβαρβαρισμένη, άλλ' όπωσδήποτε γνήσιο τέκνο μιās άμαρτωλής μάνας, πιστό όμοίωμα του προσώπου της. Κάθε έποχή γυρεύει και βρίσκει τη φωνή της, τη μοναδική και άναντικατάστατη, ά' διάφορο άν κάποτε φαίνεται ένοχλητική και άπάνθρωπη για την εύαισθησία μιās συντηρητικής μερίδας, θρεμένης με την παράδοση. Η παράδοση με τὰ βιώσιμα στοιχεία της παίζει έναν έπικουρικό ρόλο, αλλά ποτέ δέ μπορεί νά γίνει ο καλόννας της νέας ζωής. Ο σύγχρονος ποιητής θά αισθανθεί όπωσδήποτε την ανάγκη νά έκφραστεί με τη γλώσσα της έποχής του. Κ' ένας Όμηρος φερμένος άνάμεσά μας τó ίδιο θά έκανε.

2. Η περιορισμένη άπήχηση της τέχνης. Ιδιαίτερα της σημερινής

Επιμένουμε στο όρθαλμοφανές αυτής της διαπιστώσεως. Δέν πρόκειται έδω για τó κύρος μιās άμφίβολης μικρής στατιστικής πλειοψηφίας. Άπό τη μία είναι οι μεγάλες λαοθάλασσες τού κόσμου κι άπ' την άλλη ο στενός κύκλος των μυημένων σε μιá άριστοκρανική αίρεση. Με κέντρο τόν έαυτόν μας μπορεί νά έχουμε διαφορετική κατάταξη των δύο μερίδων, αλλά έτσι δέν θά καταφέρουμε νά είμαστε αντικειμενικοί. Για όσους έπίσης ζούν σε μεγάλες πόλεις με κάποια καλλιτεχνική κίνηση δέν άποκλείεται τó ένδεχόμενο της αύταπάτης. Γιατί δέν είναι πάντα γνώρισμα γνήσιας πνευματικής ζωής οι κατάμεστες αίθουσες των συναυλιών, των έκθέσεων και διαλέξεων, πολύ περισσότερο ο αριθμός των εισηγίων των θεάτρων και κινηματογράφων βιομηχανικής καταναλώσεως. (Έχει παρατηρηθεί ότι τὰ καλά έργα δέν έχουν συνήθως έμπορική έπιτυχία. Οι έξαιρέσεις όφείλουν πολλά στις κριτικές στήλες των έφημερίδων, πού τελευταία ίδίως παρακολουθούν άπό κοντά τó θέατρο και τόν κινηματογράφο και προσανατολίζουν τó κοινό). Και προσπάντων γιατί πέρα άπό τίς, έστω άμφίβολης κάποτε θαλερότητας, όάσεις των μεγάλων καλλιτεχνικών κέντρων έκτείνεται ή έρημιά τού υπόλοιπου χώρου με τὰ έκατομύρια των ψυχών πού βρίσκονται διπλά άποξενωμένες άπό την πολυτέλεια της τέχνης, εξαιτίας έξωτερικών έναντιστοιχιών και έξωτερικής άνεπάρκειας. Υπάρχει βέβαια κ' έδω ένα κάποιο καλλιτεχνικό αισθητήριο, αλλά μειωμένη έρεθιστικότητα, πού άρκείται σε στοιχειώδεις συγκινήσεις άπό άπλοϊκές μορφές της τέχνης. Δέν έχει σημασία ποιός φταίει και είναι μιá άλλη ιστορία και ένα πρόβλημα άλυτο, άν γίνεται νά βρίσκονται όλοι οι άνθρωποι την ίδια πολιτιστική στάση. Άκόμα και σε παρωχημένες έποχές, άνάμεσα σε όλιγάριθμες κοινωνίες, δέν είναι εξακριβωμένο άν ή τέχνη ήταν έξέφραγο άμπέλι για τόν καθένα. Αυτή ή άττική τραγωδία έσθίριζε μεγάλο μέρος της αήλης της στά διακοσμητικής της στοιχεία, τη θεατρική δομή και τόν έρταστικό χαρακτήρα: αλλά ποιός μάς βεβαιώνει ότι όλοι οι Άθηναίοι πολίτες ήταν εις θέσιν νά δεχτούν τó ποιητικό της μήνυμα. Πάντως είναι σίγουρο πώς άφηνε όλότελα ψυχρό τó υπέρτερο τλήθος των καθυστερημένων δούλων ή τó πολύ πολύ νά τούς διεγείρει ένα κουτό ένδιαφέρον. Κάτι άνάλογο συμβαίνει και με τίς χιλιάδες των θεατών πού συρρέουν και σήμερα στ' άρχαία θέατρα. Όλος αυτός ο κόσμος—και οι άπλοϊκότεροι άπόμα περισσότερο—καταλαμβάνονται άπό θάμβος μπροστά σ'ό άσυνήθιστο θέαμα με τὰ εύχάριστα άπρόοπτα και μένουν καθηλωμένοι με κομένη την άνάσα στο άβολο πεζούλι άπό μιá νοσηρή περιέ-

γεια, πού την προκαλούν πάντα οι έγκληματικές υποθέσεις. Άλλά ή ποίηση των χορικών, αυτή ή εύδυσχημένη στιγμή της τραγωδίας και τó παρόμερο της αισθητικής ώριμότητας, παραμένει πάντα ένα άνυποψίαστο μυστικό για τούς πολλούς και όχι μονάχα για τούς πιδ άπλοϊκούς.

Ιδιαίτερα άποκαρδιωτική είναι ή κατάσταση στην περιοχή της σύγχρονης παραγωγής. Έδω τὰ πράγματα περιπλέκονται άκόμα περισσότερο. Ένας φαύλος κύκλος γύρω άπ' τó πολυεκμεταλλευμένο άπό όπαδούς και αντιπάλους δόγμα «ή τέχνη για την τέχνη». Η πρωτοπορία κινδυνεύει νά χαθεί μέσα σε μιá άπάτητη ζούγκλα. Οι ξεμοναχιασμένοι καλλιτέχνες μιλούν μιá άκατάληπτη γλώσσα, γεμάτη σιβυλλικά σύμβολα, κι' ό αντίλαλος της έρημιάς τούς έπιστρέφει τη φωνή τους πιδ τραγικά παραλλалаγμένη. Ο μέσος καλλιεργημένος άνθρωπος—για τó μεγάλο άνθρωπομάνι δέν γίνεται λόγος, δεδομένου ότι άγνοεί και την ύπαρξη αυτής της παραγωγής—πού μέχοι προχθές ήταν φαρισαϊκά ίκανοποιημένος με τόν έαυτό του και εύχαριστούσε τó Θεό πού έκαμε τούς καλλιτέχνες για νά τού χαρίζουν έξευγενισμένες άπολαύσεις και νά τού γεμίζουν την άνία, τώρα τάχει κυριολεκτικά χαμένα. Δέ συγχωρούμε ποτέ αυτούς πού έπαψαν νά μάς σέβονται. Και άνθρωπος μας δέν άργησε νά έκδηλώσει την αντίδρασή του, πού ποικίλλει άπ' την όπλη δυσφορία και την άδιαφορία ως την άγανάκτηση και τόν άπρόκαλυπτο χλευασμό, χωρίς νά παραλείψουμε τó άλλο έκείνο γένος των πιθηκοειδών, πού ύποκρίνεται τó θαυμαστή για τούς γνωστούς λόγους, γιατί βέβαια ένας Πικασσό δέν είναι ένα τυχαίο άνάστημα. Πάντως ύπάρχει πάντα κάποιο δίκιο (ή και περισσότερα:) και κάπου πρέπει ν' άποδοθεί. Άναρωτιέται πράγματι κανείς τί νά συμβαίνει, μήπως πρόκειται για μιá μεγάλη και πολύ έξυπνη καλλιτεχνική άπάτη, μήπως βρίσκóμαστε μπροστά σε περίπτωση ομαδικής παραφροσύνης ή δέν έξρω τί άλλο. Τó κλίμα της έποχής έννοεί τη διεύδυση και την εύδοκίμηση μικροβίων αυτού τού είδους. Όσόσο μέσα άπό τη σύγχυση ξεχωρίζουν κάποια έργα—χρονικά της έποχής, πού με τó καλλιτεχνικό τους κύρος δικαιολογούν τόν έρητισμό τους και τόν άπώτερο λόγο της ύπάρξεώς των. Πώς και γιατί είναι μιá άλλη σειρά συλλογισμών σε χωριστή παράγραφο πίσω άπ' αυτήν πού ακολουθεί.

3. Μερικές άκόμα διευκρινίσεις

Η διάκριση των ανθρώπων σε δύο άποκλειστικές κατηγορίες—όπως έγινε στα προηγούμενα—καταντá σε μιá κάπως σχηματοποιημένη άπλούστευση, άνεκτή μόνο για τη μεθοδική της χρησιμότητα. Στην πραγματικότητα ύπάρχει μιá ένδιάμεση σειρά ποιοτικών διαβαθμίσεων και μιá αντίστοιχη κλιμάκωση άνταποκρίσεων άπό μέρος τού ανθρώπου. Στην περιοχή της καλλιτεχνικής δημιουργίας ο Σαίξπηρ και ο Καραγκιόζης αντιπροσωπεύουν δύο άκραία όρόσημα κι' αυτό τó λόγο είχε άλλοτε ή μνεία των περιπτώσεών τους, πού έδωσε λαβή σε παρανόηση και κάπως εύκολη έπιχειρηματολογία. Άνάμεσα στους δύο αυτούς πόλους κινδυνεύουμε νά χάσουμε τόν προσανατολισμό μας. Η πρώτη μας άπορία είναι, ποιá άνθρωποι κριτήρια θά χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση της τέχνης. Τó μεγάλο κοινό, όπως και νά τó κάνουμε, βρίσκεται τοποθετημένο στα χαμηλότερα σκαλοπάτια. Όταν λέμε «ή άληθινή τέχνη βρίσκει άτήχηση σε κάθε ανθρώπινη ψυχή», δέν κάνουμε άλλο παρά νά έξορκίζου-

με το κακό μ' έναν άφορισμό ξεπερασμένων πιά ρωμαντικών πεποιθήσεων. Με το παράδειγμα της αρχαίας τραγωδίας δώσαμε μιá εξήγηση της άκτινοβολίας—κατά έναν ιδιόρρυθμο πάντα τρόπο—δρισμένων προνομιακών έργων. Ο κανόνας είναι ότι ή ούσιαστική αισθητική προσφορά ξεφεύγει άπ' τις άπροετοιμαστές ψυχές. Πολύ περισσότερο δέν καταφέρνει ένα «άπειρο μάτι» να διακρίνει τη γνησιότητα άπ' τις διάφορες νοθείες. Μιά κοπελίτσα της μικροαστικής τάξης (γιατί όχι και της μεγαλαστικής πολλές φορές)—πού θά ήταν άδικο να της καταλογίσουμε τη μεγαλύτερη άπειρία—ανάμεσα σε μιá «λυρική» παρλάτα επιθεωρήσεως κι' ένα ποίημα του Καβάφη ασφαλώς θά προτιμήσει το πρώτο χωρίς τον παραμικρό ένδοιασμό. Διαφορά θέματος και άποτέλεσμα κακών συνηθειών; Έστω. Άν και θά μπορούσαμε να πειραματισθούμε πάνω σε ίδια θέματα και να έχουμε την ίδια επιβεβαίωση. Άλλά και ο άνθρωπος του βουνοϋ, πού δέν τόν διέφθειρε κανένας συγχρωτισμός με κιβδηλές μορφές πολιτισμοϋ και ύποτίθεται ότι διατηρεί άλώβητο τόν ψυχισμό του, είναι άνίκανος να νοιώσει, οτιδήποτε άλλο (άπό την υπεύθυνη τέχνη) πέρα άπ' το δημοτικό τραγούδι του. Και τούτο πάλι...

Άλλ' άς μās επιτρατεί έδώ μιá κάπως πλατύτερη παρέκβαση, έπειδή το δημοτικό τραγούδι είναι ένα άπ' τά έπιχειρήματα των υπέρμαχων της λαϊκότητας της τέχνης. Κανείς δέν άρνείται την αισθητική σημασία του δημοτικού τραγουδιού, πάντως μέσα στα όρια πού διαγράφει ή ίδια ή φύση του. Είναι ένα σεμνό άγριο-λούλοδο μέσα στο περιβάλλον της τέχνης, όπου άνθίζουν πολλές άλλες και θαυμαστές ποικιλίες μυριστικών. Έπειτα έχει την άρχή του πάντα στον ξεχωριστό άνάμεσα στους πολλούς, για να πάρει άργότερα το δρόμο της προφορικής μεταφοράς με τις αναπόφευκτες παραθορές, άλλα και τις διακοσμήσεις και την ποιοτική κάποτε έξύψωσή του. Σ' έμάς άρέσει για την άρετή της λιτότητας και για κάποια άλλα ψήγματα χρυσού, πού άστράρτουν ανάμεσα σε πολύ κοινοτυπία και όφειλονται όπωσδήποτε στον έναν εκείνον. Ο λαός όμως, πού σχεδόν ποτέ δέν ξεχωρίζει τά λόγια άπό τη μελωδία, το βλέπει με άλλο μάτι ή δέν το βλέπει και πολύ καλά, καθώς παρατονίζει τις λέξεις ή στραβώνει το νόημα, για να πατήσει με σιγουριά πάνω στο σκοπό και πάντως δέ βρίσκει την αξία του δημοτικού τραγουδιού εκεί πού τη βρίσκουμ' έμεις.

Ο άγροίκος άνθρωπος μέτρο τέχνης θά μās δώσει ένα πολύ κακομοιρισμένο ίνδαλμα. Ο μέσος όρος μιá μούσα μισοχρυσωμένη, πιστή στις οικογενειακές της παραδόσεις και ύποχρεώσεις και πρό παντός με άμειπτους τρόπους. Άλλά και κάθε άλλος άπό όποιαδήποτε τάξη θ' άρκεσθεί σ' ένα όμοίωμα του έαυτού του άνάλογα με τις όρέξεις και τις έσωτερικές του δυνατότητες. Μέτρο της τέχνης άποκλειστικό είναι ο ίδιος ο καλλιτέχνης μέσα στους άνοιχτούς όρίζοντες της έλευθερίας, άνεξάρτητα άπό κάθε δεοντολογία.

Με τέτοια τοποθέτηση των πραγμάτων ή κατάκτηση της τέχνης άπό το άτομο είναι πράγματι «ζήτημα άσκήσης και πνευματικής καλλιέργειας». Έτσι έξηγείται και ο άριστοκρατικός της χαρακτήρας.

Και λοιπόν άπομένει το κεφάλαιο των κοινωνικών της ύποχρεώσεων. (Άν ύφίστανται πράγματι τέτοιου είδους ύποχρεώσεις, αν τρυκώπουν άπ' αυτή τη φύση του λειτουργήματος της τέχνης ή επιβάλλονται άπ' έξω, είναι ένα σμάρσι σκεψέων του θά κάτσει στο έπόμενο κλω-

νάρι). Να έλπίζει κανείς, άποβλέποντας στην κοινωνικοποίηση της τέχνης, ότι όλο το άσκέρι της γής μπορεί να ίσοπεδωθεί και συνάμα να ύψωθεί στους άνωτάτους άναβαθμούς αισθητικής άνταποκρίσεως, θά ήταν καθαρή ούτοπία. Η αντίθετη λύση, της προσαρμογής της τέχνης στα γούστα του λαού (έδώ όχλου) ή τουλάχιστο της άμοιβαίας ύποχωρήσεως προς τά κάτω και προς τά πάνω, έπιχειρήθηκε άπό όρισμένα όλοκληρωτικά καθεστώτα, είτε άπό άγάπη προς τόν άνθρωπο των συνόλων είτε—πιθανότερα—για τόν προσεταιρισμό του ανθρώπου αυτού με άπώτερες επιδιώξεις. Μιά τέτοια άτιμετώπιση του ζητήματος έχει την έπιχειρηματολογία της. Κέντρο της ιδεολογίας ο ευδαιμονισμός της μεγάλης ανθρώπινης όμάδας με όλα τά μέσα. Οι κατακτήσεις και οι δυνατότητες του πνεύματος μπαίνουν άμέσως στην έξπρέσηση αυτού του σκοπού. Τέχνη λοιπόν κλεισμένη στον έαυτό της δέν είναι τέχνη. Οι έκκεντρικοί της μās κάττας ναρκισσευομένων, πού αφήνουν άσυγκίνητο το πλήθος, δέν έχουν καμμιá αισθητική σημασία. Ο όρθολογισμός δέν διακρίνει ύπεροχή σε όρισμένα έργα καθ' έαυτά, άνεξάρτητα άπ' το ανθρώπινο στοιχείο και τις συνθήκες πού τά δημιούργησαν και τά έπέβαλαν. Έπομένως είναι στο χέρι μας να προσαρμόσουμε στα καινούργια πολιτιστικά δεδομένα την τέχνη του άνθρωπιστικού μας ιδανικού, σίγουροι για την ποιότητα και τά ευεργετικά της άποτελέσματα. Παραπέρα έχουμε το δικαίωμα να την έπιφορτίσουμε και με πρόσθετα καθήκοντα, ιδίως πολιτικής διαφωτίσεως. Έτσι με άπόλυτη συνέπεια οι χώροι της τέχνης στα κομμουνιστικά κράτη έχουν μεταβληθεί σε πομπούς, όχι πάντα πολύ έξυπνα συγκεκαλυμμένες, ιδεολογικής προπαγάνδας. Όσοποσο ποιός θά έχει την τόλμη να μās πείσει ότι, λίγο μετά την άπίθανη αϋ ή αισθητική ίσοπέδωση, δέν θ' άρχίσει ο ποιοτικός διαφορισμός, ιδίως όταν ο έξωτερικός καταναγκασμός χάνει την άρχική άκαμψία του.

Μιά τρίτη, μέση, κατάσταση είναι αυτή πού επικρατεί σήμερα, όπως την περιγράψαμε. Διόλου ρόδινη, με πολλά τρωτά, ιδίως όσον άφορά τη μειονεκτική θέση των ύποαναπτυγμένων πληθυσμών, άλλα όπωσδήποτε άνεκτή για τά περιθώρια έλευθερίας πού αφήνει στην τέχνη, και ή μόνη πού φαίνεται ότι θά εξακολουθεί να ίσχύει πάντα με όρισμένες ίσως βελτιώσεις και παρά τους ιδεολογικούς βιασμούς πού ύφίσταται κάποτε. Σ' αυτό το πνευματικό καθεστώς ο ρόλος των προσώπων σ' ευρύτερα στρώματα ειδών και ποιοτήτων της τέχνης είναι άληθινά ευεργετικός, όχι μόνο για την καλλιτεχνική άλλα και για την κοινωνική και την παιδαγωγική του σημασία. Όμορφαίνουν τη ζωή μας και συνάμα γίνονται ή προπαιδεία για δυσκολότερες κατακτήσεις. Η Πολιτεία όφείλει να διαθέτει αυτά τά καλλιτεχνικά προϊόντα μαζί με το ψωμί και την έλευθερία και ή άγωγή να τά καρπώνεται για το δύσκολο έργο της.

Η Ιστορία όστόσο γινάσκεται μόνο για τις κορυφαίες στιγμές της τέχνης κ' ένα δοκίμιο με φιλοσοφικές προεκτάσεις αυτές πρέπει να έχει ύπ' όψη του για την έξαγωγή ή ασφαλών συμπερασμάτων.

4. Η βιολογική σκοπιμότητα της τέχνης

Τά ζώα δέν αισθάνονται την όμορφιά ή, αν ύπάρχει αντίρρηση, όπωσδήποτε δέν είναι δημιουργοί τέχνης. Το κελάδημα του άηδονίου και το στίτι του κάστορα δέν

είναι παρά το ξεδίπλωμα ενός μηχανικού ενστίκτου, το ίδιο κάθε φορά.

Φαίνεται ότι σε κάποια καμπή της εξελικτικής πορείας του ανθρώπου, όταν ξεπέρασε την οντολογική βαθμίδα του ζώου, λειτούργησε για πρώτη φορά το καλλιτεχνικό του αίσθητήριο και μπόρεσε τότε να σταθεί μπροστά στη φύση μ' ένα άλλο, κρυστάλλινο μάτι και μια όραση παρθενική, δοκιμάζοντας, τι ονομάζεται αισθητική συγκίνηση, ένα συναίσθημα διαφορετικής ποιότητας από την ήδονη των ενστίκτων, της θεωρητικής σκέψης και της ήθικης δράσης. Ένα δεύτερο αποφασιστικό βήμα τον έφερε στο χώρο της προσωπικής δημιουργίας που είναι η τέχνη. Η βιολογική σκοπιμότητα της αισθητικής λειτουργίας του ανθρώπινου πνεύματος φαίνεται αμφισβητήσιμο σε πρώτο κοίταγμα. Ένα άτομο σε κατάσταση αίσθητικού κραδασμού δεν θα κόψει να γευθεί τον ωραίο καρπό που κρέμεται απ' το δέντρο ή μπορεί να υποσκάψει την υγεία του προσφέροντας τον έαυτό του παρανάλωμα στο καμίνι της δημιουργίας. Ωστόσο σίγουρα οι σκοποί της ζωής σε τούτη την περίπτωση είναι απώτεροι. Τα πρώτα καλλιτεχνικά σκιρτήματα του ανθρώπου πρέπει να συνέπεσαν με την πνευματική του άφύπνιση, όταν άστραψε στα μάτια του η πρώτη σπίθα του νοῦ και απέκτησε συνείδηση της υπαρχέως του, όποτε ὀρθώθηκε μπροστά του αμείλικτο το πρόβλημα του θανάτου. Αισθάνθηκε τότε την ανάγκη να κερδίσει την επιβίωσή του κτ' με την τέχνη δεν κάνει άλλο παρά να βεβαιώνει την ύπαρξή του, να νομίζει ότι γίνεται Θεός. 'Απ' αυτή τη βάση ξεκινώντας είχαμε γράψει, ότι οι τέχνες «στεφανώνουν τη μηδαιμνότητά μας με θεϊκό μεγαλείο και προσδίδουν σε πεπρασμένες χρονικές στιγμές την αιωνιότητά της αλωνιότητάς», ότι είναι «ένα εφεύρημα για να ξεχνάμε το θάνατο».

Τέτοια η καλλιτεχνική δημιουργία είναι πρωτ' απ' όλα μια πράξη ἐλευθερίας. Η κοινωνική προέλευση της τέχνης δεν αίρει την αυτονομία της. Μέσα στο κλίμα του καιρού και του τόπου του ο καλλιτέχνης κατάμονος και ἐλεύθερος παλεύει με τον δαίμονά του, για να τον υποτάξει και να μ'ας χαρίσει μια ὁμορφη νίκη. Ωστόσο το έργο του θα ἔμεινε ξεκρέμαστο και χωρίς νόημα χωρίς την παρουσία του συνανθρώπου, που η κατάρτασή του ἀποτελεί και τη δικαίωση του καλλιτέχνη. 'Εδῶ ὀφείλει την ἀρχή της και ἡ ἀντίληψη της κοινωνικής σκοπιμότητάς της τέχνης. Πρόκειται για ένα κίβδηλο συμπέρασμα, βασισμένο σε ὀρθές προκείμενες προτάσεις: 'Ο καλλιτέχνης είναι ἀποβλάστημα του κοινωνικού του περιβάλλοντος και κατ' ἀκολουθίαν ἀποτελεί την συνισταμένη του ψυχισμού της. Με το έργο του δεν κάνει άλλο παρά να ἐκφράζει αυτό το περίγυρό του. 'Ωστε ἡ τέχνη ἔχει στόχο της τὸν συνάνθρωπο και ὁ καλλιτέχνης δημιουργεῖ γι' αὐτόν. Είναι σὰ να κάναμε για μια πηγή τὸν ἀκόλουθο συλλογισμό: 'Η πηγή ἔχει τὴν αἰτία της στὸν ἥλιο (τοῦ κλῶθει τὰ σύννεφα καὶ μουσκεύει τὴ γῆ). Τὸ νερὸ τῆς πηγῆς πάλι τὸ πίνει ὁ ἥλιος. 'Ωστε ἡ πηγή ἀναβλύζει τὸ νερὸ της γιὰ νὰ ξεδιψάει ὁ ἥλιος. Συνεπῶς πρὸς τὴ λογικὴ θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεράνουμε, ὅτι τὸ νερὸ τῆς πηγῆς τρέχει γιατί ἔρχεται ἄλλο ἀπὸ πίσω. Ἡ ἄλλη φυσικὴ αἰτία καὶ θὰ τὸ πιεῖ ὁ ἥλιος, ἔχροντας πάντως, ὅτι, ἐνῶ εἶναι ἀποτέλεσμα ὀρισμένων αἰτιῶν, τὸ ἴδιο δὲν ἔχει καμιά σκοπιμότητα ἀπ' ἑαυτοῦ. Σ' αὐτὴν ἡ καλλιτεχνικὴ μπορεῖ νὰ καθορίζεται καὶ νὰ περικυλίεται ἀπὸ τοὺς ὅρους τοῦ περιβάλλοντος, ἀλλ' εἶ-

ναι γεγονός, ὅτι, δημιουργώντας γυρεύει πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴ δική του λύτρωση. 'Η κοινωνικὴ του εὐεργεσία προκύπτει ἐκ τῶν ὑστέρων. Είναι σάμπως μιὰ πηγή με ἀνθρώπινο ψυχισμό νὰ ἔλεγε: Τὸ νερὸ μου ἀναβλύζει γιὰ νὰ κυλίσει ἀνάμεσα στὰ χορτάρια, νάρχονται τὰ ζουζούνια νὰ πίνουν καὶ νὰ βομβίζουν, τ' ἀηδόνια νὰ τραγουδοῦν, γιὰ νὰ γυρίσει τὸν κόσμον καὶ ν' ἀνέβει στὸν οὐρανὸ, γιὰ νὰ χαρεῖ τὴ ζεστασιά τοῦ ἡλίου, νὰ φορέσει τὸ ἀσπὶ τοῦ φεγγαριοῦ, γιὰ νὰ μὲ νανουρίζει ν' ἀποκοιμῆμαι, νὰ βλέπω γλυκὰ ὄνειρα καὶ τὸ περιβόλι τοῦ παραδείσου, κι ἂν πιεῖ κι ὁ ἥλιος κάτι δὲν πειράζει. 'Εμεῖς—δηλ. τὸ τελῶνιο τῆς λογικῆς ποῦ σαρκάζει μέσα μας—θὰ ξέραμε ὅτι ὅλ' αὐτὰ εἶναι μιὰ ὠραία ψευδαίσθηση, ὅτι κατὰ μιὰ ἀνεξήγητη ἀναγκαιότητα τὸ ἄστρο, ἄγευστο, ἀχρωμὸ νερὸ τῆς πηγῆς, ποῦ εἶναι χημικὴ σύνθεση δύο ἀτόμων ὕδρογόνου καὶ ἑνὸς ὀξυγόνου καὶ ἄμα μέινει στάσιμο βουρκιάζει, θὰ ἐξατμισθεῖ πάλι ἐξαιτίας τῆς ἡλιακῆς θερμότητος κ.λ.π. καὶ πὼς θὰ ἐξακολουθήσει νὰ τρέχει χωρὶς νὰ σταματήσει, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ αἷμα ἢ νὰ προφυλαχθεῖ ἀπ' τὸν ἥλιο. 'Ο ἐστὶ μεθερμηνεύμενον στὴν περίπτωσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ μας προβλήματος: Παντοῦ ἰσχύει ὁ νόμος τοῦ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης. Τὸ καλλιτέχνημα, κοιταγμένο ἀπὸ πολὺ ψηλά ἢ ἀπὸ πολὺ πολὺ κοντὰ με μικροσκόπιο (καὶ στίς δύο περιπτώσεις ἀπὸ ἀνθρώπινη ἀπόσταση), εἶναι σύνθεση πρώτων στοιχείων σε διάφορες ἀναλογίες λογικὰ ἀδιάφορες ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ παράγοντος τῆς ἀτομικῆς ψυχοσυνθέσεως (καὶ τούτης συνθέσεως ἄλλων πρώτων στοιχείων) καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος. 'Η προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι μύθος. Τὸ ἔργο τέχνης, τέτοιο ποῦ εἶναι, ἀποτελεῖ τὸ τελικὸ αἶτιον κοινωνικῶν παραγόντων καὶ ἐπιστρέφει πάλι στὴν κοινωνία με ἐνδιάμεσο φορέα τὸν καλλιτέχνη. 'Ο τελευταῖος αὐτὸς θὰ ἔχει περισσότερη συνέπεια καὶ ἐλλικρίνεια ἔχροντας ἔτσι κι ἄλλιως δημιουργεῖ γιὰ τὴν κοινωνία.

'Αλλὰ ὄχι. Πιστεύουμε ἄλλα πράγματα. Με μιὰ λογικὴ λιγότερο ἀπάνθρωπη—τὴ λογικὴ τῆς καρδιάς:—ὅπωςδήποτε στερεότερη ἐξαιτίας κάποιων ἐρεισμάτων πίστεως καὶ πάντως τὴ μόνη ποῦ μπορεῖ νὰ στηρίξει ἕνα οἰκοδόμημα νοημάτων, δεδομένου ὅτι ἡ ἄλλη ἐκείνη, καθὼς δὲ διστάζει ν' ἀμφιβάλλει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, καταλήγει ἀνεπανόρθωτα στὴ διάλυση καὶ τὸ χάος. Πιστεύουμε λοιπὸν στὸν ἄνθρωπον σὰν αὐταξία καὶ στὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας. Κατὰ τὰ ἄλλα θ' ἀκολουθήσουμε τὴ συνειθισμένη διαλεκτικὴ πορεία, ξαναγυρίζοντας στὸ σταυροδρόμι δ' ποῦ ἀφήσαμε τὸν καλλιτέχνη μας ν' ἀγωνίζεται γιὰ τὴν προσωπικὴ του λύτρωση, ποῦ ἀποτελεῖ καὶ τὴν κυριότερη δικαιολογία τῆς τέχνης.

Κάποτε ἕνας συμπεκνωμένος ὑπερτροφικὸς ἐγωϊσμός, ποῦ μεταφράζεται ἐδῶ σὲ καλλιτεχνικὴ φιλοδοξία, γίνε-ται τὸ κίνητρο τῶν ἐμπνεύσεων του καὶ βρίσκει τὴν ἰκανοποίησή του στὴν κοινὴ ἀναγνώριση—μιὰ μορφή λύτρωσης καὶ τούτη. 'Αλλοτε πάλι ὁ καλλιτέχνης ἔρχεται σὲ σύγκρουση με τοὺς συγκαίρινούς του, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ἀπομόνωση. Είναι οἱ προνομιοῦχες φύσεις, τὰ άτομα τὰ προικισμένα με καταβολὲς τεραστίου δυναμικοῦ, ποῦ, συλλαμβάνοντας τὰ αἰτήματα τῶν καιρῶν καὶ τὸ σφυγμὸ μιᾶς ἀγοῦρης ἀκόμα εὐαισθησίας, καταλύουν τὴν παράδοση καὶ τὰ ἐπιβάλλουν, ἐγκαθιδρύοντας νέα

κατάσταση πραγμάτων. Έτσι είδαν το φῶς μερικά ἀπ' τὰ μεγαλύτερα πνευματικά κινήματα τῆς ἱστορίας.

Τό σημεῖο παρουσιάζει κάποια ἐπὶ πλέον ἰδιότητα. Ἀνεκὰθεν ἡ τύχη, ἡ προώθηση, τοῦ πολιτισμοῦ βρίσκεται στὰ χεῖρα μιᾶς ὀλιγαριθμῆς πνευματικῆς κλάσας. (Ἡ ἐκβαρβάρωσή του ἀντίθετα εἶναι ἔργο τοῦ πλήθους καὶ τῶν τυρλῶν δυνάμεων τῆς φύσεως). Οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος μποροῦσαν ν' ἀντιμετωπίζουν ἐνιαῖο ἀκόμα τὸ πνευματικὸ εἶναι (Ἀριστοτέλης). Ἀργότερα οἱ ἐτιμέρος πνευματικὲς κατευθύνσεις ἔγιναν περισσότερὸ εὐδιάκοιτες καὶ ἀκολουθήθηκε καθεμία χωριστά. Ὁ σημερινὸς ἀτομικὸς αἰώνας προφανῶς εἶναι ἡ ἱστορία τῶν μεγάλων εἰδικεύσεων. Σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα μ' ἐπικεφαλῆς προνομιακὲς φυσιογνωμίες τραβῆξε ξεχωριστοὺς ἀπροσέλαστους δρόμους γιὰ νὰ φτάσει σ' ἐκπληκτικὲς ἐπιτεύξεις, ἐνῶ πίσω τῆς τὸ ἀνώνυμο πλῆθος μένει κυριολεκτικὰ ἀπληροφόρητο, προσπαθώντας νὰ ἐνημερωθεῖ μὲ τὴν ἀμφισβητήσιμη γνησιότητα ἐκλαϊκευμένη γνώση. Ἔτσι κατάνησε πολὺ δύσκολο νὰ καταλαβαίνουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Δεύτερο χαρακτηριστικὸ τῆς ἐποχῆς εἶναι τὸ κλίμα τοῦ ἀγχους καὶ τῆς ἀνασφάλειας, ἐξ ἀφορμῆς τῶν αἰτίων πού σημειώσαμε στὴν ἀρχή. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἀνακινήθηκαν τὰ μεγάλα ὑπαρκτά προβλήματα ἀκούσθηκαν δραματικὲς ἐπικλήσεις καὶ ἀναζητήθηκαν ἐχέγυα τῆς ὑπάρξεώς μας τῆς στιγματισμένης ἀπ' τὸ θάνατο. Τὸ τραγικὸ ἀδιέξοδο ἔγινε περισσότερο αἰσθητό, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, στὰ καταφύγια τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς τέχνης. Ἡ τέχνη ὥρεσε ἓνα καινούργιο πρόσωπο, ἀφῆσε κατὰ μέρος τὰ προσχήματα, πέταξε τίς μογιές καὶ τὰ κοσμήματα καὶ τὰ φορέματα καὶ ἀνέλαβε τὸ ρόλο μαντικῆς ἱέρειας πᾶν στὸν τρίποδα. Ὅταν δὲν χρησιμοποιεῖ, κυνηγᾷ τίς οὐτοπίες καὶ τίς χίμαιρες ἢ χορεύει γυμνὴ, κερνάει τὸν ἄνθρωπο δυνατό κρασί καὶ κυλιέται μαζί του στὴ γῆ, γιὰ νὰ τὸν κάνει νὰ ξεχάσει. Τὸ αἰνιγματικὸ τῆς χαμόγελο παίρνει ἔτσι μιὰ πρόσθετη γοητεία.

Καὶ πάλι οἱ διαπιστώσεις μας ἀφορροῦν προκεχωρημένα φυλάκια. Στὸν ἀμαχο πληθυσμό, πού μένει ἱκανοποιημένος ἀπ' τὰ πρακτικὰ πλεονεκτήματα τοῦ πολιτισμοῦ, μόλις φτάνει μιὰ μακρινὴ ἀπήχηση τῆς ἰδεολογικῆς ἀναταραχῆς, σὺν τὰ ξεφτίδια μπόρας πού πέρασε καὶ πάει. Καὶ φυσικὰ ἡ ζωὴ ἐκεῖ ξεακολουθεῖ νὰ κυλᾷ μὲ τὸν παλιὸ τῆς ρυθμὸ καὶ μὲ τίς —διόλου εὐκαταφρόνητες κατὰ τὰ ἄλλα— ὑποτονικὲς πνευματικὲς τῆς ἐκδηλώσεις. Πότε-πότε ἓνα μοναχικὸ παλληκάρι ἢ μιὰ παρὲα ξενύχτηδων ξεκόβει ἀπ' τὸ κοπάδι καὶ παίρνει θέση στὴν πρώτη γραμμῇ.

5. Χαρακτηριστικὰ τῆς ποιήσεως. Τελευταῖες ἀποσφαρνίσεις

Ἡ ποίηση εἶναι συστατικὸ —τὸ οὐσιαστικότερο— ὅλων τῶν τεχνῶν. Σὺν ξεχωριστὸ εἶδος πού χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο —τόχημα— ἔχει δική της αὐτοτέλεια καὶ ὀρισμένον ἰδιότυπα γνωρίσματα. Ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ἓνα μέτρος τῆς διοχετεύθηκε καὶ σὲ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου, ἰδίως τὸ θέατρο καὶ τὸ μυθιστόρημα. Ὁ αὐτόνομος στίχος καὶ ὁ ρυθμὸς εἶναι ἡ εἰδωποῖος διαφορὰ τοῦ ποιήματος. Ἀπὸ ἄλλους ἀναφέρονται καὶ τὸ μέτρο καὶ ἡ ὁμοιοκαταληξία, ἀλλὰ ἡ σημασία τους εἶναι ἐπικουρικὴ μόνο, καὶ τῆς ὁμοιοκαταληξίας ἐτελῶς διακοσμητικῇ. Τὸ μυστικὸ τοῦ ποιήματος εἶναι κατὰ περισσότερο καὶ πάντως δὲν ἔχει

ἐξακριβωθεῖ. Γιατὶ βέβαια δὲν ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχουν παρομοιώσεις, μεταφορές, σύμβολα, εἰκόνες κ.τ. α' ἓναν καλορυθμισμένο καὶ συμμετρικὸ στίχο, γιὰ ν' ἀναδοθεῖ τὸ ποιητικὸ ἄρωμα. Ρυθμὸς καὶ μέτρο πάλι δὲν εἶναι ναυτοσήμες ἔννοιες. Ὁ ρυθμὸς, ἀπὸ τὰ βασικά στοιχεῖα ὅλων τῶν μορφῶν τῆς τέχνης, ἐκφράζει τὸν παλμὸ ζωῆς τοῦ καλλιτεχνήματος, τὸν κυματισμὸ τῆς ἀναπνοῆς του, ἀλλὰ ἡ πραγματώσῃ του προκειμένου γιὰ τὴν ποίηση δὲν προϋποθέτει ὅπωςδὴποτε τὴν τήρησιν τῶν συνειθισμένων μέτρων, στὴν ὁρθόδοξη τουλάχιστο ἀδιαλλαξία τους. Δὲν εἶναι ἐπίσης ἀκοιβῶς τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἡ προσωδία τῶν ἀρχαίων καὶ τὰ τονικά μέτρα τῆς μεταλεξανδρινῆς ἐποχῆς. Ὁ χρόνος τῶν συλλαβῶν στὴν ἑλληνικὴ τῶν ἡμερῶν μας ἔχει τὴν ἴδια διάρκειαν. Καὶ ἐνῶ ἡ προσωδία ἐξασφάλιζε τουλάχιστο μιὰ ἐξαιρετὴ μουσικὴ ὑποβολὴ μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀποχρώσεών της, ὁ πελεκητὸς ἑμμετρος λόγος μας καταντᾷ σὲ μιὰ μονότονη ἡχητικὴ ἐπανάληψιν τοῦ ἴδιου μοτίβου, πού δύσκολα τῆς ξεφεύγουν καὶ δόκιμοι ποιητῆς. Ἡ νέα ποίηση ἔσπασε τὴ μονοτονίαν χρησιμοποιοῦντας ποικιλίαν μέτρων σὲ ἴδιο ποίημα, ἀκόμα καὶ στὸν ἴδιο στίχο, καὶ κυρίως μεταφέροντας τὸ ρυθμὸ ἀπὸ τὸ ἡχητικὸ σ' ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο, ἐκεῖ πού οἱ λέξεις ἀποθέτουν τὸ φορτίο τῆς ὁμορφίας τους. Ὁ ρυθμὸς ἔγινε καθαρὰ ἐσωτερικὸς, ἐκεῖνο πού χαρακτηρίσαμε «μουσικὴ εἰκόνων καὶ ἰδεῶν».

Οἱ ρυθμοὶ τοῦ παρελθόντος εἶναι συνυφασμένοι μὲ τὰ ἔργα τῆς κάθε περιόδου. Καὶ γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε μερικὰ δανεικὰ παραδείγματα, ἀποσφαρνισμένα: Ὁμηρος δὲν ἀσφυκτιᾷ βέβαια μέσα στοὺς δακτυλικούς του ἐξαμέτρους. Ἄν καὶ θὰ εἴμασταν ἀκριβέστεροι ἂν λέγαμε ὅτι ἀσφαλῶς δὲν ἀσφυκτιοῦσε στὴν ἐποχή του, δεδομένου ὅτι ἡ προσωδία του σήμερα μᾶς ἀφήνει ἀδιάφορους καὶ δὲν μπορούμε νὰ καταλάβουμε ἂν ὑπάρχει ἐπάρκεια δευγόνου γιὰ μᾶς ἐκειμέσα. Ὅπωςδὴποτε ὅμως θὰ ἀσφυκτιοῦσε τὸ 1956, ἂν ὑποχρεωνόταν νὰ γράφει τὸ μυθιστόρημά του σὲ ἰσοσύλλαβους στίχους, ὅπως συμβαίνει δὴ στὶς ἑμμετρες μεταφράσεις του. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλά» τοῦ Παλαμά εἶναι πράγματι πληχτικὸ βιβλίον καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τῆς μονοτονίας τῶν ἐξαίρετων κατὰ τὰ ἄλλα δεκαπεντασυλλαβῶν της. Ἐκεῖνο πού σώζει σήμερα τὸν Ὅμηρον, εἶναι ἄλλες καλλιτεχνικὲς του ἀρετές, τὸ ὕφος, οἱ θαυμάσιες εἰκόνες, οἱ περιγραφές του, τὸ ἐπιδέξιο ζετύλιγμα ἐνὸς μύθου μὲ ἑσχατες δραματικὲς καταστάσεις καὶ συγκρούσεις καὶ ὅχι ἡ μετρικὴ του ὑποβολή.

Τέλος μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ εἶναι ὁ Οὐάιλντ —καὶ κάθε ἄλλος ἐκείνου τοῦ καλοῦ καιροῦ— γοητευμένος μὲ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, γιὰ τὴν συμβολὴν τῆς στὴν «ὥραιον ποίηση» τῆς ποιήσεως. Καὶ ὁ Ἀραγκὼν ἐπίσης εἶναι δικαιολογημένος γιὰ τὴν «δῆλωση μετανόας» του καὶ τὸν ὄψιμον ἔρωτά του μαζί της, ὕστερα ἀπ' τὴν τελευταία ἰδεολογικὴ του μεταστροφή πρὸς τίς κοινωνιστικὲς ἀντιλήψεις τοῦ κομμουνισμοῦ, σύμφωνα μὲ τίς ὁποῖες ὁ καλλιτέχνης ὀφείλει νὰ μιλεῖ στὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ, κάνοντας φυσικὰ ὅλες τίς ἀπαραίτητες ἐξαιρέσεις. Ἀλλὰ ἔτσι κι ἄλλιως τὸ ἄστρο τῆς ὁμοιοκαταληξίας καὶ τῶν ἄλλων ποιητικῶν τρόπων τοῦ παρελθόντος ἔχει δύσει ὀριστικά. Φαίνεται πὺς ἐπῆλθε κορεσμὸς τοῦ εἶδους πού ἐπέφερε τὴν παρακμὴ τους. Ἡ χειρότερη καταδίκη τους γιὰ σήμερα εἶναι ὅτι ἡ νέα εὐαισθησία μας δὲν τὰ ἀνέχεται ἄλλο.

Α. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΜΑΣ

Τοῦ κ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΒΑΓΕΝΑ, δημοδιδασκάλου

(Σχεδιάσμα ἀπὸ τὴν ἑτοιμὴ γιὰ ἔκδοση μελέτη τὸ «Λαογραφικὲς κατευθύνσεις γιὰ τὸν Ἑλληνα διδάσκαλο»)

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους)

Ἡ διαφορὰ αὐτὴ τοῦ ὁμαδικοῦ πνεύματος καὶ τῆς συνειδησιακῆς καταστάσεως καὶ οὐσίας φαίνεται εὐκρινέστατα στὸ παιδί, στὴν ἡλικία αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου ὅπου ὑπάρχει (ἀπὸ βαθύτερη βιολογικὴ ἀνάγκη) πρωτόγονη ἀντίληψη τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, πρωτόγονη ψυχοδιανοητικὴ κατάσταση, σὲ ἀμεση καὶ ἀπόλυτη σχέση μετὰ τὸ σύνολο πού ἀνήκει τοπικῆς καὶ χρονικῆς, μετὰ τίς ἰδιαίτερες προδιαθέσεις πρὸς τὴ ζωὴ του καὶ τοὺς ὄρους μετὰ τοὺς ὁποίους ἐκδηλώνεται ἡ ζωὴ του, ὥσπου μέσα στὴν ὁμάδα του ἐκδηλώνεται τὸ ἀνώτερο πνεῦμα σὰν θέληση καὶ πιστεύουμε πὺς τὸ ἀνώτερο αὐτὸ πνεῦμα ἐξουσιάζει ὁλοτέλεια καὶ κάθε ἀτομικὴ θέληση. Τὸ πνεῦμα αὐτὸ γενικεύεται μέσα στὴ διάρκειά του καὶ παίρνει τὸ χαρακτήρα τῶν λαϊκῶν ἐκδηλώσεων, πού γίνονται παραδόσεις. «... Παραδόσεις πού κρατᾶνε ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ ἀπ' τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση καὶ ἀπ' τοὺς κοντινοὺς ἀκόμη ἀγῶνες τοῦ τελευταίου πολέμου καὶ τῆς σκλαβιάς, (Ρ. Ρηγοπούλου) καὶ οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν κατὰ τὸν Κομοτηναῖο λαογράφου καὶ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης Σ. Κυριακίδη «Τὰ κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὰ μνημεῖα» πού προστατεύουν τὴ φυλετικὴ μας συνείδηση καὶ θεωροῦνται σὰν τὰ κίνητρα δημιουργίας πού μέσα τους βρίσκεται τὸ μέγιστο τῆς ἀληθείας, βασίζεται ἡ καινοτομία τοῦ λαοῦ καὶ κάθε μας κοινωνικὴ πρόοδος.

Ὁ Δημοδιδάσκαλος Γιάννης Νικολαΐδης σὲ μιὰ ἱστορικὴ του μονογραφία «Βήτσης—Μονοδεντρίου» γράφει τὰ ἑξῆς: «Τὸ μέγιστον τῆς ἀληθείας πολλὰκις εὐρίσκεται ἐντὸς λεπτομερειῶν ἀσημάντων μὲν ἐπιφανειακῶς, ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ἐχουσῶν μεγάλην σπουδαιότητα, βαρυνουσῶν δὲ τὰ μέγιστα καὶ τὴν πλάστιγγα τῆς διαμορφώσεώς τινος ἱστορικῆς ἀντιλήψεως καὶ κρίσεως». Κλασικὸ παρίδειγμα τέτοιας διαμορφώσεως ἱστορικῆς ἀντιλήψεως καὶ κρίσεως εἶναι ἡ παράδοση τοῦ χριστήματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας στὴν Πόλη. Ἡ ἱστορία μας παρουσιάζει πὺς τὸ σχέδιό της γίνηκε ἀπ' τοὺς ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιου καὶ Ἰσιδώρου. Μιὰ Θεοκρατικὴ ὁμως παράδοση πού ἔσωσε ὁ Θεοκρίτης ποιητὴς Γιώργος Βυζιηνὸς μᾶς λέει ὅτι τὸ σχέδιο αὐτὸ γίνηκε ἀπὸ μιὰ· μιὰ ψύχα ἀντίδωρου τοῦ Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀπὸ μιὰ μέλισσα. Τὴν παράδοση αὐτὴ ὅλη τὴ γνωρίζουμε, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε τὴ λύση τῆς ἐντονῆς δραματικῆς στιγμῆς, τὴ στιγμή πού ὁ λαὸς προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἔννοια τοῦ Θεόσταλτου σχεδίου, νὰ ἐναρμονίσῃ βαθύτερα τίς σχέσεις τοῦ βασιλεῖ καὶ τοῦ χριστοῦ, νὰ δώσῃ μεγαλύτερη ἐξέταση στὴ συνεργασία, νὰ ἀξιοποιήσῃ ἰδιαίτερα τίς σχέσεις τῶν μετὰ τὸ βαθύτερο νόημα τῆς δημιουργίας τῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ βρεθοῦν

ἀρμονικὰ ἐξηρητημένοι ἀπ' τὸ ἴδιο κυρίαρχο πνεῦμα, τὴν ἀπόλυτη προφάνεια, τὸ Θεό.

Συνεπῶς τὸ βαθύτερο νόημα τῆς παραδόσεως εἶναι ἡ ἀλληλοεξάρτηση, ἡ ἀναδημιουργία, ἡ ἀλληλοσυγκρότηση, ἡ κοινὴ πίστη καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἡψηλὸ καὶ τὸ ἀνώτερο πνεῦμα τοῦ λαοῦ, τὸ Θεό!!;

Ἐνας ἄλλος δημοδιδάσκαλος, ὁ Εὐστάθιος Δευτεραῖος στὸ βιβλίο του «Ἡ πρώτη ἀνάγνωση καὶ γραφὴ μετὰ τὴν ἑλληνικὴν μέθοδον» προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα περιβάλλον, τέτοιο πού νὰ μπορῇ εὐκόλως νὰ προσαρμόζεται τὸ παιδί καὶ τὸ κάθε τι νὰ ἐκινᾶ ἀπ' τὰ βιώματά του πού ἔχουν σχέση μετὰ τὴ ζωὴ του καὶ μετὰ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ του, γιὰ νὰ ἔχουμε μιὰ τέλεια συγκρότηση ἰσχυροῦ χαρακτήρος, ἄτομα μετὰ ἐθνικὴ συνείδηση, ἄνθρωπο πού πιστεύει σ' ἓνα Θεὸ καὶ αἰσθάνεται τὴν ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ Θεό του, ὁ ὁποῖος εὐλόγησε τὴν ἀρίστη συνήθεια καὶ ἀξιοποίησε τὴν παράδοση γιὰ αὐτοὺς ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι μιὰ ζωντανὴ παράδοση. «καὶ ἐξεληθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἑλαιῶν... καὶ εἰσηλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῷ Σαββάτῳ εἰς τὴν συναγωγὴν» λέγει γιὰ τὸ Θεό μας ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς.

Ἐπίσης ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς Κορινθίους γιὰ τὴ γυναῖκα πού δὲν πρέπει νὰ προσεύχεται εἰς τὸν Θεὸν μετὰ ἀκάλυπτο κεφάλι.

«Ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ...».

Ὁ Ἰωάννης λέγει: «Ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα βούλεσθε οὖν ἡμῖν ἀπολύσω τὸν Βασιλέα τῶν Ἰουδαίων...».

Ἡ παράδοση συνεπῶς εἶναι ἀρχὴ τοῦ Θεοῦ, συνδεμένη ὁργανικὰ μετὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ σὰν τέτοιο φαινόμενο δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ ἔξω ἀπ' τὴ δοκιμὴ τῆς ψυχῆς του καὶ ἐχομένο ἀπ' τὸ ἀνώτερο πνεῦμα. Εἶναι ἡ Σοφία, ὁ Λόγος, ὁ Ῥυθμὸς, τὸ Μεγαλεῖο προσδιορισμένο στὴν ἔννοια λαὸς τοπικὰ καὶ χρονικὰ. Εἶναι ζωτικὸ πνεῦμα πού δίνει τὴν ψυχὴ στὸ παρὸν καὶ διαγράφει τὴν ἀρμονία τοῦ μέλλοντος.

Ἡ ἔννοια τῆς παραδόσεως δὲν εἶναι ἀπλὸ ἐπιφαινόμενο συσχετισμοῦ καὶ προσαρμογῆς τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ ὁργανικὸ βίωμα, δείγμα ἀκαταλύτου δεσμοῦ πού συγκρατᾷ τὴν ἐνότητα τῆς φυλῆς μας. Μέσα στὴν παράδοση φαίνονται ἐκάθαρτες ὅλες οἱ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ μας γιὰ κάθε φαινόμενο χωριστὰ καὶ διακρίνονται ἰδιαίτερα οἱ φιλοσοφικὲς ἀνατάσεις κάθε ἐποχῆς (τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ, τῆς ψυχῆς, τῆς ζωῆς κλπ.) καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὺς οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς τοῦ λαοῦ μετὰ τὸν κατὰ παράδοση χαρακτήρα ἔγιναν τὸ θεμέλιο γιὰ τὴν ἀναβίωση κάθε ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ τὸ αἷτιο τῆς κα-

ταδείξεως του έθνικου μας βίου και του έθνικου μας χαρακτήρος. Ο Νικόλαος Πολίτης, έγραφε σε μιὰ προκήρυξη του Φιλολογικού Συνδέσμου «ο Παρνασσός», «Η Ιστορία δέν έπαρκεί μόνη ίνα καταδείξη τον βίον έθνους τινός· ανάγκη νά επέλθη προς πλήρη του χαρακτήρος και της ενεργείας αυτού κατανόησιν και ή γνώσις του καθέκαστα βίου, της διανοητικής καταστάσεως και της γλώσσης, δι' ής τουτο τās έν-διαθέτους έννοιās εκφράζει».

Έξ άλλου μερικοί παροϊμιακοί, λαϊκοί στίχοι μεστοί από νόημα και φιλοσοφικό βάθος, υποδηλώνουν τή σημασία που δίνει ο λαός μας, στη δύναμη της ανθρώπινης ικανότητας και δημιουργίας.

Τ' άμπελι θέλει άμπελουργό
τό σπίτι νοικοκύρη
τό καθ' ένα πλεούμενο
θέλει καραβοκύρη.

Βασική όμως προϋπόθεση για τή διασφάλιση μιās ζωής απλής και άπείριτης, πάντα καρπερής, δίχως τούς πνευματικούς συμφορισμούς, είναι ή άναλογική μορφή της έρευνας, με τή φαντασία και τον λαϊκό στοχασμό που άργότερα άνεπιτήδευτα λύτρωσε και τή λογοτεχνία μας άπ' τούς άντιποιητικούς ύρθολογισμούς και ξεμάκρυνε τό ντιλεταντισμό (σε μορφή και περιεχόμενο) αλλά και έπεβλήθη με τή δύναμή της, στην παγκόσμια λογοτεχνική κίνηση.

Ο ποιητής Ρήγας Γκόλφης, έκτός άπ' τήν προσπάθειά του νά δώση μιὰ αξιόλογη συνέχεια στο δημοτικό τραγούδι, χαρακτηρίζει τή λαϊκή παράδοση σάν μιὰ δύναμη που κατακλύζει τό άτομο, μιὰ υπερχόσμια δύναμη που κρατάει τήν Ιστορική συνοχή του ανθρώπου, αλλά γίνεται και ο αντίποδας για τήν τελείωσή του.

«...Πλατιά είν' ή λίρα που άντηχεί στο δημαγμένο τόπο, γοργά άνυφαίνει ο νέος σκοπός μιὰ λιοθρεμένη Έλλάδα: Κόσμος πολός που φρύγεται στον κουρνιαχτό της στράτας, ήσυχιο δέν έχει νά σταθί και πέτρα νά καθήση. Τόν θλίβει ή λείψα του νερού. Μά έδω ή άνάβρα πλούσια, κανείς δέν νοιώθει τήν πηγή, ν' άρθή νά ξεδιψάση».

Μιὰ τέτοια πίστη στην αξία μιās λαϊκής παραδόσεως στη φρονηματιστική της αξία, δημιουργούσε έθνική συνείδηση, σφιγγουσα περισσότερο τούς δεσμούς μας με τις εποχές, σχετίζουμε «τό έγώ μας» με τό πνεύμα μας, με τή γλώσσα μας (ή γλώσσα είναι ολόκληρος ο λαός λένε οι Φλαμανδοί) και τὰ καθημερινά της περιστατικά πούναι ή άμεση έκφραση της ζωής μας (ή εργασία, ή χαρά, ή λύπη, ο μόχθος) γίνονται τὰ έντονότερα βιώματα για νά γνωρίζουμε τον έαυτό μας και τὰ ίδια τὰ αισθήματά μας.

Δείγμα τρανό μιās τέτοιας στροφής προς τό «έγώ» μας, που ύπαγορεύεται άπ' τή βιοσοφία του λαού και ξυπνάει τήν αντικειμενικότητα του βαθύτερου κόσμου μας, τον κόσμο της ψυχής μας που ζωντανεύει και τό περιεχόμενο της υποστάσεώς μας, χρησιμοποιεί ο Νίκος Καζαντζάκης στο έργο του ο «Καπετάν Μιχάλης» όπου μιὰ χρητικιά μάννα, βλέπει τό γυιό της μπροστά στά μάτια της νά τον σκοτώνουν οι νιζάμηδες επειδή δέν πρόδωσε ένα «λιάπη» και σ' ύσους τή ρωτάνε γιατί τό δέχτηκε αυτό, αποκρίνεται:

«Τόκαμα, γιατί κάτεχα, πώς πέρα σ' ένα χωριό της Ρούμελης, είχε κι' ο λιάπης μάννα' και κατεχω τί θά πη πόνος μάννας».

Ένας τέτοιος ήρωϊσμός, ξεκινάει πάντα από τό βαθύ αισθημα της έθνικής υπεργραφείας της πατρικώς δραστηριότητας και της Ιστορικής έξορτήσεως αλλά και από μιὰ ιδιαίτερη γνώση προς τις μορφές των αληθινών ήρώων που υποδηλώνουν μιὰ ψυχική κατάσταση (όργη, ή άγάπη) και τονώνουν τήν μαχητική διάθεση του λαού.

Παράλληλα όμως με τις διαθέσεις και τις άνάλογες ψυχικές καταστάσεις του λαού, πρέπει για νά υπάρξη άπόλυτος φρονηματισμός και ταυτότης των σχέσεων του με τις εκδηλώσεις του, θά πρέπει και τό νόημα της έθνικής λογοτεχνίας νά στρέφεται γύρω άπ' τήν παράδοση, άπ' τήν απλή λαϊκή εκδήλωση (που παρουσιάζει ένα λαό έπικό, γεμάτο ρυθμό και όρμή, λυτρωμένο άπ' τον ποραπλανισμό της έξωτομικής δράσεως) νά είναι δεμένο αισθητικά (σε μορφή και ουσία) με τή βαθύτερη λαϊκή προσωπικότητα και νά στερεώνη τή μεγαλύτερη αλήθεια μέσα μας: **Τήν Ιστορική μας πραγματικότητα και τή συγκρότηση του φυλετικού μας χαρακτήρος.**

Όταν αισθανθούμε μέσα μας τή δύναμη της παραδόσεως και συλλάβουμε τήν παιδαγωγική της μορφή σε έκταση και βαρύτητα και περιφρουρήσουμε τον ψυχικό μας πλούτο, τότε τό χτίσμα θά ναι λαμπρό και δικό μας, καταδικάο μας, χωρίς τό ξένο και άνεπιτήδετο, δάχη τήν έσωτερική του αυτάρχεια τή λιτή του ερροντία και θά μείνη μέσα στο άνακύλισμα της δημιουργίας, σάν έργο της λαϊκής βουλήσεως. Ο Γιάννης Βλαχογιάννης έλεγε: «Μείνε στην καρδιά του λαού σου». Η προσταγή αυτή όταν άκοιολογήσει τήν πορεία της πραγματώσεως, έξουδετερώνει τις άμφίβολες προϋποθέσεις για δημιουργία και ή συνείδηση διαγράφει στον κύκλο της δράσεως της τήν όρθή παραστατική της κίνηση, γιατί θά μείνη ή ίδια στην καθολική της φύση, θά έπικοινωνή άπ' ευθείας με τήν καρδιά και ή έπικοινωνία της αυτή θά είναι ένα εγκάρδιο λαϊκό μίλημα, άπ' όπου θά βγαίνει ο λόγος «ο έν αρχή λόγος» και θά δένη τό σύνολο σε άπόλυτη άρμονία μεταξύ του.

Μιὰ συμβολική πραγμάτωση της λαϊκής προσωπικότητας, με έντονες τις ιδιότητες της βουλήσεως και της άτομικής κυριαρχίας, που τό έργο της παρουσιάζει στενή και άμεση τήν έπαφή της με τή ζωή του έλληνικού λαού είναι το Σκιαθίτη πεζογράφου «Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη». Ο Συγγραφέας της «Φόνισσας» ο «νησιώτης, ο λαϊκός άνθρωπος, ο άπλος, άπείριτος, ο άνεπιτήδετος» (Α. Παπαδήμα: Γενικά Στοιχεία Λαογραφίας σελ. 159) ο άγιος, για νά μās δώση καθαρή τή λαϊκή ψυχή σε όλες τις μορφές του λόγου χωρίς τήν αυτάρχειά του νά τήν έπηρέαση ο έξευρωπαϊσμός της πρωτευούσης έμεινε πάντα προσγειωμένη στο έλληνικό πνεύμα, άντλησε άπ' τις δικές του Κασταλίες πηγές, τή δύναμη για τήν κυριαρχία του έαυτού του, άκουσε μόνο αηδονία και γλάρους νά κελαϊδούν και νά μοιρολογούν, κι' όχι τὰ «μαραμπού» έλδε τή δική του φύση που χεί μέσα της τό δικό του πνεύμα και μās τό παρέδωσε, τό ίδιο αυτό πνεύμα, άνέπαφο, ξάστερο, έλληνικό· νά τό προωθήσουμε μέσα στην έξελικτική μας διαδο-

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΟΛΟΓΙΑ, Παύλου Νικόδημου, δημ. λου, 'Αντιπροέδρου Διδ. 'Ομοσπονδίας. 'Υπὸ 'Αλέκου Παχούλα δημοδ. Ζυγοῦ Α' περιφ. 'Αρετας.

Μὲ τὸν παραπάνω τίτλο ἐξεδόθη ἀπ' τὸ 'Εκδοτικὸ Τμήμα 'Ινστιτούτου Λαμπάδια καὶ κυκλοφόρησε εὐρύτατα ἓνα λαμπρὸ σύγγραμμά, σύντομος ἀπαραίτητος καὶ βασικὸς σύμβουλος τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθενὸς ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴ γυμναστική, τοὺς παιδικοὺς χοροὺς, τὰ ἐκφραστικὰ γνωρίσματα καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς, καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ μιὰ σβέλτα καὶ γεροδεμένη γενεὰ καὶ γιὰ μιὰ χαρούμενη καὶ ἀδόλη ἐλληνική ψυχὴ.

Ἡ ἐμπειριστατωμένη, ἐνδελεχὴς καὶ διαφωτιστικὴ αὐτὴ ἐργασία, ποὺ ἀνήκει στὴν, ἐξαιρετικὰ ἐρευνητικὴ καὶ γεμίστη ἀπὸ ἀπέραντη στοργὴ γιὰ τὸ παιδί καὶ γιὰ κάθε ἐλληνοπαιδί, εὐγενικὴ, ἀνησυχία τοῦ συναδέλφου κ. Παύλου Νικόδημου, ἐρχεται νὰ συμπληρώσῃ μὲ τὴν ἐμφάνισή της τὴν κυκλοφορία τῆς ἑνᾶ ἀρκετὰ αἰσθητὸ πνευματικὸ κενὸ στὸ εἶδος τῆς.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ πείρα τοῦ συγγραφέα, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ ἡ πηγαία, ἡ ἀνιδιοτελής, ἐξ ἄλλου, ἐφεστὴ τοῦ γιὰ δημιουργία καὶ ἀνάπτυξη ὁρισμένων πνευματικῶν ἀτόμων καὶ συγκεκριμένων πρακτικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐπιφορῶν, ποὺ ἀφοροῦν τοὺς τροφίμους τοῦ Λαϊκοῦ μας Σχολείου, πρὸ παντός, καθιστοῦν ἀρτιο ἀπὸ κάθε πλευρᾷ τὸ ἔργο του αὐτοῦ. Στὴν ὅλη αὐτὴ περισπούδαστη πραγματεία κυριάρχει τὸ αἰσθητὸ τῆς πνευματικῆς καὶ πρακτικῆς σκοπιμότητος, τὸ πνεῦμα συνυπάρξεως τοῦ τερπνοῦ μετὰ τοῦ ὠφελίμου, ἡ ἐντονη προσπάθεια δημιουργίας μόνιμης καταστάσεως ἑνὸς χαρούμενου καὶ εὐγενικοῦ περιβάλλοντος καὶ παράλληλα μιᾶς αὐθεντικῆς γενεᾶς καὶ ὑπερήφανης 'Ελληνικῆς κοινωνίας. Καὶ πέτυχε ἀπόλυτα ἡ εὐγενικὴ αὐτὴ προσπάθεια τοῦ κ. Παύλου Νικόδημου, γιὰτὶ αἰσθάνθηκε βαθειὰ τὴν ὑπόρξιν μιᾶς τέτοιας γενεᾶς. Οἱ τέτοιες πνευματικὲς ἐξορμήσεις, τοῦ εἶδους αὐτοῦ οἱ βαθυστόχαστοι ὁραματισμοί, δὲν μετροῦνται μὲ τὸ χρέμα 'Αποτελοῦν συνισταμένους καὶ συμπλέγματα εὐγενικῶν βάσεων καὶ πεποιθήσεων καὶ ψυχικῆς ἀνωτερότητος, βάθρα ἀκατάλυτα,

.....
χή. Τὸ πνεῦμα ὅμως αὐτό, γιὰ νὰ ἔχῃ ζωντάνια μέσα του καὶ νὰ διατηρῆται ἀνέπαφη ἡ ψυχὴ του χρειάζεται κάποιο μέτρο. Νὰ τοῦ γλυκάνουμε τὴν τραγιά του μορφή, ποὺ παίρνει σὰν ἐκδηλώνεται καὶ νὰ τοῦ δώσουμε τὸ ρυθμὸ καὶ τὴν ἀρμονία τῆς ψυχῆς μας, νὰ τοῦ προσφέρουμε τὸ ἐγὼ μας, γιὰ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν ἔννοια τῆς γεωγραφίας καὶ τῆς ἱστορίας μας. Νὰ πλατύνουμε τὴν ἐδαφικὴ του κυριαρχία καὶ τὴ διάρκειά του (συνεχίζοντας τὴν πορεία ὅλων τῶν προγενεστέρων λογίων μας) καὶ ν' ἀξιοποιήσουμε ἰδιαίτερα τὴ μορφή του ποὺ θ' ἀνασύρῃ τὴν ἀτομικότητά ἀπὸ τὰ βάθη μιᾶς φυσικῆς ζωῆς στὴ συνειδητὴ ὑπόστασή του, δίνοντάς του περιεχόμενο, βούληση, κρίση καὶ πνευματικὴ θέση.

Ἐπιβάλλεται νὰ στραφοῦμε πρὸς τὴν ἐθνικὴ μας παιδείαν, στὸ τραγούδι, τὸ χορὸ μας καὶ κάθε ἐκδήλωση τοῦ λαοῦ μας, γιὰ νὰ μὴ πλανώμαστε στὶς κοινωνικὲς παλίρροιας τῶν μεταρρυθμίσεων ποὺ μᾶς συντρίβουν—ἀνίσχυροι πάντοτε—πάνω στοὺς κάβους τῶν ὁμαδικῶν συνειδήσεων καὶ φθείρουν τὴ συνείδησή μας, τὸ χαρακτὴρα μας.

Νὰ ζητήσουμε τὴ μόρφωση ποὺ ξεκινάει ἀπὸ μέσα μας, γιὰ νὰ εἰσέρχεται μέσα μας. Νὰ εἶναι πνεῦμα μας γιὰ νὰ γίνεται καὶ πνεῦμα μας, νὰ εἶναι παρρησία μας καὶ νὰ ἔχῃ ὑπόστασις τὸ νόημα τῆς παιδείας μας, τοῦ ἔθνους μας καὶ τοῦ λαοῦ μας.

στὰ ὁποῖα ἐδράζονται μόνιμα καὶ αἰώνια τὰ ἐθνικὰ ἰδιαιτερότητες, ὑψώνουν φάρους τηλαυγεῖς, ποὺ καταυγάζουν τῆς Φυλῆς.

Ἡ ἐπιμελημένη καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου, ἡ ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία τοῦ παιδιοῦ τοποθέτηση τῶν κινητικῶν τοῦ φυσικῶν τοῦ φάσεων καὶ ἡ ψυχολογημένη ἐναρμόνιση τῶν ἐκάστοτε χαρούμενων καὶ πηγαίων ἐκδηλώσεων του, ἡ στρωτὴ γλώσσα, ποὺ μεταχειρίζεται ὁ συγγραφέας καὶ ἡ λεπτομερὴς καὶ ἀκρως ἐνδιαφέρουσα ἐρευνα τῶν θεμάτων, ποὺ περιέχονται στὸ διαφωτιστικὸ αὐτὸ βιβλίον, καθιστοῦν τὴν ὅλη ἐργασία ὄχι ἀπλῶς ἀξιοπρόσεκτη, ἀλλὰ ἀδίστακτα τονίζω καὶ ἐπιμένω, ὅτι ἐπιβάλλεται—σὲ μᾶς τοὺς διδῶντες κατὰ κύριο λόγο—νὰ τὴ μελετήσουμε ἐπισταμένως καὶ νὰ τὴ χρησιμοποιήσουμε ἐντατικά καὶ φιλόπονα σὰν ὁδηγὸ ἀπαραίτητο τόσο στὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς, ὅσο καὶ στὸν τομέα τῶν παιγνιδιῶν, τῶν γλωσσικῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν ἐν γένει κινητικῶν καὶ καλαισθητικῶν ἐκδηλώσεων τῶν τροφίμων τοῦ Σχολείου μας.

Ὁ τόσο τολμηρὸς καὶ μαχητὴς ἀκρμπτος καὶ ἀκαταπόνητος στὶς συνδικαλιστικὲς τοῦ ἐκδηλώσεως καὶ ἐξορμήσεις συγγραφέας συνάδελφος κ. Πύλος Νικόδημος, μὴ φειδόμενος πνευματικῶν κόπων καὶ μπροστὰ σὲ πνιτοὺς καὶ ἀνυπέρβλητες οικονομικὲς ἀντιξοότητες, ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ συγγραφή, καὶ ἡ ἔκδοσις ἐνὸς τέτοιου περισπούδαστου ἔργου, τολμήσῃ ἐπὶ πλέον καὶ τὸ τολμηρὸ αὐτὸ καὶ μᾶς χαρίζῃ σήμερον ἓνα περιζήτητο καὶ πολὺτιμο πνευματικὸ του δημιουργήμα, τοῦ ὁποῖου οἱ φωτεινὲς σελίδες θὰ μᾶς ὁδηγήσουν μὲ τὸ ἀπλετο φῶς τους, ὥστε νὰ καταστήσουμε τοὺς τροφίμους τοῦ Λαϊκοῦ μας Σχολείου, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων μας, ἀνθεκτικοὺς στὶς ἐναντιότητες τῆς ζωῆς καὶ στὶς ἐπιβλαβεῖς καὶ φθοροποιὺς ψυχικὰ ἐπιρροὲς, χαρούμενους, εὐγενικοὺς, ἀδολοὺς, γενναίους καὶ τίμιους πατριώτες, ἀντάξιους τῶν προγόνων μας καὶ διαγωνιστὰς τῶν ὁραίων καὶ ἡρώων 'Ελληνοχριστιανικῶν μας παραδόσεων.

'Αλέκος Παχούλας

Κριτικὴ τοῦ βιβλίου Εὐριπίδου Σούρλα παιδαγωγοῦ : «ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΩΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΣΕΩΣ καὶ ΣΥΣΤΗΜΑ τοῦ ΚΗΨΕΛ»

Θᾶνε, βέβαια, περιττὸ νὰ παρουσιάσῃ κανένας τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέως τοῦ παραπάνω βιβλίου στὸν ἐκπαιδευτικὸ κόσμον τῆς πατρίδας μας. Τὸ ὄνομα τοῦ κ. Σούρλα εἶναι πολὺ γνωστὸ ἀπὸ πολλὰ χρόνια καὶ γιὰ ὅλους μας ἀποτελεῖ ὁ κ. Σούρλας τὸ σεβαστὸ δασκαλο, τὸν πρωτοπόρο καὶ ἀξιοθαύμαστο παιδαγωγό, τὸ θεμελιωτὴ τῆς παιδαγωγικῆς τῆς στενότερης πατρίδας.

Ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ ὁ σεβαστὸς μας παιδαγωγός, μέσα στὸν ἐνδόμυχο πόθο του νὰ βοηθήσῃ τὸν 'Ελληνα δασκαλο στὴν τέχνη τῆς διδασκαλίας μᾶς ἔδωσε τὸ βιβλίον μὲ τὸν τίτλον : «Ἡ διδασκαλικὴ πρώτη ἀριθμῆσις καὶ τὸ σύστημα Κηψελ. Γιὰ σκοπὸ τοῦ βάζει νὰ ἀποχτήσῃ ὁ κάθε δασκαλὸς ἓνα πολὺτιμο ὁδηγὸ καὶ νὰ κεντρίσῃ γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ διδασκαλίαν τῆς ἀριθμητικῆς στὶς κατώτερες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Ἀναλύει σ' αὐτὸ πολὺ πλατεῖα καὶ διαφωτιστικὰ τὸ πολὺκροτὸ σύστημα διδασκαλίας ἀριθμητικῆς τοῦ Γερμανοῦ Κηψελ. Τὸ βιβλίον αὐτὸ καλοτυπωμένο καὶ μὲ ἔκτασι 85 περίπου σελίδων ἀποτελεῖ ἓνα σύγγραμμα τῆς σειρᾶς τῶν βιβλίων τῆς ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς βιβλιοθήκης τοῦ περιοδικοῦ «Σχολεῖο καὶ Ζωή».

Ὅλοι ξέρουμε ποιά σημασία ἔχει τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς. Μαζὶ μὲ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία ἀποτελεῖ αὐτὸ τὴ βάση ὅλων τῶν γνώσεων καὶ τὸ θεμέλιον γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν πνευματικῶν ἱκανότητων τοῦ παιδιοῦ. Ὁ κ. Σούρλας κατατοπίζει ἀρχικὰ τὸν ἀναγνώστη πάνω στὸ θέμα τῆς πρώτης ἀριθμῆσις συνδέοντάς το μὲ τὴν ἐλεύθερη μορφὴ ἐργασίας. Πολὺ σωστὰ τονίζει, ὅτι κάθε διδασκαλικὴ προσπάθεια πρέπει νὰ ἐξασφαλίζῃ τὸ ξετύλιγμα τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ παιδιοῦ. Κάνει γνω-

ΤΟ ΜΗΝΙΑΙΟ ΜΑΣ ΔΕΛΤΙΟ

Τὰ βοηθητικά μας πού θά κυκλοφορήσουν τὸ Σεπτέμβριο

Επί δύο δεκαετίες και πλέον, η συγγραφική εργασία του Ίωάννου Καμπανά και κατόπιν η εύριστη έκδοσή της, προσέλαβε, εκπρόσωπον έμπειρα και την πάσθησής μας προσήλωση στην "Αρχή της επιστημονικής εύθυνης, της παιδαγωγικής, άριστης και της συνεχούς ποιοτικής βελτιώσεως του σχολικού βιβλίου. Είς τούτο αστάκως βεβαιούσα η δημοσίευση των άρνητων άσφαδών μας με την Στοιχειώδη Παιδεία και των παιδαγωγικών μας Πανελληνίων, άσφαδών οι όλοιτοι κάνουν βαρύτερη την έλπίη μας για τούτο. Προσμετιμώμεντες την βελτιώσιν έκδοσιν των βοηθητικών μας που δύ να κυκλοφορήσουν τον Σεπτέμβριο, Σάς δίδομε ένα πληροφοριακό πίνακα γιά τά ένημερωθήτε.

* ὕτὸ συγγραφίῳ: Ἰω. Καμπανᾶ

1. Παλ. Διαθήκη Γ' Δημ. ("Εγκο. Γ. Συν. 843) 58
2. Κανον. Δ' .
3. Εκατ. Ιστορ. Ε' . ("Εγκ. Υ. Π. 65303) 52
4. Κανον. Λειτουργ. ΣΤ' .
5. Εξουσ. Πρωκ. Ε' ΣΤ' . (85819) 54
6. "Ηρωες "Αρχ. "Ελλήνων Γ' Δημ.
7. "Ελληνικά "Αρ. "Ελλάδος Γ' Δ' . (Ιον. Στ. Συνδ.)
8. "Ελληνική Ιστορία Γ' & Δ' . (8ον .
9. Ηρ. Σαντ. Ιστορ. Ε' Δημ. ("Εγκο. Υ. Π. 51584) 40
10. Ιστορ. Ν' "Ελλάδ. ΣΤ' . (. 46325) 30
11. Μαθ. Δ' Αριθμητ. Α' . "Εκδόσεις πολυ-
12. Β' . χωρίας "Οφαστ
13. Δ' .
14. Ε' ΣΤ' . (Στάτ. Υ. Π. 19935) 50
15. Ε' ΣΤ' . ("Εγκο. Υ. Π. 61452) 52
16. Πρωκ. Γνωμ. Ε' ΣΤ' . ("Εγκο. Υ. Π. 1452) 2
17. Γνωμ. κατ' "Υπόθεσ. Δημ. κη; Γ' Δ' Ε' ΣΤ' Δημ.
18. αδαρευομένων Ε' ΣΤ' .
19. "Αγωγή κατ' Πολίτου κατ' το Νέο "Αναλ. Πρόγρ.
20. Ν. Γνωρ. "Ελλάδος Γ' Δ' Δημ.
21. "Ηκείων Ε' . ("Εγ. Υ. Π. 124005) 55

23.	Γνωσῶσθα Εὐρώπῃ	ΣΤ'	(*Εγ. Υ.Π. 544/95)
24.	Φυσ. Ἱστορία	Δ'	Δημ. (Κυκλοφορεῖ ἐλευθ.)
25.	"	Δ'	"
26.	"	Ε'	"
27.	"	ΣΤ'	"
28.	"	Ε'-ΣΤ'	Α' ζε.
29.	"	Ε'-ΣΤ'	Β' ζε.
30.	Φυσ. Πετρ. Χημ.	Ε	(*Εγ. Υ.Π. 108343/95)
31.	"	Ε'-ΣΤ'	"
32.	"	Ε'-ΣΤ'	(Α' *Εγ. Υ.Π. 106349/95)
33.	"	Ε'-ΣΤ'	(Α' *Εγ. Υ.Π. 108343/95)

Ὑπὸ Ἰω. Καμπανᾶ—Δ. Γαρουφαλᾶκη

1.	Καλὸς Ὁδηγὸς τεύχ.	Γ' Δημ.	Test ἀναγνωστ.	Γ'
2.	"	"	"	Δ'
3.	"	"	"	Ε'
4.	"	ΣΤ'	"	ΣΤ'

Ὑπὸ Π. Σιάουα, Ἐπιθ. Σχολείων

1. Διδακτικά παραμύθια (διά Νηπιαγωγού; και μαθητάς Δημοτικών Σχολείων).

Ὑπὸ Ἀντ. Σούκου

1. Παλαιά Διαθήκη Γ' Δημοτ.
2. Καινή Διαθήκη Δ' »

Ὑπὸ Α. Λιῶκη

1. Νέα Γεωγραφία Ευρώπης (*Εγκρ. Υ.Π. 124006/55)
2. Φυσ. Πειρ. Χημεία ΣΤ' Δημ. (*Εγ.Υ.Π. 104244/55)

Ὑπὸ Γ. Παπαρθοῦ — Δ. Ντιούζου

1. Ἀριθμητική Ε'-ΣΤ' Δημ. (Ἔγκρ. Υ.Π.61452]52)

Ὑπὸ Π. Ἀντωνοπούλου

1. Γράφω και μιλάω τη γλώσσα μου (Γραμματική Β' Δημοτικού). *Εκδόσεις πολυχρωμία;

Ὑπὸ Ζήσῃ Χαρτσηγιάννη

1. Η ιδιότης εκθέσεις Δ' και Ε' Δημοτικού
ΣΤ'

Ὑπὸ Γ. Γεωργίου

1. Πατριδογνωσία	Α'	Δημοτική
2. »	Β'	» 1 Κατά τη νέα Άνα-
3. »	Γ'	» 1 λυτικό πρόγραμμα

ΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Μικτός Χάρτης	Ἑλλάδος	} Δίπλωμα Εύρεσι-
τεχνίας; 1816/57
2. " "	Ἀσίας	
3. " "	Ἀμερικής	
4. " "	Εὐρώπης	
5. Χαρτογραφία	Ἑλλάδος	(Βλατιᾶ - Κανάκη-
Φραγκοῦ) Τεύτ. Α-Β
6. Χωροτομία	Εὐρώπης (Α. Σερικμὺν)	
7. Κατατομία	Ὀρείθ; Γραφικὴ Τεχνή	1-6
8. Γεωγραφία	Δημ. Σχολεῖον	" 1-6

Η έλληνομάθεια των παιδιών περιλαμβάνει άναγκαία μία γενική γνώση για τον Έθνικισμ λαϊτή και τον Έθνικο Ύμνο της Νεστεράς Έλλάδος. Με τη φιλοδοξία να προσφέρουμε άκ ι-
56. ένα τεκταιό έλάνουρο σχολικό βοήθημα που νά δίνη σύντομες, μαι τεμνητικές φιλολογικές γνώσεις για το Σολωμό, το κείμενο του Ύμνου παύως και τη μουσική του, έξεδωκεν τό: «Αρχαίο τό έργο τοιο Νε Κυνήμο· Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΝΤΑΡΟΣ ΚΙ Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΑΣ ΎΜΝΟΣ» μαι το πλήρες μουσικό κείμενο του Ύμνου σέ με-
γεθυνή και διώδωση Σπύρου Καψάκη.

Υποδυναμική έκδοσις σὲ μεγάλο σῆμα καὶ πολυτελεῖς χαρτί, μὲ
ἑνὶ ἀποσπλάγγῃ, προσωπογραφίαις τοῦ Διον. Σολωμοῦ καὶ τοῦ Νικ.
Ματθαίου κηρύττον καὶ τέσσαρες, ἀποσπλάγγει φωτογραφίαις σὲ χαρτί
λευκὸν στυνέ, ἑκὸς καίμηνον (Σελ. 128, ὁμαρ. 30).

Μολύβδος - αι Δουίμια :

1. Κώστα Παπαταναγίου:	Δοξάδ, ὁ βασιλιάς προφήτης
Βιβλικό Δράμα	Δραχ. 15
" "	"Ο Μέγας" Αλέξανδρος
Ιστορικό δράμα	" 25
7. Τάκης Αμνιτά :	Οἱ ἑρμῆνοι τῆς Κρήτης
(Συνιστάται παρα τοῦ Ὑ.π.Παιδ.)	" 30
" "	Μέδανα (Ἡ Ιστορική χειρὶντος)	" 30
8. Κ. Μαννίδ :	Γεώργιος Καταίσκακη
(Ιστορική μονογραφία)	" 15

Παιδαγωγικά βιβλία για την καλοκαιρινή σας μελέτη

Οι κατωκαιρινές διακοπές δίνουν στους διδασκάλους μία πολύτιμη ευκαιρία για μελέτη και γνώση με τις νεώτερες προσόδους της Παιδαγωγικής επιστήμης. Κατανοώντας τη ζωντική αυτή ανάγκη την άδεια που βελτιώνει το επίπεδο των διδασκόντων, παραθέτουμε τις ειδικές εκδίδες με σε αυτόν τον τομέα με πλήρη πεποιθση ότι είναι απαραίτητες για κάθε βελτιωτική.

1. Θ. Χαράλαμπίδης :	Τὸ ἔργον τῆς Παίδ. Ἐπιστήμης (Σελ. 168 Δοχ. 35)
2. » :	Φερίλα Προσχολικῆς Ἀγωγῆς (Σελ. 32 Δοχ. 10)
3. » :	Ματρία διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς
» ἑκπαίδευσως (Σελ. 52 Δοχ. 10)
4. Β. Θεοφανοπούλου :	Σιωπηραὶ ἑργασίαι (Σελ. 64 Δοχ. 15)
5. Κ. Μαλούκου :	Διδακτικαὶ καὶ ἑργασίαι (Σελ. 240 Δοχ. 60)
6. Β. Ἀμβροσίου :	Πᾶς νὰ μορφωνώμεν τὰ Ἑλλη-
» νοπεπαιδα (Σελ. 122 Δοχ. 25)
7. Α. Καραστεριόπουλου :	Ἠθικαγωγία (Σελ. 144 Δοχ. 30)
8. Κ. Ἀλιφραγκάκη :	Παιδαγωγ. Ὀμιλοὶ καὶ Δικτριβαὶ (Σελ. 88 Δοχ. 20)
9. Α. Παπανδρέου :	Τὸ Σύνθηρον Μονοταξίᾳ
» Γενεαίᾳ ἀνάπτυκα νέου πολυέργου ἐθνοπαι-
» (Σελ. 48 Δοχ. 10)
10. Ν. Κρητικῶς :	Ὀλική Μεθόδος ἐνικαὶ διδασκαλίας (Σελ. 144 Δοχ. 30)
11. Γ. Δάνου :	Διδακτικὴ τῆς Ἀναγνώσεως (Σελ. 80 Δοχ. 20)
12. Μ. Μανώλη :	

Κεφαλαιώδους σημασίας παρημένει πάντοτε η δοκώδης πολυκύλης έκδοσή μας του έπιστημονικού συγγράμματος: Κώστα Καραντζή, «ΔΙΑΤΑΧΕΥΣΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ» (σελ. 312 μετ.

στην. δρ. 80). Πράττειται για λογονομαχία στο είδος του "κούδικαίος έχει απολαύσει γυμναστικής κούκας". "Απολαύσει" σταθμό στην Αμερική της "Θερμότητας" Παθών/ακή; στην "Ελλάδα, είναι το βασικότερο της σχετικής διδασκαλίας, και έτοιμοι είναι απορρίπτονται για εκπαιδευτικούς, λατρός και μορφωμένους γονείς.

Τέλος ξεδώσαμε πάνω στο θέ-
μα της Ρωμικής Γυμνασι-
κής την μικρή αλλά πρωτο-
τυπη και έμπνευμένη έργασια του
Βασ. Μυλιώ. «ΡΥΘΜΟΣ ΚΑΙ
ΚΙΝΗΣΗ» (δρση. 10). Με το δι-
κλιν, τούτα δίδεται μια έξ ολο-
κλητή αυ, ένα υ τοδερινματική έργα-
σι του, ελευθε ββρίσκει, ότι θα
βοηθήσει άρα τα τους διδασκαλούς
στο μαθημα της Γυμναστικής, και
ιδιαίτερα στην Γυμναστική έπι-
δείξεις των Σχολείων τους.

(Ὅλοι τ' ἀνωτέρω ἀποστέλλονται
εἰς τοὺς ἐμβαζοντας τὴν αξίαν
των. ἐλευθερία ταχυρ. ἐξόδων)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΒΗΜΑ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ
ΣΜΟΣΤΙΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ :	Τὸ Ἐκπαιδευτικὸν πρό-βλημα	Σελ. 1
Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ :	Φιλοσοφία καὶ Παιδεία	2
Δ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ :	Σύγχρονοι προσανατολισμοί	6
ΧΡ. ΤΣΑΚΩΝΑ :	Παλαιότερον καὶ σήμερον	8
ΚΩΝΣΤ. ΧΑΡΗ :	Μία Νεοσωκρατικὴ Παιδαγωγικὴ στήν Ἀθήνα τοῦ Βορρά	10
ΓΕΩΡ. ΞΕΚΑΛΟΥ :	Ὅποια ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ μορφὴ τῶν καθηγητῶν οἱ ὁποῖοι ἐπιφορτίζονται τὴν κατάρτισιν τῶν μελλόντων δημῶν	15
ΓΕΩΡ. ΑΘΑΝ. ΞΥΔΗ :	Πρὸς ἀτομικοποίησιν τῆς Ἐκπαιδεύσεως	20
Γ. ΚΟΥΛΟΥΚΗ :	Γιὰ τὴν ἀξία τῶν τυπολογικῶν τῶν KRETSCHEMER καὶ JUNG	22
ΧΡ. ΓΚΟΤΖΙΟΥ :	Ἀπόκρισις σ' ἓνα αἶτημα	23
Α. ΒΟΥΓΓΙΟΥΚΑ :	Δευτερολογία γιὰ ἓνα ἀντιλεγόμενον θέμα	24
ΣΤ. ΒΑΓΕΝΑ :	Ἡ Παιδαγωγικὴ ἀξία τῶν παραδόσεων τοῦ λαοῦ μας	29
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ :	Ἐκφραστικὴ κινησιολογία Παύλου Νικοδήμου. Διδακτικὴ πρώτης ἀριθμήσεως καὶ σύστημα τοῦ Khönel, Εὐρίπ. Σούρλα Ἡ ἐλεημοσύνη κατὰ τὴν Παλαιάν καὶ Καινὴν Διαθήκην, Θ. Νικοπούλου. Ὀλικὴ μέθοδος καὶ Ἐνιαία διδασκαλία, Γ. Δάνου.	

ΕΤΟΣ Ε'. ΤΕΥΧΟΣ 9ον — 10ον
ΜΑΪΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1958

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15α ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 36-547

Διοικητικόν Συμβούλιον

ΗΛΙΑΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ	Πρόεδρος
ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ	Ἀντιπρόεδρος
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΠΟΤΙΝΗΣ	Γεν. Γραμματεὺς
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΑΜΑΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ	Ταμίας
ΠΕΤΡΟΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ	Εἰδ. Γραμματεὺς
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΚΩΛΙΚΗΣ	Μέλος
ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΚΑΛΛΙΤΣΑΡΗΣ	Μέλος